

Kemal Gözler
ANAYASA HUKUKUNUN GENEL ESASLARI
(DERS KİTABI)

Ekin Basım Yayın Dağıtım, ISBN: 978-605-4301-60-7

© 2010. Her hakkı mahfuzdur.

Birinci Baskı: Eylül 2010

Dizgi ve Sayfa Düzeni: Kemal Gözler

Kapak: Kemal Gözler

Düzeltilme: Serkan Yolcu ve Çağlar Kıran

Eleştirileriniz İçin: kgozler@hotmail.com

Kitabın Tanıtımı: www.anayasa.gen.tr/ahge-dk.htm

Baskı: Star Ajans Ltd. Şti. Soğukkuyu Mah. Havaalanı Cad. Güneş Sok. no 2,
Osmangazi - Bursa (Tel: 0224 249 23 20) *Sertifika No:* 15366

Dağıtım: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Burç Pasajı no: 27; Altıparmak - BURSA
Tel: (0224) 220 16 72; 223 04 37; *Fax:* (0224) 223 04 37 *Web:* ww.ekinyayinevi.com
E-mail: info@ekinyayinevi.com *Sertifika No:* 0607-16-008681

Kütüphane Tasnif Numaraları

Library of Congress: KKK2070.G69 2010

Dewey: 342.04 GÖZ 2010

KORSAN YAYINCILARA VE FOTOKOPİCİLERE UYARI: 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 72'nci maddesi, bir kitabı herhangi bir şekilde (fotokopi dahil) çoğaltanları, dağıtanları, satanları, ticarî amaçla elinde bulunduranları, **2 (iki) yıldan 4 (dört) yıla kadar hapis cezasıyla** veya **50.000 TL'den 150.000 TL'ye** kadar ağır para cezasıyla veya zararın ağırlığı dikkate alınarak **bunların her ikisiyle birden cezalandırmaktadır.**

OKUYUCULARA UYARI: Elinizde tuttuğunuz kitap, kağıt ve mürekkepten ibaret değildir. Yazarın alın terinin ürünüdür. Keza bu kitabın ortaya çıkmasında yazarın yanında, mürettip, dizgici, grafiker, matbaacı, yayıncı, dağıtımcı gibi daha pek çok kişinin emeği vardır. Bir kitabın korsan baskısı veya fotokopi yoluyla çoğaltılması, başta yazar olmak üzere, bu kitabın ortaya çıkması için çalışan pek çok kişinin emeğinin çalınması anlamına gelir. Korsan veya fotokopi kitap satın alarak emek hırsızlığına alet olmayınız! Lütfen bu kitabın korsan veya fotokopi nüshalarını satanları yayınevine (0224 223 04 37) veya yazara (kgozler@hotmail.com) bildiriniz. Bandrolsüz nüshalar veya bandrol numaralı arka kapakta belirtilen bandrol seri numaralarını tutmayan kitaplar korsandır.

Bir kitabın fiyatı ile o kitabın korsanının veya fotokopisinin fiyatını karşılaştırmamak gerekir. Bir kitabın fiyatı, kağıt ve baskı giderinin yanında, telif hakkı, dizgi ve grafiker ücreti, yayıncı ve dağıtımcı payı ve vergilerden oluşmaktadır. Korsan yayıncının veya fotokopinin ise kağıt ve mürekkepten başka bir gideri yoktur.

Bir kitabın kağıt değeri ile o kitabın emek değeri arasında nasıl bir fark oluşunu anlamanız için size şunu yapmanızı tavsiye ederiz: Bu kitabın sonunda yer alan dizini yapmaya çalışınız. Bunun için kitabı baştan sona ciddi bir şekilde okumanız, dizin girdisi olabilecek ortalama **1000** adet kavramı tespit etmeniz, bunların kitapta kaçınıcı sayfalarda geçtiğini yanlarına yazmanız, sonra da bunları alfabetik olarak sıralamanız gerekmektedir. Böylece bu kitabın **on** sayfadan oluşan dizini siz yapmış olacaksınız. Bu iş için en az **on** gün çalışmanız gerekir. Ancak sizin harcadığımız bu on günlük emeği, bu kitabın **on** sayfalık dizin bölümünü **on** saniyede fotokopi ederek bir başkası gasp edebilmektedir.

Bir kitaptan yazar telif hakkı alamıyor, yayıncı kitaba yatırdığı parayı çıkaramıyorsa, o kitabın yeni baskı yapma ihtimali yoktur. Keza yazdığı kitaptan telif ücreti alamayan bir yazardan kitabın güncelleştirilmiş yeni baskısını hazırlamasını beklemek gerçekçi bir beklenti değildir. Eğer üniversite ders kitabı yazarları, bir gün, kitap yazmaktan vazgeçerlerse, bundan en büyük zararı üniversite öğrencileri görür. Korsan veya fotokopi kitap alan öğrencilerin şunu çok iyi bilmesi gerekir: Bütün öğrencilerin korsan veya fotokopi kitap aldığı gün Türkiye'de yeni bir ders kitabı yayınlanmayacaktır ve o zaman bu öğrenciler fotokopi ettirecek kitap da bulamayacaklardır. Korsan baskı ve fotokopi, kitabı öldürmek üzere. Haberiniz olsun!

Prof. Dr. Kemal GÖZLER
Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi

ANAYASA
HUKUKUNUN
GENEL ESASLARI
(DERS KİTABI)

EKİN BASIM YAYIN DAĞITIM
BURSA - Eylül 2010

ÖNSÖZ

Anayasa Hukukunun Genel Esasları (Ders Kitabı) isimli bu kitap, üniversite birinci sınıf öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmış bir “ders kitabı”dır. Elinizde tuttuğunuz 494 sayfalık bu kitap, birkaç ay içinde aynı yayınevinden yayınlanacak olan *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* başlıklı 1400 sayfalık “inceleme kitabı”nın özetlenmiş halidir. Dolayısıyla bu kitabın incelediği konularda daha fazla bilgi için söz konusu inceleme kitabına bakılabilir.

Ayrıca belirtelim ki, aynı yayınevinden çıkmış bulunan 254 sayfalık *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş* başlıklı kitabımız, elinizde tuttuğunuz bu ders kitabının kısaltılmış hali niteliğindedir.

Böylece anayasa hukukunun genel esasları alanında üç ayrı kitabımız olacaktır: Birincisi, bu alanın uzmanlarına, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine yönelik *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* başlıklı 1400 sayfalık “**inceleme kitabı**”ımız; ikincisi, lisans öğrencilerine yönelik *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* başlıklı 494 sayfalık “**ders kitabı**”ımız; üçüncüsü de daha kısa bir ders kitabı arzu eden öğrenciler ve keza genel okuyucuya yönelik olarak hazırlanmış *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş* başlıklı 254 sayfalık “**giriş kitabı**”ımız.

Elinizde tuttuğunuz bu kitapta konuların üniversite birinci sınıf öğrencilerinin anlayabileceği bir açıklıkta anlatılabilmesi için özel çaba sarf edilmiştir.

Bu kitapta bazı yeni yöntemler kullanılmıştır. Her bölümde o konuyla ilgili ayrıntı sayılabilecek bazı bilgiler, metin içinde verilmek yerine, metinden ayrı *kutular* içinde verilmiştir. Kitapta toplam 129 adet kutu vardır. Keza metin içinde verilen bilgiler, bazı yerlerde ayrıca *tablolar* hâlinde özetlenmiştir. Toplam 10 adet tablo vardır. Aynı şekilde, metin içinde yapılan bazı sınıflandırmalar, *şema* olarak da gösterilmiştir. Toplam 21 adet şema vardır. Kitabımızda Türk üniversite ders kitaplarında pek rastlanmayan bir yenilik daha vardır: Birçok bölüme o bölümle ilgili *resimler* konulmuştur.

Kemal Gözler

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

ANAYASA HUKUKUNUN BİLGİ KAYNAKLARI

I. Anayasalar	1
A. Türk Anayasaları.....	1
B. Yabancı Anayasalar	2
II. Anayasa Mahkemeleri Kararları.....	3
III. Bilimsel Eserler.....	6
A. Genel Eserler	6
1. Türkiye’de.....6; 2. Fransa’da... 7; 3. A.B.D.’de..... 9; 4. İngiltere’de,	10
5. Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku.....10; 6. Karşılaştırmalı Politika ve Devlet Sistemleri.....	11
B. Monografiler	11
C. Makaleler: Dergiler (Sürelî Yayınlar)	12
1. Türkçe	12;
2. Fransızca	13;
3. İngilizce.....	14
III. İnternet Kaynakları	14
1. Türkçe.....	14;
2. Yabancı Dilde.....	15
IV. Kaynak Arama ve Temin Etme.....	15

Bölüm 2

ANAYASA HUKUKU

(Tanımı, Konusu, Kısımları, Yaklaşım Biçimleri, Diğer Dallar ile İlişkisi, Tarihsel Gelişimi, vs.)

I. Terminoloji.....	20
A. “Anayasa” Terimi	20
B. “Anayasa Hukuku” Terimi.....	21
II. Anayasa Hukukunun Tanımı, Konusu ve Kısımları	22
A. Tanımı.....	22
B. Konusu	22
C. Anayasa Hukukunun Kısımları	22
1. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi.....	22
2. Türk Anayasa Hukuku.....	23
III. Anayasa Hukukunda Yaklaşım Biçimleri	25
A. Tarihi Yaklaşım	25
B. Felsefi Yaklaşım	25
C. Sosyolojik Yaklaşım	25
D. Hukuki Yaklaşım	26
Sonuç: Münhasıran Hukuki Yaklaşım yahut Anayasa Hukukunun “Saf” Teorisi	27
IV. Anayasa Hukuku ile Siyasal Bilim, Siyasal Felsefe ve Siyasal Tarih Arasındaki İlişki ..	28
A. Anayasa Hukuku - Siyasal Bilim.....	28
B. Anayasa Hukuku - Siyasal Felsefe.....	30
B. Anayasa Hukuku - Siyasal Tarih.....	30
V. Anayasa Hukuku ile Hukukun Diğer Dallarını Arasındaki İlişkiler	31
Hukukun Diğer Dallarının Anayasallaşması.....	33
VI. Anayasa Hukukunun Tarihsel Gelişimi	34
A. Fransa’da	34
1. Birinci Dönem: Anayasa Hukukunun Klasik Teorisi.....	35
2. İkinci Dönem: Anayasa Hukukunda Siyasal Bilim Yaklaşımı	37
3. Üçüncü Dönem: Yeni Anayasa Hukuku	38
B. Türkiye’de.....	41
VII. Niçin Anayasa Hukukunu Öğrenmek Gerekli?	44

Bölüm 3

ANAYASA KAVRAMI

I. Anayasa Kavramının Tanımı	47
A. Anayasa, Hukuk Kurallarından Oluşur	47
B. Anayasa, Anayasal Nitelikteki Hukuk Kurallarından Oluşur	49
1. Maddî Kriter: Maddî Anlamda Anayasa Tanımı	49
2. Şeklî Kriter: Şeklî Anlamda Anayasa Tanımı	49
3. Hangisi Doğru?	50
II. Anayasa Türleri	52
A. Yazılı Anayasa–Yazısız Anayasa Ayrımı	52
1. Yazılı Anayasa	52
2. Yazısız Anayasa (Teamülf Anayasa)	52
B. Yumuşak Anayasa - Katı Anayasa Ayrımı	58
1. Yumuşak Anayasa	59
2. Katı Anayasa	59
III. Anayasaların İçerikleri	63
A. Başlangıç	64
B. Temel İlkeler (Genel hükümler)	65
C. Temel Hak ve Hürriyetler	67
E. Devletin Temel Organları	68
F. Diğer Hükümler	68
G. Anayasanın Değiştirilmesi	69
IV. Anayasacılık Hareketleri	69
V. Bazı Ek Kavram ve Sorunlar	73
A. Anayasaüstünlük Sorunu	74
B. Anayasa Normları Arasında Hiyerarşi Sorunu	75
C. Uluslararası Hukuk Normlarının Anayasaüstünlüğü sorunu	76
D. Anayasanın Ruhı Sorunu	79
E. Anayasal Teamüllerin Geçerliliği Sorunu	79
1. Anayasal Teamüllerin Tanımı	80
2. Anayasal Teamüllerin Hukukî Değeri Sorunu	81
a) Yazısız Anayasa Sisteminde Teamülün Hukukî Değeri Sorunu	81
b) Yazılı Anayasa Sisteminde Anayasal Teamüllerin Hukukî Değeri Sorunu	81

Bölüm 4

YORUM

I. Yorumun Tanımı	84
II. Yorum Yöntemleri	87
A. Lafzî Yorum (Deyimsel Yorum, Gramatikal Yorum) Yöntemi	87
B. Tarihî Yorum Yöntemi	87
C. Sistematik Yorum Yöntemi	88
D. Teleolojik (Gaî, Amaçsal, Fonksiyonel) Yorum Yöntemi	89
III. Yorumda Kullanılan Çeşitli Mantık Kuralları	90
A. Kıyas (<i>Argumentum a simili</i>)	90
B. Aksiyel Kanıt (Mefhum-u Muhalefet, <i>Argumentum a contrario</i>)	91
C. Evleviyet (Öncelik, <i>Argumentum a fortiori</i>)	92
IV. Çeşitli Yorum İlkeleri	93
1. <i>Interpretatio cessat in claris</i> (Açıklık Durumunda Yorum Yapılmaz)	93
2. <i>A verbis legis non est recedendum</i> (Kanunun Sözünden Uzaklaşılmalıdır)	93
3. Yorum Yoluyla İstisna Üretilemez	94
4. <i>Exceptiones sunt strictissimae interpretationis</i> (İstisnalar Dar Yorumlanır)	95
5. Anayasal Organların Yetkisiz Olması Asıl, Yetkili Olmaları ise İstisnadır	95
6. <i>Potestas stricte interpretatur</i> (Yetkiler Dar Yorumlanır)	97

7. Yetki Dar, Hürriyet Geniş Yorumlanır	97
8. Hürriyet Asıl, Sınırlama İstisnadır; Hürriyet Geniş, Sınırlama Dar Yorumlanır	98
9. Sayılmış Yetkiler Dar, Bakiye Yetkiler Geniş Yorumuna Tâbi Tutulur	98
10. <i>Abrogata lege abrogante non reviviscit lex abrogata</i> (İlga Eden Kanunu İlga Etmek, İlga Edilmiş Kanuna Hayat Vermez).....	99

Bölüm 5

KURUCU İKTİDAR:

ANAYASALARIN YAPILMASI VE DEĞİŞTİRİLMESİ

I. Genel Olarak	102
II. Aslı Kurucu İktidar: Anayasaların Yapılması	104
A. Aslı Kurucu İktidarın Ortaya Çıkış Halleri	104
B. Aslı Kurucu İktidarın Sahibi	105
C. Aslı Kurucu İktidarın Özellikleri	106
D. Aslı Kurucu İktidarın Biçimleri: Anayasa Yapma Usûlleri	106
1. Monarşik Usûller.....107; a) Ferman.....107; b) Misak	108
2. Demokratik Usûller....109; a) Kurucu Meclis..110; b) Kurucu Referandum... 112	
III. Tali Kurucu İktidar: Anayasaların Değiştirilmesi	114
A. Anayasa Değişikliği Kavramı	115
1. Anayasa Değişikliği Nedir?.....	115
2. Anayasanın Bütünüyle Değiştirilmesi Anayasa Değişikliği midir? (Tali Kurucu İktidar Anayasayı Bütünüyle Değiştirebilir mi?).....	115
3. Anayasa Değişikliğinin Metin İtibarıyla Biçimleri.....	116
B. Anayasaların Değiştirilmesi İhtiyacı (Tali Kurucu İktidarın Gerekliği).....	117
C. Tali Kurucu İktidarın Sahibi	117
D. Tali Kurucu İktidarın Özellikleri	117
E. Tali Kurucu İktidarın Sınırları.....	118
1. Maddî (İçeriksel) Sınırlar	118
a) Çeşitleri (Maddî Sınırlara Örnekler)	118
b) Maddî Sınırlara İlişkin Çeşitli Sorunlar	119
aa) Maddî Sınırların Bağlayıcılığı ve Müeyyidesi Meselesi	119
bb) Değiştirme Yasakları Aşılabilir mi?	120
cc) Anayasa Değişikliği Usûlünü Düzenleyen Anayasa Maddesi, Anayasa Değişikliği Usûlüyle Değiştirilebilir mi?.....	121
dd) Anayasada Öngörülenlerin Dışında Maddî Sınır Yoktur	121
2. Zamansal Sınırlar	121
3. Biçimsel Sınırlar.....	122
F. Tali Kurucu İktidarın Biçimleri: Anayasayı Değiştirme Usûlleri	122
1. Teklif Safhası.....123; 2. Karar Safhası.....124; 3. Onay Safhası.....	127
Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi Sorunu.....	130
Tali Kurucu İktidar Konusunda Sonuç ve Tanım	130
IV. Fonksiyonları Bakımından Aslı Kurucu İktidar ile Tali Kurucu İktidar Arasında Özdeşlik... 130	

Bölüm 6

DEVLET KAVRAMI

I. “Devlet” Terimi	133
II. Devlet Kavramının Tanımı.....	133
III. Devletlerin Kurulması.....	136
IV. Devletlerin Sona Ermesi	137
V. Devletin Hukukî Kişiliği İlkesi	137
A. Devlete Tüzel Kişilik Tanınmasının Tarihsel Sebebi.....	138
B. Devlete Hukukî Kişilik Tanınmasından Kaynaklanan Sonuçlar	138

1. Siyasî Sonuç: İktidarın Kişiselleşmesinin Önlenmesi.....	139
2. Hukukî Sonuçlar.....	139
VI. Devletin Devamlılığı İlkesi.....	140
1. Uluslararası Andlaşmaların Devamlılığı İlkesi.....	140
2. Hukukun Devamlılığı İlkesi.....	141
3. Boçların Devamlılığı İlkesi.....	141
4. Kamu Alacaklarının Devamlılığı İlkesi.....	141
VII. Devletin Faaliyet Alanı.....	142
A. Liberal Görüş.....	142
B. Müdahaleci Görüşler.....	142
VIII. Devletin Kökeni Hakkında Teoriler.....	143
A. Aile Teorisi.....	143
B. Biyolojik Teori.....	145
C. Kuvvet ve Mücadele Teorisi.....	146
D. Ekonomik Teori: marksist Devlet Teorisi.....	148
E. Devletin Kaynağını İnsan Aklına ve İradesine Dayandıran Teori: Sosyal Sözleşme Teorisi	151
1. Thomas Hobbes.....151; 2. John Locke.....152; 3. Jean-Jacques Rousseau.....	153
4. Sosyal Sözleşme Teorilerinin Eleştirisi.....	154

Bölüm 7

DEVLETİN UNSURLARI: MİLLET, ÜLKE, EGEMENLİK

I. Devletin Beşerî Unsuru: Millet.....	155
A. Objektif Millet Anlayışı.....	156
B. Sübjektif Millet Anlayışı.....	157
II. Devletin Toprak Unsuru: Ülke.....	159
III. Devletin İktidar Unsuru: Egemenlik.....	162
A. Egemenliğin Değişik Anlamları.....	163
1. Dış Egemenlik: Devletlerin Bağımsızlığı İlkesi.....	163
2. İç Egemenlik.....	164
B. Egemenliğin Sahibi Konusunda Teoriler.....	165
1. Teokratik Egemenlik Teorileri.....	165
a) Doğaüstü İlahî Hukuk Doktrini.....	166
b) Providansiyel İlahî Hukuk Doktrini.....	166
2. Demokratik Egemenlik Teorileri.....	166
a) Millî Egemenlik Teorisi.....	167
b) Halk Egemenliği Teorisi.....	169
Demokratik Egemenlik Teorilerinin Eleştirisi.....	171

Bölüm 8

DEVLET ŞEKİLLERİ I: MONARŞİ VE CUMHURİYET

I. Monarşi.....	173
A. Saltanat Hakların Sınırlanmasına Göre Monarşi Çeşitleri.....	173
1. Mutlak Monarşi.....	174
2. Meşrutî Monarşi.....	174
B. Hükümdarın Tahta Geçiş Biçimine Göre Monarşi Çeşitleri.....	175
1. İrsî Monarşiler.....	175
2. Seçimli Monarşiler.....	179
II. Cumhuriyet.....	180
A. Dar Anlamda Tanım: Cumhuriyet Monarşinin Tersidir.....	180
B. Geniş Anlamda Tanım: “Cumhuriyet = Demokrasi”.....	181
C. Hangi Anlayış Doğru: Ampirik Veriler.....	181

Bölüm 9
DEVLET ŞEKİLLERİ II:
ÜNİTER DEVLET-BİLEŞİK DEVLET

I. Üniter Devlet	184
A. Tanım	184
1. Devletin Unsurlarında Teklik	185
2. Devletin Organlarında ve Yetkilerinde Teklik	186
B. Üniter Devletin İdarî Teşkilatı	186
1. Üniter Devletin Merkezî İdaresi: Başkent Teşkilâtı ve Taşra Teşkilâtı	187
2. Üniter Devlette Yerel Yönetimler	188
II. Bileşik Devlet	789
A. Devlet Birlikleri	190
1. Şahsî Birlik	190
2. Hakikî Birlik	190
B. Devlet Toplulukları	191
1. Konfederasyon	191
2. Federasyon (Federal Devlet)	193
a) Tanımı	193
b) Federasyon - Konfederasyon Karşılaştırması	194
c) Federal Devlet - Üniter Devlet Karşılaştırması	196

Bölüm 10
FEDERASYON (FEDERAL DEVLET)

I. Genel Olarak	198
II. Federasyonun Devlet Yapısı	199
A. Federal Devlet	200
1. Federal Devletin Millet, Ülke ve Egemenlik Unsurları	201
2. Federal Devletin Yasama, Yürütme ve Yargı Organları	201
B. Federe Devletler	204
III. Federasyonun Hukuk Düzeni: Federal ve Federe Hukuk Düzenleri ve Bunların Arasındaki İlişkiler	205
IV. Federal Devlet ile Federe Devletler Arasında Yetki Paylaşımı	206
A. Yetki Paylaşımı Yazılı ve Katı Bir Anayasayla Yapılmış Olmalıdır	207
Federalizmde Yetki Bölüşümü Usûlü	208
1. Federal Devletin Yetkilerini Sayma	208
2. Federe Devletlerin Yetkilerini Sayma	208
B. Anayasanın Değiştirilmesine Federe Devletler de Katılmalıdır	209
C. Yetki Uyuşmazlıklarının Yargısal Çözüm Yolu Olmalıdır: Federal Yüksek Mahkemenin Gerekliği	210
V. Federasyonların Kurulması (1. Birleşme, 2. Ayrılma Yoluyla)	211
VI. Korporatif Federalizm	212
VII. Federalizmin Değerlendirilmesi	214
VIII. Bölgesel Devlet	215
A. Bölgesel Devlet-Üniter Devlet Karşılaştırması	215
B. Bölgesel Devlet-Federasyon Karşılaştırması	215

Bölüm 11
HÜKÜMET SİSTEMLERİ

I. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi	217
A. Locke	218
B. Montesquieu	219
C. Kuvvetler Ayrılığı Teorisine Yöneltilen Eleştiriler	221
Hükümet Sistemlerinin Tasnifi	223

I. Kuvvetler Birliği Sistemleri.....	223
A. Yürütme Organında Birleşme	223
1. Mutlak Monarşi	223
2. Diktatörlük	224
B. Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükümeti	225
II. Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri	230
A. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Başkanlık Hükümet Sistemi	230
1. Aslı Özellikler	231
2. Tali Özellikler	233
3. Başkanlık Sisteminde Karşılıklı Etkileşim Araçları	235
4. Değerlendirme: Başkanlık Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yanları	238
5. Yarı-Başkanlık Sistemi.....	241
B. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlâmenter Hükümet Sistemi	242
1. Aslı Özellikler	243
2. Tali Özellikler	246
3. Parlâmenter Hükümet Sistemlerinde Karşılıklı Etkileşim Araçları	247
4. Değerlendirme: Parlâmenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları	248
5. Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm	255

Bölüm 12 DEMOKRASİ KAVRAMI

I. Demokrasi Teorileri.....	258
A. Normatif Demokrasi Teorisi	258
B. Ampirik Demokrasi Teorisi	259
II. Demokrasi Anlayışları.....	261
A. Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı	263
B. Çoğulcu Demokrasi Anlayışı	264
III. Demokrasi Modelleri	267
A. Çoğunlukçu Demokrasi Modeli (Westminster Modeli)	268
B. Uzlaşmacı Demokrasi Modeli	269

Bölüm 13 EGEMENLİĞİN KULLANILMASI BAKIMINDAN DEMOKRASİ TİPLERİ DOĞRUDAN, TEMSİLİ VE YARI-DOĞRUDAN DEMOKRASİ

I. Doğrudan Demokrasi.....	273
A. Tanımı.....	273
B. Örnekler	273
1. Eski Yunan: <i>Ekklesia</i>	273
2. İsviçre: <i>Landsgemeinde</i>	274
C. Teorik Kökeni: Halk Egemenliği Teorisi ve Egemenliğin Devredilmezliği Kuramı ..	277
II. Temsilî Demokrasi	278
A. Genel Olarak.....	278
B. Temsil Kavramı.....	279
C. Emredici Vekâlet teorisi.....	281
D. Temsilî Vekâlet Teorisi.....	284
III. Yarı-Doğrudan Demokrasi.....	289
A. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Tanımı	289
B. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Araçları	289
1. Referandum	289
a) Yapılış Zamanı Bakımından	290
b) Bağlayıcılığı Bakımından.....	290
c) Başvuruluşu Bakımından.....	291
d) Konuları Bakımından	292

2. Halk Vetosu.....	293
3. Halk Teşebbüsü.....	293
4. Temsilcilerin Azlı.....	294
C. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Değerlendirilmesi.....	296
1. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Lehine Olan Görüşler.....	296
2. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Aleyhine Olan Görüşler.....	296

Bölüm 14 SEÇİMLER

I. Oy Hakkı.....	298
A. Bazı Kavramlar.....	299
B. Oy Hakkının Şartları.....	300
C. Oy Hakkının İlkeleri.....	302
1. Genel Oy İlkesi.....	302
Genel Oy İlkesinin Ters: Kısıtlı Oy.....	303
2. Eşit Oy İlkesi.....	305
Eşit Oyun Ters: Çoğul Oy.....	305
3. Tek Dereceli Seçim veya Doğrudan Oy İlkesi.....	306
4. Bireysel Oy İlkesi.....	307
5. Kişisel Oy İlkesi.....	308
6. Gizli Oy İlkesi.....	309
7. Mecburî Oy veya İhtiyarî Oy İlkeleri.....	310
8. Serbest Oy veya Seçimlerin Serbestliği İlkesi.....	312
9. Açık Sayım ve Döküm İlkesi.....	312
10. Seçim Uyuşmazlıklarının Yargısal Çözümü İlkesi.....	313
a) Seçim Uyuşmazlıklarının Siyasal Çözümü Sistemi.....	313
b) Seçim Uyuşmazlıklarının Yargısal Çözümü Sistemi.....	314
II. Seçim Sistemleri.....	315
A. Çoğunluk Sistemi.....	316
1. Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	316
a) Tek-İsimli Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	316
b) Listeli Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	317
2. İki-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	318
a) Tek-İsimli İki-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	318
b) Listeli İki-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	318
B. Nispi Temsil Sistemi.....	319
1. Ulusal Düzeyde Nispi Temsil.....	320
2. Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi Temsil.....	321
a) En Büyük Artık Usûlü.....	322
b) En Kuvvetli Ortalama Usûlü.....	322
c) Millî Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi.....	323
d) D'Hondt Usûlü.....	323
- Nispi Temsil Sisteminde Liste Çeşitleri.....	324
- Nispi Temsil Sisteminde Seçim Barajları.....	326
EK: Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi.....	327

Bölüm 15 YASAMA

I. Yasama Organı.....	329
A. Genel Olarak.....	329
B. İngiltere'de Parlâmentonun Doğuşu ve Gelişmesi.....	330
C. Parlâmentoların Yapısı: Tek-Meclisi ve İki-Meclisli Parlâmentolar.....	336
D. Parlâmento Üyeliliği (Seçimi ve Hukukî Statüsü).....	340
E. Parlâmentoların İç Yapısı ve Çalışma Düzeni.....	342

II. Yasama Fonksiyonu	345
A. Yasama Fonksiyonunun Tanımı ve Diğer Devlet Fonksiyonlarından Ayrılması.....	345
1. Maddî Kriter	345
2. Organik Kriter	348
B. Yasama İşlemleri.....	349
1. Yasama İşleminin Tanımı.....	350
2. Yasama İşlemlerinin Türleri: Parlâmento Kararı ve Kanun.....	351
a) Parlâmento Kararları	353
b) Kanun.....	354
C. Yasama Fonksiyonunun Özellikleri	356
1. Yasama Yetkisinin Genelliği.....	356
2. Yasama Yetkisinin Aslılığı.....	357
3. Yasama Yetkisinin Devredilmezliği	358
D. Parlâmentoların Görev Ve Yetkileri	358

Bölüm 16 YÜRÜTME

I. Yürütme Organı.....	359
A. Başkanlık Sistemlerinde Yürütme Organı: Başkan.....	360
B. Parlâmenter Sistemlerde Yürütme Organı.....	361
1. Devlet Başkanı	361
a) Monarşilerde Devlet Başkanları: Krallar.....	362
b) Cumhuriyetlerde Devlet Başkanları: Cumhurbaşkanları.....	362
c) Devlet Başkanlarının Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu.....	364
aa) Siyasal Sorumsuzluğu... 364; bb) Cezaî Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu.....	364
cc) Hukukî Sorumluluğu	365
d) Devlet Başkanlarının Görev ve Yetkileri	366
e) Parlâmenter Sistemlerde Devlet Başkanının Yetkilerini Kullanabilmesinin Şartı: Karşı-İmza Kuralı	367
2. Hükümet.....	368
a) Bakanlar Kurulu	368
b) Başbakan	369
c) Bakanlar	370
II. Yürütme Fonksiyonu.....	372
A. Yürütme Fonksiyonunun Tanımı ve Diğer Devlet Fonksiyonlarından Ayrılması.....	372
B. Yürütme İşlemleri	373
C. Yürütme Fonksiyonunun Özellikleri	374
1. Kanuna Dayanma: Yürütme Fonksiyonunun “ <i>Secundum Legem</i> ” Niteliği	374
2. Kanuna Aykırı Olmama: Yürütme Fonksiyonunun “ <i>Intra Legem</i> ” Niteliği	375
3. Yürütme Fonksiyonunun Alanı	375
D. Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri	376

Bölüm 17 YARGI

I. Yargı Fonksiyonu (Fonksiyonel Anlamda Yargı).....	378
A. Yargı Fonksiyonunun Tanımı	378
1. Yargı Fonksiyonunun Maddî Açından Tanımlanması (Maddî Kriter)	379
2. Yargı Fonksiyonunun Organik Açından Tanımlanması (Organik Kriter)	381
3. Maddî ve Organik Kriterlerin Birlikte Kullanılması.....	381
B. Yargılama Yetkisi	382
II. Yargı Organı (Organik Anlamda Yargı).....	383
A. Yargı Organının Tanımı ve diğer devlet organlarından ayrılması.....	383
1. Fonksiyonel (İşlevsel) Açından Yargı Organı Tanımı	383

2. Yapısal Açıdan Yargı Organının Tanımı	384
Yargı Fonksiyonu ve Organının Tanımı Konusunda Sonuç	386
B. Hâkim Kavramı	386
1. Hâkim Kavramının Tanımı	387
2. Hâkimlerin Bağımsızlığı	388
3. Hâkimlik Teminatı	389
4. Hâkimlerin Atanması ve Özlük İşleri	390
a) Birinci Sistem: Yürütme Organının Yetkili Olması	390
a) İkinci Sistem: Hakimler Yüksek Kurulu Kurulması	391

Bölüm 18

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER

I. Kavramlar	393
II. Hürriyetçi (Liberal) Anlayış: “Hürriyet Asıldır”	395
III. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınıflandırılması	396
A. Jellinek’in Sınıflandırması	397
B. Ortaya Çıkış Sıralarına Göre Tasnif	397
C. Diğer Tasnifler	398
IV. Temel Hak ve Hürriyetlerin Anayasalarda Düzenlenmesi	499
V. Temel Hak ve Hürriyetlerin Süjeleri	400
VI. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması	402
VII. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasında Sistemler	402
VIII. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması	403
A. Olağan Dönemlerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Sistemi	404
1. Sınırlama, Yasama Organı Tarafından Kanunla Yapılmalıdır	404
2. Sınırlama Belli Sebeplere Dayanmalıdır	404
3. Sınırlamada Ölçülülük İlkesine Uyulmalıdır	404
4. Sınırlama, Anayasanın Sözüne Aykırı Olmamalıdır	406
5. Ek Şartlar	406
B. Olağanüstü Hal rejimlerinde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması	406
IX. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması	412
A. İç Koruma	412
B. Uluslararası Koruma	414
1. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması	414
2. Avrupa Konseyi Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	415
a) Sözleşmenin Kapsamı (Koruduğu Haklar)	415
b) AİHS’nin Kurduğu Organ: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	415
c) Koruma Usûlü	417
d) Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usûlü	418
e) AİHM Kararları	420

Bölüm 19

KANUNLARIN ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ: ANAYASA YARGISI

I. Genel Olarak	422
A. Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi Kavramları	422
B. Anayasa Yargısının Varlık Nedeni	423
C. Anayasa Yargısının Ön Koşulları: Yazılı ve Katı Anayasa	424
D. Anayasa Yargısının Varlık Koşulu: Anayasa Tarafından Öngörülmesi	425
E. Anayasa Yargısının Tarihsel olarak Ortaya Çıkışı	428
II. Anayasa Mahkemelerinin Yapıları (Üyelerin Sayısı, Görev süresi ve Seçilmeleri)	429
III. Anayasa Yargısı Modelleri	430
A. Genel Mahkeme Sistemi: Amerikan Modeli	432

B. Özel Mahkeme Sistemi: Avrupa Modeli	438
IV. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Türleri	441
A. <i>A Priori</i> Denetim (Önleyici Denetim)	441
B. <i>A Posteriori</i> Denetim (Düzeltilici Denetim).....	442
V. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yolları	443
A. Soyut Norm Denetimi (İptal Davası)	443
B. Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)	444
C. Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)	445
VI. Anayasa Mahkemelerinin Görev ve Yetkileri	446
A. Temel Görev ve Yetki: Bazı Normların Anayasaya Uygunluğunu Denetlemek	447
B. Anayasa Mahkemelerinin Ek Görev ve Yetkileri.....	447
VII. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Konusu: Anayasa Mahkemelerinin Denetimine Tabi Olan Norm Ve İşlemler	447
A. Anayasa Değişiklikleri, Anayasa Mahkemeleri Tarafından Denetlenebilir mi?.....	448
B. Kanunlar	451
C. Milletlerarası Antlaşmalar	452
D. Kanun Hükmünde Kararnameler	452
E. Parlâmento İçtüzükleri	452
F. Parlâmento Kararları	453
G. Devlet Başkanı Kararları	453
H. İdari İşlemler	453
I. Federal Devletlerde Federe Devletlerin İşlemleri.....	454
VIII. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Ölçüsü: Anayasa Yargısında Ölçü Normlar Sorunu.....	454
A. Ölçü Norm Anayasadır	454
B. Anayasanın Göndermede Bulunduğu Normlar	455
C. “Ara Normlar” Ölçü Norm Olabilir mi?	456
IX. Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetiminin Kapsamı	456
A. Şekil Bakımından Denetim	457
B. Esas Bakımından Denetim	457
1. Sebep Unsuru.....458; 2. Amaç Unsuru...458; 3. Konu Unsuru	460
X. Anayasa Mahkemelerinin Yargılama Usûlleri	463
A. Davanın Açılması	463
1. Dava Açma Yetkisi.....463; 2. Dava Açma Süresi.....464; 3. Dava Dilekçesi.....	464
B. Davanın Görüşülmesi.....	465
1. Görüşme İçin Hazırlık	465
2. Mahkemenin Toplanması	465
3. Görüşme (Müzakere), Oylama ve Karar Yetersayıları	466
C. Kararların Yazılması	467
D. Kararların Çeşitleri	468
1. Ret Kararı	469
2. İptal Kararı	469
E. Kararların Yayınlanması	469
F. Kararların Kesinleşmesi	469
XI. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yürürlüğe Girmesi ve Sonuçları	471
A. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yürürlüğe Girmesi (Kararların Zaman Bakımından Etkisi)	470
1. Geçmişe Etkili Olarak Yürürlüğe Girme	470
2. Geleceğe Etkili Olarak Yürürlüğe Girme	470
B. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Sonuçları.....	471
1. Amerikan Modeli Anayasa Yargısında.....	471
2. Avrupa Modeli Anayasa Yargısında.....	472
XII. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı	473
Bibliyografya	477
Dizin	487

KUTULAR

KUTU 2.1: Anayasa Hukukçusu Siyaset Bilimciler	29	KUTU 6.8: Materyalizm	148
KUTU 2.2: “Anayasa Hukuku Geçer, İdare Hukuku Bakı Kalır”	31	KUTU 6.9: Diyalektik	149
KUTU 2.3: Örnek Kararlar	32	KUTU 7.1: Vatandaşlık	158
KUTU 2.4: Fransız Anayasa Hukukunun Altın Çağı	36	KUTU 7.2: Vatandaşın Sadakat ve Devletin Koruma Borcu	159
KUTU 3.1: Hukuk Kuralı Nedir?	48	KUTU 7.3: Milliyetler Prensibi	159
KUTU 3.2: Normlar Hiyerarşisi	51	KUTU 7.4: Self-Determinasyon Hakkı	159
KUTU 3.3: İngiliz Anayasa Hukukunun Kaynakları	55	KUTU 7.5: Çingeneler	160
KUTU 3.4: “İsrail Anayasası”	57	KUTU 7.6: Devletin Ülkesinin Bütünlüğü İlkesi	161
KUTU 3.5: 1787 Abd Anayasasının Başlangıcı	64	KUTU 7.7: Egemenliğin Tekliği İlkesi	165
KUTU 3.6: Başlangıçlarda Dinî İfadeler	66	KUTU 7.8: Egemenliğin Bölünmezliği İlkesi	165
KUTU 3.7: Normatif Çeşme Olarak Anayasa	68	KUTU 7.9: Egemenliğin Devredilmezliği İlkesi	165
KUTU 3.8: Anayasacılık Dalgaları	71	KUTU 8.1: Monarşi, Krallık, Hükümdar, vs.	173
KUTU 3.9: Üç Değişik Geçerlilik Anlayışı	73	KUTU 8.2: İlk Kralın Hakkı	178
KUTU 3.10: Teamüllere Karşı Lafrière	82	KUTU 8.3: Niyabet	178
KUTU 3.11: Türk Hukuk Düzeninde Anayasal Teamül Olabilir Mi?	83	KUTU 8.4: Monarşilerin Değeri	179
KUTU 4.1: “Hâkim Kanunun Ağzıdır”	85	KUTU 8.5: “Cumhuriyet”, “ <i>Res Publica</i> ”	180
KUTU 4.2: <i>Textualism</i>	87	KUTU 9.1: Resmî Dil	185
KUTU 4.3: <i>Original Intent</i>	88	KUTU 9.2: Fransa’da 25 Mart 1852 Tarihli Kararnamenin Gerekçesi	187
KUTU 4.4: <i>Nemo Aliquam</i>	89	KUTU 9.3: Auguste Vivien	187
KUTU 4.5: Hakimlerin Normatif İdeolojisi	93	KUTU 9.4: Odilon Barrot	188
KUTU 4.6: Dürüst Yorum İlkesi	94	KUTU 9.5: Avrupa Birliği: Konfederasyon mu, Federasyon mu?	192
KUTU 4.7: Hukuk Kuralları Arasında Çatışma Çözme Kuralları	99	KUTU 10.1: Federal Devletler	199
KUTU 4.8: Realist Yorum Teorisi	100	KUTU 10.2: Federasyonda Vatandaşlık	201
KUTU 4.9: Realist Yorum Teorisinin Dengeleyicisi: Mekanist Anayasa Anlayışı	101	KUTU 10.3: Federal Hukukun Doğrudan Uygulanabilirliği	206
KUTU 5.1: Kurucu İktidar - Kurulmuş İktidar Ayırımının Doktrinal Kökeni	103	KUTU 10.4: Münhasır Yetkiler-Ortak Yetkiler	209
KUTU 5.2: Devrim	104	KUTU 10.5: Belçika	211
KUTU 5.3: Hükûmet Darbesi	104	KUTU 10.6: Federalizmin Nedenleri	212
KUTU 5.4: Anayasayı İlga	105	KUTU 10.7: Kanada/Québec	214
KUTU 5.5: Fransa’da 1814 <i>Charte</i> ’ı	108	KUTU 11.1: <i>Partes Potentiales Summi Imperii</i>	219
KUTU 5.6: Kurucu Referandumdan Bir Sapma: Kurucu Plebisit	113	KUTU 11.2: Yasama Kuvvetinin Zayıflaması	222
KUTU 5.7: Aslı Kurucu İktidar Devamlı Bir İktidar Mıdır?	113	KUTU 11.3: Loysel	224
KUTU 5.8: Anlamın Yorum Yoluyla Değişmesi Anayasa Değişikliği Midir?	115	KUTU 11.4: SSCB, Meclis Hükümeti Sistemi Miydi?	230
KUTU 5.9: “Yeni Kuşaklar Teorisi”	117	KUTU 11.5: <i>Impeachment</i> Örnekleri	236
KUTU 5.10: Değiştirilemez Hükümler	119	KUTU 11.6: Başkanlık Sisteminin Prototipi: Amerika Birleşik Devletleri	237
KUTU 5.11: Kanun Yapma Usûlünün, Anayasa Değişikliklerine Genel Hüküm Olarak Uygulanabilirliği	122	KUTU 11.7: Parlâmenter Sistemlerde Bakanlar Kuruluna Hâkim Olan İlkeler	244
KUTU 5.12: Karar Yeter Sayısı, Neyin Üzerinden Hesaplanacaktır?	126	KUTU 11.8: Parlâmenter Sistemin Ortaya Çıkışı: İngiltere	251
KUTU 6.1: <i>Polis, Civitas, Res Publica, vs.</i>	133	KUTU 11.9: Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Araçlarından Örnekler I	256
KUTU 6.2: <i>L’etat, C’est Moi</i>	137	KUTU 11.10: Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Araçlarından Örnekler II	257
KUTU 6.3: Burdeau	139	KUTU 12.1: Terminoloji	262
KUTU 6.4: <i>Je m’en vais, mais l’Etat</i>	140	KUTU 12.2: Militan Demokrasi Anlayışı	266
KUTU 6.5: Andlaşmaların Devamlılığı İlkesi	141	KUTU 12.3: Klasik Demokrasi – Marksist Demokrasi Anlayışları	267
KUTU 6.6: Hukukun Devamlılığı İlkesi	141	KUTU 12.4: Seçim, Nüfus Sayımı Mı?	270
KUTU 6.7: Borçların Devamlılığı İlkesi	141	KUTU 13.1: Atina’da Ekklesia	274
		KUTU 13.2: New England: <i>Town Meeting</i>	276
		KUTU 13.3: Türkiye’de Doğrudan Demokrasi Var Mı? “Köy Derneği”	276

KUTU 13.4: İnternet, Doğrudan Demokrasiyi Mümkün Kılabilir Mi?.....	277	KUTU 18.8: Temel Hak Ve Hürriyetler Yaban- cılar İçin Sınırlandırılması.....	407
KUTU 13.5: “Temsilci”-“Görevli” Ayrımı.....	280	KUTU 18.9: THH’lerin “Sınırlılığı”.....	407
KUTU 13.6: Referandumdan Bir Sapma: Plebisit	292	KUTU 18.10: Zaruret Hâli Teorisi.....	409
KUTU 14.1: Seçme Hakkına Sahip Olup Da Oy Kullanamayacak Olanlar.....	302	KUTU 18.11: “İstisnai Hal Rejimleri”.....	410
KUTU 14.2: Oy Vermenin Niteliği.....	311	KUTU 18.12: Ombudsmana Başvurma Yoluyla THH’lerin Korunması.....	416
KUTU 14.3: Seçimlerin Yönetimi Değil, Sadece Denetimi Yargı Organlarına Verilmelidir.....	314	KUTU 18.13: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Başvuru Adresi.....	417
KUTU 14.4: “Gerrymandering”.....	315	KUTU 18.14: Sayılarla AİHM.....	420
KUTU 14.5: Nispi Temsilin Diğer Formülleri ..	324	KUTU 18.15: Hükümet Dışı Kuruluşlar.....	420
KUTU 14.6: Karma Seçim Sistemleri.....	326	KUTU 19.1: Kanunların Anayasaya Uygunlu- ğunun Siyasal Denetimi.....	422
KUTU 15.1: Birinci ve İkinci Meclislerin İsimleri.....	337	KUTU 19.2: Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu.....	423
KUTU 15.2: Benjamin Franklin.....	339	KUTU 19.3: Dr. Bonham Davası [1610].....	424
KUTU 15.3: Ödemeler.....	342	KUTU 19.4: Hazine V. Kurt Davası.....	427
KUTU 16.1: Bakanlar Kurulu Üyesi Olmayan Bakanlar.....	371	KUTU 19.5: <i>Stare Decisis</i>	433
KUTU 16.2: ABD’de Başkanın Düzenleme Yetkisi.....	377	KUTU 19.6: <i>Marbury V. Madison</i> Kararı.....	435
KUTU 18.1: Çeşitli Kavramlar.....	395	KUTU 19.7: “Anayasalık Bloğu” Kavramı.....	455
KUTU 18.2: Tabii Hak Doktrini.....	396	KUTU 19.8: Düzenlememe İptal Nedeni Midir?461	461
KUTU 18.3: Hürriyetlerin Bütünlüğü.....	398	KUTU 19.9: Eksik Düzenleme İptal Nedeni Midir?.....	461
KUTU 18.4: Temel Hak ve Hürriyetlerin Ara- sında Hiyerarşi Var mıdır?.....	398	KUTU 19.10: Kanunların Anayasa Uygunluğu Karinesi.....	462
KUTU 18.5: “İsimsiz Hürriyetler”.....	400	KUTU 19.11: “ <i>Ratio Decidendi - Obiter Dictum</i> ” Ayrımı.....	467
KUTU 18.6: Marksist Özgürlük Anlayışı:.....	401	KUTU 19.12: Anayasa Mahkemeleri Yürürlüğü Durdurma Kararı Verebilir Mi?.....	477
KUTU 18.7: Ölçülülük İlkesi.....	406		

ŞEMALAR

ŞEMA 2.1: Anayasa Hukukunun Konusu.....	22	ŞEMA 13.1: Egemenliğin Kullanılması Bakı- mından Demokrasi Tipleri.....	272
ŞEMA 2.2: Anayasa Hukuku Kısımları.....	24	ŞEMA 13.2: Referandum Çeşitleri.....	290
ŞEMA 5.1: Devlet İktidarları.....	103	ŞEMA 14.1: Oy Hakkı.....	299
ŞEMA 5.2: Anayasa Yapma Usülleri.....	107	ŞEMA 14.2: Seçim Sistemleri.....	316
ŞEMA 5.3: Anayasa Değişikliği Usulü.....	129	ŞEMA 14.3: Seçim Sistemlerinin Değerlendi- rilmesi.....	327
ŞEMA 6.1: Devletin Hukuki Kişiliği İlkesi.....	138	ŞEMA 16.1: Yürütme Organının Yapısı.....	360
ŞEMA 7.1: Egemenlik.....	163	ŞEMA 16.2: Devlet Başkanlarının Sorumluluğu..	364
ŞEMA 7.2: Egemenlik Teorileri.....	165	ŞEMA 18.1: Temel Hak Ve Hürriyetlerin Sı- nırlandırması Şartları.....	411
ŞEMA 8.1: Monarşi Çeşitleri.....	173	ŞEMA 18.2: Temel Hak Ve Hürriyetlerin Ko- runması Yolları.....	412
ŞEMA 9.1: Devlet Şekilleri.....	188		
ŞEMA 9.2: Üniter Devletin İdarî Teşkilatı.....	187		
ŞEMA 11.1: Kuvvetler Birliği ve Ayrılığına Göre Hükümet Sistemleri.....	223		

TABLolar

TABLO 5.1: Asli Kurucu İktidar-Tali Kurucu İktidar Karşılaştırması.....	130	TABLO 11.2: Avrupa Parlâmenter Demokra- silerinde Hükümetlerin Ortalama Ömrü.....	249
TABLO 7.1: Millî Egemenlik ve Halk Egemen- liği Teorileri Sonuçları Arasındaki Farklar ..	171	TABLO 11.3: Değerlendirme: Başkanlık ve Par- lâmenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları.....	251
TABLO 7.1: Kralların Listesi.....	175	TABLO 16.1: Cumhurbaşkanlarının Statüleri ..	363
TABLO 9.1: Federasyon - Konfederasyon Karşılaştırması.....	196	TABLO 19.1: Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçim Şekilleri.....	431
TABLO 9.2: Federal Devlet - Üniter Devlet Karşılaştırması.....	197	TABLO 19.2: Amerikan ve Avrupa Modelleri Arasında Karşılaştırma.....	44
TABLO 11.1: Başkanlık Sistemi-Parlâmenter Sistem Karşılaştırması.....	224		

Bölüm 1

ANAYASA HUKUKUNUN BİLGİ KAYNAKLARI*

Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı*, Bursa, Ekin, 2010 (www.anayasa.gen.tr/ahge-dk.pdf). © K. Gözler. Bütün hakları saklıdır. İzinsiz başka sitelere konulamaz, hangi suretle olursa olsun çoğaltılamaz.

“Anayasa hukukunun bilgi kaynakları”¹ anayasa hukuku kurallarının bulunacağı yerleri ve bunların kapsamı hakkında bilgi edinilecek belgeleri ifade eder. Anayasa hukukunun başlıca bilgi kaynakları şunlardır:

I. ANAYASALAR

Şüphesiz anayasa hukukunun bilgi kaynakları arasında en önemlisi anayasalardır. Doğal olarak bir anayasal meseleyle karşılaşıldığında yapılması gereken ilk şey, o konuda anayasada bir kural olup olmadığına bakmaktır.

A. TÜRK ANAYASALARI

Türk anayasalarının bilgi kaynakları resmî kaynaklar ve özel kaynaklar olarak iki gruba ayrılabilir.

1. Resmî Kaynaklar.- Resmî kaynaklar arasında *Düstur* ve *TBMM Tutanak Dergisi* ve *Resmî Gazete* yer alır. Bunların en önemlisi *Resmî Gazete*dir. Resmî Gazete, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü tarafından Ankara’da yayımlanmaktadır. Gazete bayilerinde satılmaz. Resmî Gazete kural olarak gündüzdür; ancak bazen acele yayınlanması lazım gelen bir metin için aynı gün ikinci bir sayı daha çıkarılır. Buna “mükerrer sayı” denir. *Resmî Gazetenin* 27 Haziran 2000 tarihinden bu yana olan sayılarına ücretsiz olarak <http://rega.basbakanlik.gov.tr> adresinden ulaşılabilir.

2. Özel Kaynaklar: Anayasa Derlemeleri.- Resmî kaynakların dışında birçok özel kişinin yaptığı anayasa derlemeleri de vardır. Bunların içinde en önemli ikisi şunlardır:

- a) Suna Kili ve Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Üçüncü Baskı, 2006, 390 s. (Bu derleme 1808’den bu yana bütün Türk anayasalarını ve anayasal belgelerini içermektedir).

* Bu bölüm Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Ekin, 2010, s.1-24’ten özetlenmiştir.

1. Genel olarak hukukun bilgi kaynakları konusunda bkz.: Yaşar Karayalçın ve Aynur Yongalık, *Hukukta Öğretim-Kaynaklar-Metod: Problem Çözme*, Ankara, BTHAE Yayınları, Yedinci Baskı, 2008, s.82 vd.

- b) Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1976, 670 s. (Bu derleme 1808'den bu yana bütün Türk anayasalarını [1982 Anayasası hariç] ve anayasal belgelerini ve keza bazı yabancı anayasaları içermektedir).

İnternette Anayasalar.- Türk anayasa metinlerine internet üzerinden pek çok adresten ulaşılabilir. Örneğin 1808 Sened-i İttifakından günümüze anayasa ve anayasal belgelere www.anayasa.gen.tr'den ulaşılabilir. 1982 anayasasının metnine ise çeşitli sitelerden ulaşılabilir. Resmî metne, “Mevzuat Bilgi Sistemi”nden (www.mevzuat.gov.tr) ulaşılabilir. 1982 Anayasası metnine TBMM'nin internet sitesinden (www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm) de ulaşılabilir.

B. YABANCI ANAYASALAR

Türkçe.- Maalesef Dünya anayasalarının Türkçe olarak derlendiği yeni tarihli bir kaynak yoktur. Bununla birlikte, bazı ülkelerin Anayasalarını içeren şu iki eski derleme vardır:

1. Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul, Cem Yayınları, 1976, 668 s. (Bu kaynakta A.B.D., Fransa, İtalya, Almanya, İsviçre, SSCB, Çin, Cezayir Anayasalarını bulabilirsiniz. Ancak 1976 tarihli olan bu kaynaktaki Anayasalardan bazıları yürürlükten kalkmış, diğerlerinde de önemli değişiklikler yapılmıştır).
2. Yaşar Gürbüz, *Anayasalar*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1981, 493 s. (Bu kaynakta A.B.D., Almanya, Fransa, İtalya, Çin, SSCB, Çin, Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti, Cezayir ve Kolombiya Anayasalarını bulabilirsiniz. Ancak 1981 tarihli olan bu kaynaktaki Anayasalardan bazıları yürürlükten kalkmış, diğerlerinde de önemli değişiklikler yapılmıştır).
3. Abdurrahman Eren ve Alesker Aleskerli (der.), *Yeni Anayasalar: Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri*, Ankara, TİKA Yayınları, 2005, 715 s. (Onbeş devletin anayasası var).
4. Hasan Tunç (der.), *Türkiye'ye Komşu Devletlerin Anayasaları*, Ankara, Asil Yayın, 2008, 315 s.) (Dokuz devletin anayasası var).

Yabancı Dilde.- Dünya anayasalarının tamamına İngilizce olarak şu iki kaynaktan ulaşmak mümkündür:

1. Amos J. Peaslee, *Constitutions of Nations*, The Hague, Martinus Nijhoff, Dorothy Peaslee Xydis Tarafından Hazırlanan Üçüncü Baskı, (Cilt I: “Africa”, 1965; Cilt II: “Asia, Australia and Oceana”, 1966; Cilt III: “Europe”, 1968; Cilt IV: “Americas”, 1970).
2. Rainer Grote ve Rudiger Wolfrum (Ed.), (Editor Emeritus: Gisbert H. Flanz), *Constitutions of the Countries of the World*, New York, Oceana Publications, OUP, 1971'den Beri Devamlı Gözden Geçirilen ve Güncelleştirilen, Değişir Yapraklı Yayın, 20 Cilt. ISBN: 978-0-379-00467-0 (www.oup.com).

İnternette Yabancı Anayasalar.- İnternet sayesinde yabancı anayasaların son metinlerine ulaşma sorunu artık ortadan kalkmıştır. İnternette her ülkenin anayasasının İngilizce veya bu anayasasının orijinal dilindeki metnine kolayca ulaşılabilir. Aşağıdaki sitelerden değişik ülkelerin anayasalarının İngilizce metinlerine ulaşılabilir:

1. **ICL: International Constitutional Law (A. Tschentscher):** www.servat.unibe.ch/cl/index.html
2. **“Constitution Finder”** (John Paul Jones, The T.C. Williams School of Law, University of Richmond): <http://confinder.richmond.edu/>
3. **CODICES:** <http://codices.coe.int> (CODICES > Constitutions > English) (Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tarafından hazırlanan bu veritabanından Avrupa Konseyi üye ülkelerinin anayasa metinlerinin İngilizce veya Fransızca çevirilerine ulaşılabilmektedir.)
4. **Constitution Society - National Constitutions:** www.constitution.org/cons/natlcons.htm
5. **Constitutions of Countries of the World** (Editors: Rainer Grote ve Rudiger Wolfrum; Editor Emeritus: G.H. Flanz, Ed., Oceana Law): www.oceanalaw.com; www.oup.com/online/us/law/oceanalaw/#ccwo (188 devletin anayasasını içermektedir. Ücretlidir).

II. ANAYASA MAHKEMELERİ KARARLARI

Anayasa hukukunun bilgi kaynaklarının ikincisi anayasa mahkemeleri kararlarıdır. Bir anayasal mesele hakkında, ilgili ülkenin anayasasında kural yoksa, o konuda o ülkenin anayasa mahkemesinin kararlarına bakmak gerekir.

Çeşitli ülkelerin anayasa mahkemesi kararlarını bulmak için o ülkenin anayasa mahkemesinin web sitesine bakmak en uygun çözümdür. Çeşitli ülkelerin anayasa mahkemelerinin web sitelerinin linklerine Avrupa Konseyi Venedik Komisyonunun sitesinden ulaşılabilir (www.venice.coe.int/site/dynamics/N_court_links_ef.asp?L=E).

CODICES.- Avrupa Konseyine üye devletlerin ve keza Amerika, Afrika, ve Asya'daki bazı devletlerin Anayasa Mahkemelerinin ve Anayasa Mahkemesiyle eşdeğerdeki mahkemelerin verdiği önemli kararların İngilizce tam veya özet çevirilerine Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tarafından hazırlanan CODICES (www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm) veritabanından ulaşılabilir (Özet Çeviriler: CODICES > Precis / Decisions abregées. Tam Metin Çeviriler: CODICES > Full texts - Textes integraux).

Frankofon Ülkeler Anayasa Mahkemesi Kararları.- Fransızca'yı kullanan 41 ülkenin Anayasa Mahkemesinin kararlarına şu veritabanından ulaşılabilir: ACCPUF (*Association des Cours constitutionnelles ayant en partage l'usage du français*): www.accpuf.org.

Çeşitli ülkelerin anayasa mahkemelerinin en önemli kararlarının İngilizce özet çevirilere ve bu kararlarla ilgili yorum ve açıklamalara İngilizce ola yazılmış bazı karşılaştırmalı anayasa hukuku kitaplarından ulaşmak mümkündür. Örneğin:

Vicki C. Jackson ve Mark Tushnet, *Comparative Constitutional Law*, New York, Foundation Press, İkinci Baskı, 2006, 1776 s.

Norman Dorsen, Michel Rosenfeld, Andras Sajó ve Susanne Baer (Eds.), *Comparative Constitutionalism; Cases and Materials*, St. Paul, MN, Thomson-West, 2003, 1383 s.

Michael Louis Corrado, *Comparative Constitutional Review: Cases and Materials*, Durham, NC, Carolina Academic Press, 2005, 243 s.

1. Türk Anayasa Mahkemesi Kararları.- Türk Anayasa Mahkemesi kararları *Resmî Gazetede* ve *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisinde* bulunabilir. Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisinin ilk sayısı 1964 yılında yayınlanmıştır. 27'nci sayısından sonraki sayıların çoğunluğu iki cilde ayrılmıştır. En son olarak, içinde 2007 yılının kararlarının bulunduğu 44'üncü sayısı yayınlanmıştır. Bu Dergiye atıf genellikle şöyledir: Anayasa Mahkemesi, 18 Ocak 2007 Tarih ve E.2005/32, K.2007/3 Sayılı Karar, *AMKD*, Sayı 44, Cilt 1, s.377-500. Üniversite Kütüphanelerinde bu dergi genellikle bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 961-1987 yılları arasındaki kararları hakkında şu değişir yapraklı dört ciltlik derlemeyi de zikretmek gerekir: Mustafa S. Aykonu ve E. Aydın Özkul (Haz.), *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1987 (4 Cilt). Türk Anayasa Mahkemesi kararlarına www.anayasa.gov.tr adresinde bulunan Anayasa Mahkemesinin resmî internet sitesindeki “Kararlar Bilgi Bankası”ndan ulaşmak mümkündür. 2000 yılından sonra yayınlanan Anayasa Mahkemesi kararlarına Resmî Gazeteden (<http://rega.basbakanlik.gov.tr>) de ulaşılabilir. Anayasa Mahkemesi kararlarına “Kazancı İttihat Bilgi Bankası (www.kazanci.com)”ndan da ulaşılabilir ve bu kararlarda arama yapılabilir (Ücretlidir).

Türk Anayasa Mahkemesinin belli başlı kararlarının İngilizce özet çevirilerine Venedik Komisyonunun CODICES (www.codices.coe.int/) veritabanından (CODICES > Precis / Decisions abregees > English > Europe > Turkey) ulaşılabilir.

2. Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi Kararları.- Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi (*Supreme Court of the United States*; www.supremecourt.gov) kararları, *Government Printing Office* (Washington, D.C.) tarafından yayınlanan ve U.S. şeklinde kısaltılan *United States Reports*'ta bulunmaktadır. Bu kaynağa atıf usûlü şöyledir: 354 U.S. 298. İlk rakam cilt numarasına, son rakam ise sayfa numarasına işaret eder. Amerikan Yüksek Mahkemesi kararlarına internet aracılığıyla şu adreslerden ulaşılabilir: www.supremecourt.gov/opinions/opinions.aspx; www.findlaw.com/casecode/supreme.html; www.law.cornell.edu/supct/

Resim 1.1: *United States Reports* Ciltleri
(<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Unitedstatesreports.jpg>)

işaret eder. Amerikan Yüksek Mahkemesi kararlarına internet aracılığıyla şu adreslerden ulaşılabilir: www.supremecourt.gov/opinions/opinions.aspx; www.findlaw.com/casecode/supreme.html; www.law.cornell.edu/supct/

3. Fransız Anayasa Konseyi Kararları.- Fransız Anayasa Konseyi (*Conseil constitutionnel*) kararları Fransız Resmî Gazetesinde (*Journal officiel*) yayınlanmaktadır. Keza kararlar, Anayasa Konseyi tarafından yılda bir kez yayınlanan *Recueil des décisions du Conseil constitutionnel*'de de bulunmaktadır. Fransız Anayasa Konseyi kararlarına internet üzerinden de ulaşmak mümkündür. Bu kararlara Fransız Anayasa Konseyinin web sitesinden (www.conseil-constitutionnel.fr) ulaşılabilir (<http://www.conseil-constitutionnel.fr/general/decision.htm>). Aynı kararlara ve keza Fransız mevzuatına www.legifrance.gouv.fr ve www.journal-officiel.gouv.fr adreslerinden de ulaşmak mümkündür. Fransa'da çok tanınmış bir Anayasa Konseyi kararları derlemesi de vardır: Louis Favoreu ve Loïc Philip (avec collabo-

ration de P. Gaia, R. Ghevoitian, F. Mélin-Soucramanien, A. Roux) *Les grandes décisions du Conseil constitutionnel*, Paris, Dalloz, Onbeşinci Baskı, 2009, 1065 s.

Fransız Anayasa Konseyinin belli başlı kararlarının İngilizce özet çevirilerine Venedik Komisyonunun CODICES (www.codices.coe.int/) veritabanından (CODICES > Precis / Decisions abregees > English > Europe > France) ulaşılabilir. Yine Konseyin bazı örnek kararlarının İngilizce çevirilerine kendi web sitesinin İngilizce kısmından (Homepage > Case law) ulaşılabilir (www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/case-law/case-law.25743.html).

4. Alman Federal Anayasa Mahkemesi.- Alman Federal Anayasa Mahkemesi (*Bundesverfassungsgericht*) kararları *Sammlung der Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*'de bulunabilir. Bu yayın *BverfGE* şeklinde kısaltılmaktadır. Alman Anayasa Mahkemesi kararlarına Almanca olarak www.bundesverfassungsgericht.de'den ulaşılabilir.

Federal Anayasa Mahkemesinin bazı kararlarının veya kararlar hakkındaki basın açıklamalarının İngilizce çevirilerine Mahkemenin resmî internet sitesinin İngilizce kısmından ulaşılabilir (www.bundesverfassungsgericht.de/en/index.html). Yine Mahkemenin belli başlı kararlarının İngilizce çevirilerine Venedik Komisyonunun CODICES (www.codices.coe.int) veritabanından ulaşılabilir (Özetler için: CODICES > Precis / Decisions abregees > English > Europe > Germany; tam metin çeviriler için: CODICES > Full texts - Textes integraux > Europe / Europe > Germany / Allemagne > English / Anglais >).

Federal Alman Anayasa Mahkemesi içtihatları konusunda çok bilinen şu İngilizce kaynağı özellikle zikretmek gerekmektedir: Donald D. Kommers, *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*, Durham, Duke University Press, İkinci Baskı, 1997, 648 s.

5. İtalyan Anayasa Mahkemesi Kararları.- İtalyan Anayasa Mahkemesi kararları *Giurisprudenza costituzionale* isimli süreli yayında bulunabilir. İtalyan Anayasa Mahkemesi hakkında www.cortecostituzionale.it adresinde bulunan siteden bilgi edinilebilir.

İtalyan Anayasa Mahkemesinin bazı kararlarının İngilizce çevirilerine Mahkemenin resmî internet sitesinin İngilizce kısmından ulaşılabilir (www.cortecostituzionale.it/versioni_in_lingua/english_version.asp). Yine Mahkemenin belli başlı kararlarının İngilizce çevirilerine Venedik Komisyonunun CODICES (www.codices.coe.int/) veritabanından ulaşılabilir (Özetler için: CODICES > Precis / Decisions abregees > English > Europe > Italy; tam metin çeviriler için: CODICES > Full texts - Textes integraux > Europe / Europe > Italy / Italie > English / Anglais >).

Ayrıca çeşitli anayasa hukuku dergilerinde çeşitle ülkelerin anayasa mahkemelerinin verdiği kararlar hakkında yapılmış karar tahlillerine (*case notes*) rastlanabilir. Bu açıdan İngilizce şu iki dergiyi zikretmek gerekir: *International Journal of Constitutional Law* ve *European Constitutional Law Review*.

III. BİLİMSEL ESERLER

Anayasa hukuku genel esaslarının üçüncü bilgi kaynağı bilimsel eserlerdir. Bilimsel eserler genel eserler, monografiler ve makaleler olarak üç grup altında toplanabilir. “Genel eserler”, anayasa hukukunun bütünü hakkında bilgi verirler. Monografiler anayasa hukuku alanında belirli bir konuyu derinlemesine inceleyen kitaplardır. Örneğin hükümet sistemleri hakkında yazılmış bir kitap, bir monografi- dir. Makaleler ise belirli bir konu hakkında yazılmış ve bir monografi teşkil etmeyecek uzunlukta kısa inceleme yazılarıdır. Makaleler dergilerde yayınlanır.

A. GENEL ESERLER

Anayasa hukukunun üçüncü bilgi kaynağı anayasa hukuku alanında yazılmış bilimsel eserlerdir. Anayasa hukuku alanında Türkiye’de, Fransa’da, ABD’de ve diğer bazı ülkelerde yayınlanmış başlıca genel eserler şunlardır:

1. Türkiye’de

Aşağıya sadece anayasa hukukunun genel esasları değil, Türk anayasa hukuku kitapları da alınmıştır.

- ALDIKAÇTI (Orhan), *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Dördüncü Baskı, 1982, 410 s.
- ARMAĞAN (Servet), *Türk Esas Teşkilât Hukuku*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, 404 s.
- ARSLAN (Zühtü), *Anayasa Teorisi*, Ankara, Seçkin yayınları, 2005, 295 s.
- ATAR (Yavuz), *Türk Anayasa Hukuku*, Konya, Mimoza, Beşinci Baskı, 2009, 400 s.
- ARSEL (İlhan), *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964, 248 s.
- ARSEL (İlhan), *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları* (Birinci Kitap: Cumhuriyetin Temel Kuruluşu), Ankara, Mars Matbaası, 1965, 471 s.
- BAŞGİL (Ali Fuat), *Esas Teşkilat Hukuku: Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri* (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, Baha Matbaası, 1960, 272 s.
- ÇAĞLAR (Bakır), *Anayasa Bilimi: Bir Çalışma Tastağı*, İstanbul, BFS Yayınları, 1989, 332 s.
- ÇAVUŞOĞLU (Naz) *Anayasa Notları*, İstanbul, Beta, 1997, 232 s.
- DAL (Kemal), *Türk Esas Teşkilât Hukuku*, Ankara, Bilim Yayınları, İkinci Baskı, 1986, 304 s.
- ERDOĞAN (Mustafa), *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 2004, 380 s.
- ERDOĞAN (Mustafa), *Anayasa Hukuku*, Ankara, Orion Yayınları, 5. Baskı, 2009, 342 s.
- EROĞUL (Cem), *Anatüzeeye Giriş (“Anayasa Hukukuna Giriş”)*, Ankara, İmaj Yayıncılık, Onuncu Baskı, 2009, 394 s.
- ESEN (Bülent), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1971, 156 s.
- ESEN (Bülent Nuri), *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970, 616 s.
- GÖREN (Zafer), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2006, 597 s.
- GÖZLER (Kemal), *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2001, 1071 s.
- GÖZLER (Kemal), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Yedinci Baskı, 2009, 653 ss.
- GÖZÜBÜYÜK (A. Şeref), *Anayasa Hukuku*, Ankara, Turhan, 17. Baskı, 2010, 460 s.
- KABOĞLU (İbrahim Ö.), *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, Legal, 4. Baskı, 2009, 436 s.
- KUBALI (Hüseyin Nail), *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971, 533 s.
- ÖZÇELİK (Selçuk), *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, Birinci Cilt: Umumî Esaslar*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982, 325 s.

- ÖZÇELİK (Selçuk), *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, İkinci Cilt: Türkiye'nin Siyasî rejimi ve Müesseseleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976, 305 s.
- ÖZER (Attila), *Anayasa Hukuku: Genel İlkeler*, Ankara, Turhan, 3. Baskı, 2009, 286 s.
- RUMPF (Christian), *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, Ankara, 1995, 201 s.
- SABUNCU (Yavuz), *Anayasa Giriş*, Ankara, İmaj Yayıncılık, 11. Baskı, 2007, 403 s.
- SOYSAL (Mümtaz), *Anayasaya Giriş*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1969, 293 s.
- SOYSAL (Mümtaz), *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, Onbirinci Baskı, 1997, 281 s.
- TANÖR (Bülent) ve YÜZBAŞIOĞLU (Necmi), *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları, Dokuzuncu Baskı, 2009, 534 s.
- TANİLLİ (Server), *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul, Adam Yayınları, 2000, 653 s.
- TEZİÇ (Erdoğan), *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, Onüçüncü Baskı, 2009, 475 s.
- TİKVEŞ (Özkan), *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1982, 529 s.
- TUNAYA (Tarik Zafer), *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, Beşinci Baskı, 1982, 688 s.
- TUNÇ (Hasan), BİLİR (Faruk) ve YAVUZ (Bülent), *Anayasa Hukuku*, Ankara, Asil, 2009, 280 s.
- TURHAN (Mehmet), *Anayasal Devlet*, Ankara, Naturel, Üçüncü Baskı, 2004, 262 s.
- TÜZEL (Sadık), *Anayasa Hukuku*, İzmir, Ege Üniversitesi İktisadî ve Ticarî Bilimler Fakültesi Yayınları, Üçüncü Baskı, 1969, 397 s.
- YAYLA (Yıldızhan), *Anayasa Hukuku Ders Notları*, İstanbul, Filiz, 1985, 182 s.
- *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Yılda Bir Kez (Bu yayın Anayasa Mahkemesinin kuruluş yıldönümü münasebetiyle yılda bir kere Nisan ayında düzenlenen sempozyumlarda sunulan bildiri metinlerini kapsamaktadır. Türk anayasa hukukunun önemli bir kaynağı hâline gelmiştir. En son 25'inci cildi yayınlanmıştır (2008 yılı bildiri metinlerini içermektedir). Söz konusu yayının bütün ciltlerine ücretsiz olarak www.anayasa.gov.tr/index.php?l=ay&p=1&id=27 adresinden ulaşmak mümkündür).

- Yukarıdaki kitaplara şu üç “pratik kur” kitabını da eklemek gerekir:

- ODER (Bertil Emrah) ve KANADOĞLU (O. Korkut), *Aktif Öğrenme İçin Anayasa Hukuku Pratik Çalışmaları*, İstanbul, Beta Yayınları, İkinci Baskı, 2008, 370 s.
- TUNÇ (Tunç), BİLİR (Faruk) ve YAVUZ (Bülent), *Anayasa Hukuku Uygulamaları*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, Üçüncü Baskı, 2008, 468 s.
- TURHAN (Mehmet) ve GÜVEN (Serhat), *Anayasa Hukuku Pratik Çalışmaları*, Ankara, Naturel, 2005, 276 s.

2. Fransa'da

a) 1950 Öncesi (Klasikler):

- BARTHÉLEMY (Joseph) ve DUEZ (Paul), *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 1933, 955 s (Tıpkı Basım: Economica, 1985; Collection "Les introuvables" des Editions Panthéon-Assas, 2004).
- CARRÉ DE MALBERG (Raymond), *Contribution à la théorie générale de l'Etat*, Paris, Sirey, 1922 (Tıpkı Basım: CNRS, 1962) (2 Cilt). (c.I: 837 s.; c.II, 638 s.)
- DUGUIT (Léon), *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Ancienne librairie fontemoing, İkinci Baskı, 1921-1925 (5 Cilt). (c.III, Üçüncü Baskı, 1928, 856; c.IV, 1924, İkinci Baskı, 932 s.; c.V: İkinci Baskı, 1925, 703 s.)

- DUGUIT (Léon), *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, Ancienne librairie fontemoing, E. de Boccord, Dördüncü Baskı, 1923, 605 s.
- ESMEÏN (Adhémar), *Éléments de droit constitutionnel français et comparé*, (Henry Nézarđ Tarafından Gözden Geçirilmiş Sekizinci Baskı), Paris, Sirey, Cilt I, 1927, 648 s.; Cilt II, 1928, 725 s.
- HAURIUO (Maurice), *Précis de droit constitutionnel*, Paris, Sirey, İkinci Baskı, 1929, (Tıpkı Basım: C.N.R.S., Paris, 1965), 759 s.
- LAFERRIÈRE (Julien), *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, Editions Domat-Montchrestien, İkinci Baskı, 1947, 1112 s.
- VEDEL (Georges), *Droit constitutionnel*, Paris, Sirey, 1949, (Tıpkı Basım, 1989, G. Carcasson ve O. Duhamel Tarafından Sunulan Tekrar Yayın, Dalloz, 2002), 616 s.

a) 1950 Sonrası (Modern Eserler)

- ARDANT (Philippe) ve MATHIEU (Bertrand), *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, Yirmibirinci Baskı, 2005, 623 s.
- CADART (Jacques), *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris Economica, Üçüncü Baskı, 1990, 2 Cilt.
- CADOUX (Charles), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, (Cilt I : Théorie générale des institutions politiques), Paris, Cujas, Dördüncü Baskı, 1995, 408 s.
- CARCASSON (Guy), *La Constitution*, Paris. Seuil, Altıncı Baskı, 2004, 432 s.
- CHAGNOLLAUD (Dominique), *Droit constitutionnel contemporain: (Tome 1 : Théorie générale - Les régimes étrangers)*, Paris, Dalloz, Altıncı Baskı, 2009, 457 s.
- CHAGNOLLAUD (Dominique), *Droit constitutionnel contemporain (Tome 2: Le régime politique français)*, Armand Colin, Dördüncü Baskı, 2005, 443 s.
- CHAGNOLLAUD (Dominique), *Droit constitutionnel contemporain, Tome 2: L'héritage constitutionnel et politique de la France (1789-1958)*, Paris, Dalloz, İkinci Baskı, 2007, 413 s.
- CHANTEBOUT (Bernard), *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Yirmialtıncı Baskı, 2009, 594 s.
- COHENDET (Marie-Anne), *Droit constitutionnel*, Paris, Montchrestien, Dördüncü Baskı, 2008, 535 s.
- CONSTANTINESCO (Vlad) ve PIERRE-CAPS (Stéphane), *Droit constitutionnel*, Paris, Presses Universitaires de France, Themis droit public, İkinci Baskı, 2006, 564 s.
- DEBBASCH (Charles), PONTIER (Jean-Marie), BOURDON (Jacques) ve RICCI (Jean-Claude), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Economica, Dördüncü Baskı, 2001, 1033 s.
- DUHAMEL (Olivier) *Droit constitutionnel et politique*, Paris, Seuil, 1994, 896 s.
- DUVERGER (Maurice), *Le système politique français*, Paris, P.U.F., Yirmibirinci Baskı, 1996, 616 s.
- FABRE (Michel Henry), *Principes républicains de droit constitutionnel*, Paris, L.G.D.J., Dördüncü Baskı, 1984, 515 s.
- FAVOREU (Louis) *et al.*, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Onikinci Baskı, 2009, 1069 s.
- FRANCK (Claude), *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, Coll. Themis, 2001, 512 s.
- GICQUEL (Jean) ve GICQUEL (Jean-Eric) *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Montchrestien, Yirmiüçüncü Baskı, 2009, 792 s.
- GUILLENCHMİDT (Michel de), *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*, Paris, Economica, İkinci Baskı, 2008, 493 s.
- HAMON (Francis) ve TROPER (Michel), *Droit constitutionnel*, Paris, L.G.D.J., Otuzbirinci Baskı, 2009, 914 s.
- JACQUE (Jean Paul), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Dalloz, Coll. Mementos, Yedinci Baskı, 2008, 240 s.

- JEANNEAU (Benoît), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Dalloz, Coll. Mementos, Sekizinci Baskı, 1991.
- LECLERCQ (Claude), *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Litec, Onuncu Baskı, 1999, 657 s.
- LAVROFF (Dmitri Georges), *Le droit constitutionnel de la Ve République*, Paris, Dalloz, Üçüncü Baskı, 1999, 1100 s.
- MATHIEU (Bertrand) ve VERPEAUX (Michel), *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, Coll. Droit fondamental, 2004, 928 s.
- OLIVA (Eric), *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Altıncı Baskı, 2007, 467 s.
- PACTET (Pierre) MELİN-SOUCRAMANİEN (Ferdinand), *Droit constitutionnel*, Paris, Armand Colin, Yirmisekizinci Baskı, 2009, 628 s.
- PORTELLİ (Hugues), *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz-Sirey, Sekizinci Baskı, 2009, 416 s.
- PRÉLOT (Marcel) ve BOULOUİS (Jean), *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Onbirinci Baskı, 1990.
- ROUSSEAU (Dominique) ve VIALA (Alexandre), *Droit constitutionnel*, Paris, Montchrestien, 2004, 480 s.
- TURPIN (Dominique), *Droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., Beşinci Baskı, 2007, 946 s.
- ZOLLER (Elisabeth), *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, İkinci Baskı, 1999, 642 s.
- Bunlara bir de sözlük eklemek gerekir: DUHAMEL (Olivier) ve MENY (Yves), (der.), *Dictionnaire constitutionnel*, Paris, PUF, 1992, 1112 s.
- Fransız anayasa hukuku hakkında İngilizce olarak şu kaynak vardır: John Bell, *French Constitutional Law*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 400 s.

3. A.B.D.'de

- BARRON (Jerome A.) ve DIENES (C. Thomas), *Constitutional Law*, St. Paul, MN, Thomson West, Altıncı Baskı, 2005, 683 s.
- CHEMERINSKY (Erwin), *Constitutional Law: Principles And Policies*, (Introduction to Law Series), New York, Aspen Publishers, Üçüncü Baskı, 2006, 1328 s.
- EMANUEL (Steven L.), *Constitutional Law (Emanuel Law Outlines)*, New York, Aspen Publishers, Yirmialtıncı Baskı, 2008, 772 s.
- FISHER (Louis) ve Katy Harriger, *American Constitutional Law: Volume One, Constitutional Structures: Separated Powers and Federalism*, Durham, N.C., Carolina Academic Press, Sekizinci Baskı, 2009, 534 s.; *Volume Two, Constitutional Rights: Civil Rights And Civil Liberties*, Durham, N.C., Carolina Academic Press, Sekizinci Baskı, 2009, 708 s.
- STONE (Geoffrey R.) *et al.*, *Constitutional Law*, New York, Aspen Publishers, Inc., Altıncı Baskı, 2009, 1776 s.
- LOWI (Theodore J.) *et al.* *American Government: Power and Purpose*, New York, W.W. Norton&Company, Onuncu Baskı, 2008, 708 s.
- MASON (Alpheus Thomas) ve STEPHENSON (Donald Grier), *American Constitutional Law: Introductory Essays and Selected Cases*, New Jersey, Prentice Hall, Onbeşinci Baskı, 2007, 768 s.
- NOWAK (John), ROTUNDA (Ronald D.) ve NOWAK (John E.), *Constitutional Law (Hornbook Series)*, St. Paul, Minn., West Publishing Co., 7. Baskı, 2004, 1652 s.
- SULLIVAN (Kathleen M.) ve GUNTHER (Gerald), *Constitutional Law*, Foundation Press, Onaltıncı Baskı, 2007, 1460 s.
- STEPHENS (Otis H.) SCHEB (John M.), *American Constitutional Law*, Belmont, CA, Wadsworth Publishing, Üçüncü Baskı, 2003, 960 s.
- STEPHENS (Otis H.) SCHEB (John M.), *American Constitutional Law, Volume I: Sources of Power and Restraint*, Belmont, CA, Wadsworth Publishing, Dördüncü

- Baskı, 2007, 432 s.; *Volume II: Civil Rights and Liberties*, Belmont, CA, Wadsworth Publishing, Dördüncü Baskı, 2007, 656 s.
- SHANOR (Charles), *American Constitutional Law: Structure and Reconstruction; Cases, Notes and Problems*, St. Paul, MN, Thomson-West, 3. Baskı, 2006, 909 s.
- MASSEY (Calvin R.), *American Constitutional Law: Powers and Liberties*, Gaithersburg, MD., Aspen LawPublishers, Üçüncü Baskı, 2009, 1249 s.
- TRIBE (Laurence H.), *American Constitutional Law*, New York, Foundation Press, 2000, c.I, 1470 s.
- WILSON (James Q.) ve DİLULLIO (John J.), *American Government: Institutions and Policies*, Boston, New York, Houghton Mifflin Co., 9. Baskı, 2004, 614+74 s.

4. İngiltere’de

- ALLEN (Michael) ve THOMPSON (Brian), *Cases and Materials on Constitutional and Administrative Law*, Oxford, Oxford University Press, Dokuzuncu Baskı, 2008, 800 s.
- BARENDET (Eric) *Introduction to Constitutional Law*, Oxford, Oxford University Press, 1998, 214 s.
- BARNETT (Hilaire A.), *Constitutional and Administrative Law*, London, Routledge-Cavendish Publishing Ltd., Yedinci Baskı, 2008, 912 s.
- BRADLEY (Anthony W.) ve EWİNG (Keith D.), *Constitutional and Administrative Law*, London, Pearson Longman, Ondördüncü Baskı, 2007, 960 s.
- DE SMITH (S.A.) ve BRAZIER (Rodney), *Constitutional and Administrative Law*, London, Penguin Books, Altıncı Baskı, 1989, 756 s.
- HOOD PHİLLİPS (Owen) ve JACKSON (Paul), *Constitutional and Administrative Law*, London, Sweet & Maxwell, Sekizinci Baskı, 1997, 984 s.
- PUNNET (R.M.), *British Government and Politics*, Cambridge, Gower Publishing Company, Dördüncü Baskı, 1985, 557 s.
- YARDLEY (D.C.M.), *Introduction to Constitutional and Administrative Law*, London, LexisNexis UK, 1995, 224 s.

5. Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku

- CAPPELLETTI (Mauro) ve COHEN (William), *Comparative Constitutional Law*, Indianapolis, New York, The Bobbs-Merril Company, 1979, 628 s.
- CORRADO (Michael Louis), *Comparative constitutional review: Cases and Materials*, Durham, NC, Carolina Academic Press, 2005, 243 s.
- GREWE (Constance) ve RUIZ FABRİ (Hélène), *Droit constitutionnels européens*, Paris, PUF, 1995, 661 s.
- JACKSON (Vicki C.) ve TUSHNET (Mark), *Comparative Constitutional Law*, New York, Foundation Press, İkinci Baskı, 2006, 1776 s.
- DORSEN (Norman), ROSENFELD (Michel), SAJO (Andras) ve BAER (Susanne) (Eds.), *Comparative Constitutionalism; Cases and Materials*, St. Paul, MN, Thomson-West, 2003, 1383 s.
- HERINGA (Aalt Willem) ve Philipp Kiiver, *Constitutions Compared: An Introduction to Comparative Constitutional Law (Ius Commune Europaeum)*, Antwerpen (Belçika), Intersentia, İkinci Baskı, 2009, 315 s.
- MURPHY (Walter F.) & TANENHAUS (Joseph) (trans. & eds.), *Comparative Constitutional Law: Cases and Commentaries*, St. Martin’s Press, 1977.
- PRAKKE (Lucas) ve Constantin Kortman, *Constitutional Law of 15 EU Member States*, Deventer, Kluwer, 2004, 979 p
- VERGOTTİNİ (Giuseppe de), *Diritto costituzionale comparato*, Padova, CEDAM, 1999, 1091 s.

6. Karşılaştırmalı Politika ve Devlet Sistemleri

- ALMOND (Gabriel A.), POWELL (G. Bingham), DALTON Russel J.) ve STROM (Kaare), *Comparative Politics Today: A World View*, Update, Pearson Longman, Sekizinci Baskı, 2003, 832 s.
- BLONDEL (Jean), *Comparative Government*, London, New York, Prentice Hall, İkinci Baskı, 1995, 418 s.
- CHARLTON (Roger), *Comparative Government*, London, Logman, 1986, 204 s.
- CURTİS (Michael) (ed.), *Introduction to Comparative Government*, New York, Harper Collins, Üçüncü Baskı, 1993, 639 s.; Longman, Beşinci Baskı, 2002, 640 s.
- HAGUE (Rod), HARROP (Martin) ve BRESLİN (Shaun), *Comparative Government and Politics: An Introduction*, Houndmilles, Palgrave Macmillan Press, Dördüncü Baskı, 2001, 336 s.
- BALE (Tim), *European Politics: A Comparative Introduction*, Houdmilles, Palgrave Macmillan, 2005, 293 s.

B. MONOGRAFİLER

Anayasa hukukunu bütünüyle inceleyen sistematik eserlerin aksine, monografiler bu hukuk dalındaki sadece bir konuyu derinlemesine inceler. Bu tür eserler, inceledikleri konunun ince ayrıntılarına kadar iner. Yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, eskiden mevcut olan doçentlik tezleri ve profesörlük takdim çalışmaları monografik nitelikte eserlerdir. Anayasa hukuku alanında yazılmış monografilerinin bir listesini yapmak mümkün değildir. Burada monografilere örnek olsun diye eski ve yeni sadece birkaç monografi zikrediyoruz:

- BAHÇECİ (Barış), *Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Devlet Başkanının Veto Yetkisi*, Ankara, Yetkin, 2008, 300 s.
- BİLİR (Faruk), *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi*, Ankara, Yetkin, 2007, 385 s.
- ERGÜL (Ozan), *Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*, Ankara, Adalet, 2007, 262 s.
- ESEN (Selin), *Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Olağanüstü Hâl Rejimi*, Ankara, Adalet, 2008, 316 s.
- GÜLSOY (Mehmet Tevfik), *Özgürlüklerin Korunmasında Anayasa Yargısının Yeri ve Mesruluğu*, Ankara, Yetkin, 2007, 278 s.
- HAKYEMEZ (Yusuf Şevki), *Militan Demokrasi Anlayışı*, Ankara, Seçkin, 2000, 278 s.
- KANADOĞLU (O. Korkut), *Anayasa Mahkemesi*, İstanbul, Beta Yayınları, 2004,
- KARAMUSTAFAOĞLU (Tunçer), *Yasama Meclislerini Fesih Hakkı*, Ankara, AÜHF Yayınları, 1982.
- KUZU (Burhan), *Olağanüstü Hal Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Rejimi*, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1993.
- METİN (Yüksel), *Anayasanın Yorumlanması*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2008.
- ONAR (Erdal), *İsrail’in Kendine Özgü Bir Hükûmet Sisteminden Eskisine Geri Dönüşü*, Ankara, 2003.
- ÖDEN (Merih), *Seçmenlerin 'Kişi Tercih'i Açısından Seçim Sistemleri*, Ankara, Yetkin, 2003, 176 s.
- ÖZBUDUN (Ergun), *Parlâmenter Rejimde Parlâmentonun Hükûmeti Murakabe Vasıtaları*, Ankara, AÜHF Yayınları, 1962.
- ÖZCAN (Hüseyin), *Yasama Bağışlıkları*, Ankara, Seçkin, 2006, 224 s.
- ŞİMŞEK (Oğuz), *Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması*, İstanbul, Beta, 2008.
- TUNÇ (Hasan), *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.
- TURHAN (Mehmet), *Hükûmet Sistemleri*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, 1993.

- ULUŞAHİN (Nur), *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Ankara, Yetkin, 1999.
- YANIK (Murat), *Yüce Divan*, İstanbul, Der'in Yayınları, 2008, 362 s.
- YAVUZ (Bülent), *Parlamenter Hükümet Sisteminde ve 1982 Anayasasında Başbakan*, Ankara, Asil, 2008, 306 s.
- YAZICI (Serap), *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

C. MAKALELER: DERGİLER (SÜRELİ YAYINLAR)

Makaleler, monografi gibi sadece tek bir konuyu inceleyen ama monografiden çok daha kısa (örneğin 20-30 sayfa) olan çalışmalardır. Makaleler bilimsel ve meslekî dergilerde yayınlanırlar. Burada anayasa hukukunun genel esasları alanında yazılmış bütün makalelerin listesini yapmak haliyle imkânsızdır. Aşağıda sırf örnek oluşturması için birkaç makale sıralanmıştır:

- Servet Armağan, “Dünya Devletleri Anayasalarında Lâiklik Prensibinin Düzenlenişi, *Yeni Türkiye*, Yıl 4, Sayı 22, Temmuz-Ağustos 1998, s.732-741.
- Meltem Dikmen-Caniklioğlu, “Seçim Sistemlerinin Siyasî İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi, 1999, Cilt 16, s.17-44.
- Mustafa Erdoğan, “Avrupa Birliği Anayasalarında Devletin Temel Nitelikleri”, *Liberal Düşünce*, no 23, Yaz 2001, s.29-35.
- Christian Rumpf, “Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1993, Cilt 10, s.25-48.
- Mehmet Turhan, “Anayasacılık Açısından Çoğunluk İlkesi” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 50, No 1-2, 1995, s.401-414.
- Levent Gönenç, “Presidential Elements in Government: Turkey”, *European Constitutional Law Review*, 2008, Vol. 4, p.488-523

Dergiler.- Makaleler, “dergiler”de yayınlanır. O nedenle anayasa hukuku makalelerinin yayınlandığı dergileri bilmek gerekir. Anayasa hukuku alanında makalelerin bulunabileceği başlıca Türkçe, Fransızca ve İngilizce dergiler şunlardır:

1. Türkçe

Türkiye’de *Anayasa Yargısı* ve *Yasama Dergisi*’nde anayasa hukuku alanına giren makaleler yayınlanmaktadır.

- *Anayasa Yargısı*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Yılda Bir Kez (Bu yayın Anayasa Mahkemesinin kuruluş yıldönümü münasebetiyle her yıl Nisan ayında düzenlenen sempozyumlarda sunulan bildiri metinlerini kapsamaktadır. Türk anayasa hukukunun önemli bir bilgi kaynağı hâline gelmiştir. En son 25’nci cildi yayınlanmıştır (2008). Son ciltlere www.anayasa.gov.tr/ayargi.htm adresinden ulaşmak da mümkündür).

- *Yasama Dergisi*, Ankara, Yasama Derneği Yayını, 3 Aylık. TBMM yasama uzmanlarının kurduğu Yasama Derneği tarafından 2006 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. En son 13’ncü sayısı (Eylül-Aralık 2009) çıkmıştır. Dergide yayınlanan makalelere ücretsiz olarak www.yasader.org/web/yasama_dergisi/yasama_dergisi.html adresinden ulaşılabilir. Bir anayasa hukuku dergisinin olmadığı ülkemizde, bu dalın bir alt dalı olan yasama hukuku konusunda dergi çıkarılması başlı başına bir başarı örneğidir. Bu derginin sürekli olarak çıkmasını diliyoruz.

Türkiye’de yukarıdaki iki süreli yayın dışında sırf anayasa hukukuna özgü konuları içeren bir dergi yoktur. Anayasa hukuku alanındaki makaleler, genel hukuk, yahut siyasal bilim, hatta kamu yönetimi dergilerinde yayınlanmaktadır.

- Amme İdaresi Dergisi (İçindekiler: <http://www.todaie.gov.tr/tkutuphane2.asp>)
 Ankara Barosu Dergisi (Tam Metin: http://www.ankarabarosu.org.tr/Siteler/1944-2006/den_ulaşılabilir)
 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Tam Metin: <http://auhf.ankara.edu.tr/auhfd/>).
 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Tam Metin: www.politics.ankara.edu.tr/eski/dergi/)
 Erzincan Üniversitesi (eski Atatürk Üniversitesi) Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi (Tam Metin: <http://hukuk.erkincan.edu.tr/dergi/>).
 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Tam Metin: <http://web.deu.edu.tr/hukuk/egitimogretim/hfd.htm>)
 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (İçindekiler: <http://hukukgsu.edu.tr/tr/yayinlar/hukuk/>)
 Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (<http://www.hukuk.gazi.edu.tr/?kategori=Nw-->)
 İnsan Hakları Yıllığı (www.todaie.gov.tr/tkutuphane2.asp)
 İstanbul Barosu Dergisi (Tam Metin: www.istanbulbarosu.org.tr/yayinlar/BaroDergileri/BaroDergisi.asp)
 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
 Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Tam metin: www.hukuk.selcuk.edu.tr/dergi/derad.htm)
 Türkiye Barolar Birliği Dergisi (Tam Metin: www.barobirlik.org.tr/yayinlar/dergi/)
 Terazi: Aylık Hukuk Dergisi (İçindekiler: <http://www.terazi.com.tr/>)
 Legal Hukuk Dergisi (İçindekiler: http://www.legal.com.tr/urun_dergiler.asp#dergi)
 Yasa Hukuk Dergisi
 Kazancı Hukuk Dergisi (İçindekiler: <http://www.kazancidergisi.com/index.php>)

Maalesef yukarıda saydığımız dergilerinin çoğunluğu düzenli aralıklarla çıkmamaktadır. Yukarıda sayılan akademik dergilerin yanında *Türkiye Günlüğü* (www.turkiyegunlugu.net), *Yeni Türkiye* (www.yeniturkiye.com), *Liberal Düşünce* (www.liberte.com.tr/), gibi kitapçılarda ve bazen gazete bayilerinde satılan, uzman olmayan okuyucu kitlesine hitap eden dergilerde de doğrudan veya dolaylı olarak anayasa hukukunu ilgilendiren makalelere rastlanabilir. Bunlara son yıllarda çıkan *Güncel Hukuk*, *HPD*, *Günüşiği Hukuk Dergisi*, *Yeni Hukuk* gibi “popüler” aylık hukuk dergilerini de eklemek gerekir. Bunlarda da zaman zaman anayasa hukukunu ilgilendiren kısa makaleler bulunmaktadır.

2. Fransızca

- Revue du droit public et de science politique en France et à l'étranger*, (RDP), İki aylık. (Paris, LGDJ/Montchrestien). (1894'ten beri, iki aylık). (Münhasıran anayasa hukuku değil, kamu hukuku dergisidir. Ancak yüksek oranda anayasa hukuku makalesi yayınlanır).
Revue française de droit constitutionnel (RFDC), (Paris, PUF). (1990'dan beri, Yılda dört sayı).
Pouvoirs: Revue d'études constitutionnelles et politiques (Paris, Seuil, PUF). (Kısaca *Pouvoirs* şeklinde anılır) (1977'den beri). (<http://www.revue-pouvoirs.fr/>)
Annuaire international de justice constitutionnelle (Paris, Economica ve Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1985'ten beri. Yıllık).

3. İngilizce

International Journal of Constitutional Law (I.CON). (<http://icon.oxfordjournals.org/>). 2003'ten beri. Yılda dört sayı. *New York University School of Law için Stanford University Libraries' HighWire Press* yardımıyla *Oxford University Press* tarafından yayınlanıyor. Makale metinlerine *Oxford Journals Online* (<http://www3.oup.co.uk/ijclaw/>) veritabanından ulaşılabilir. Bu veritabanına pek çok üniversite kütüphanesi abonedir.

European Constitutional Law Review (EuConst) 2005'ten Beri. Yılda üç sayı. W. T. Eijbouts *et al.* tarafından yayınlanıyor Amsterdam, Hollanda. T.M.C. Asser Pres tarafından dağıtımı yapılıyor. ISSN: 1574-0196. Dergiye *Cambridge Journal Online* (<http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=ECL>) veritabanından ulaşılabilir.

European Public Law Journal. 1995'ten Beri. The Institute of European Public Law at the Law School, Hull University (<http://www.hull.ac.uk/law/pubs/eplj.html>) için Kluwer tarafından yılda dört sayı olarak yayınlanıyor. İçindekiler listelerine <http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?area=Journals&mode=bypub&level=4&values=Journals~European+Public+Law> adresinden ulaşılabilir. Makalelerin tam metinlerine <http://atoz.ebsco.com/> veritabanından ulaşılabilir. Bu veritabanına pek çok üniversite kütüphanesi abonedir.

Yukarıdaki anayasa hukuku dergilerinin dışında İngilizce çıkan çeşitli hukuk fakültesi dergilerinde yıgınla anayasa hukuku makalesi yayınlanmaktadır. Örneğin *Ari-zona Law Review*, *California Law Review*, *Cambridge Law Journal*, *Columbia Law Review*, *Duke Law Journal*, *Emory Law Journal*, *Florida Law Review*, *Harvard Law Review*, *McGill Law Journal*, *Michigan Law Review*, *Stanford Law Review*, *UCLA Law Review*, *Virginia Law Review*, *Washington Law Review* vs. Bu dergilerin ve daha pek çok hukuk dergisinin tam metinlerine *HeinOnline* (<http://heinonline.org/HOL/CurrentJournals>) veritabanından ulaşılabilir.

III. İNTERNET KAYNAKLARI

Aşağıdaki internet sitelerinden anayasa hukuku hakkında çeşitli bilgiler edinilebilir.

1. Türkçe

a) “**Türk Anayasa Hukuku Sitesi**” (www.anayasa.gen.tr).- Kemal Gözler tarafından hazırlanan bu sitede, Türk anayasa metinleri, yabancı anayasa metinleri için linkler, anayasa hukuku alanındaki bazı kanun metinleri, yerli ve yabancı yüksek mahkeme kararlarını bulmak için linkler, anayasa hukuku alanında yazılmış kitap ve makale listeleri ve bazı kitap ve makalelerin tam metinleri bulunmaktadır. Keza bu sitede anayasa hukukunun belli başlı konuları kısaca olsa da işlenmektedir.

b) “**Yaşayan Anayasa**” (www.yasayananayasa.ankara.edu.tr).- Bu site Levent Gönenç, Ozan Ergül ve Ersoy Kontacı tarafından hazırlanmaktadır. Türk Anayasa pratiği alanındaki güncel gelişmeler bu siteden izlenebilir.

2. Yabancı Dilde

Yabancı dilde hazırlanmış pek çok anayasa hukuku sitesi vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

ICL: International Constitutional Law (A. Tschentscher): <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/>

The Constitution Society: <http://www.constitution.org>

The American Constitution Society: www.americanconstitutionsociety.org/

International Association of Constitutional Law: <http://www.iacl-aicd.org/>

Centre for Constitutional Studies (Alberta-Canada): <http://www.law.ualberta.ca/centres/ccs/>

The 'Lectric Law Library *Lawclopedia's* Constitutional Law & Rights: www.lectlaw.com/tcon.htm

LIJ: AN Overview of Constitutional Law: www.law.cornell.edu/topics/constitutional.html

CODICES: <http://codices.coe.int> (Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu veritabanı).

Wikipedia: <http://en.wikipedia.org/>; Wikipedia genel bir ansiklopedi olmasına rağmen, anayasa hukuku ile ilgili pek çok konu hakkında oldukça doyurucu ve güvenilir bilgiler vardır. Türkçe versiyonu: Vikipedi: <http://tr.wikipedia.org/>

Anayasa Mahkemesi Siteleri:

ABD Yüksek mahkemesi: <http://www.supremecourt.gov/>

Alman Federal Anayasa Mahkemesi: <http://www.bundesverfassungsgericht.de/>

Avusturya Anayasa Mahkemesi: <http://www.vfgh.gv.at/>

Fransız Anayasa Konseyi: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/>

İspanyol Anayasa Mahkemesi: <http://www.tribunalconstitucional.es/>

İtalyan Anayasa Mahkemesi: <http://www.cortecostituzionale.it/index.htm>

Türk Anayasa Mahkemesi: <http://www.anayasa.gov.tr>

Avrupa Konseyi Üye Ülkeleri Anayasa Mahkemeleri: CODICES: <http://codices.coe.int>

ACCPUF Association des Cours constitutionnelles ayant en partage l'usage du français (Dünya'da Fransız dilini kullanan 41 ülkenin anayasa mahkemelerinin kararları): <http://www.accpuf.org>

IV. KAYNAK ARAMA VE TEMİN ETME²

Kaynak tarama ve temin etmeyi kitaplar ve makaleler arasında ayırım yaparak incelemek gerekir.

A. KİTAP ARAMA VE TEMİN ETME

1. Arama

Kitap arama, kütüphane kataloglarına bakılarak yapılır. Kataloglar 1990'lı yıllara kadar karton fişler üzerinde tutulurdu ve bu fişler çekmecelerde yazar adına veya kitap adına göre alfabetik olarak sıralanırdı. Okuyucu aradığı kitabı bu çekmelere bakarak bulurdu. 1990'lardan sonra kataloglar bilgisayar ortamında tutulmaya başlanmıştır. Okuyucu, bilgisayardaki kataloğa girerek yazar adı, kitap adı, konu vs. kutularına istenilen bilgileri yazar ve o kitap kütüphanede varsa kiti-

2. Bu konuda bilgi edinmek için bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, Bursa, Ekin, 2. Bası, 2000, s.55-67.

bın tam adı ve bulunduğu yer (numarası) ortaya çıkar. Kütüphanelerde bilgisayar ortamında tutulan kataloglarda kitap aramak için çoğunlukla kütüphaneye de gitmeye gerek yoktur. Zira bu katalogların çoğuna internet aracılığıyla *online* olarak ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla kütüphaneye gitmeden, kütüphanelerde (hatta başka şehirlerdeki ve başka ülkelerdeki kütüphanelerde) internet üzerinden kaynak taraması yapılabilmektedir. *Online* kaynak taraması yapılabilecek en önemli yerli ve yabancı kütüphanelerin isimleri ve internet adresleri şöyledir:

a) Yabancı Kütüphaneler

ABD Kongre Kütüphanesi (*Library of Congress*): <http://www.loc.gov>; Burada *online* katalog taraması için: <http://catalog.loc.gov/>

İngiliz Kütüphanesi (*The British Library*): <http://www.bl.uk>. Burada *online* katalog taraması için: <http://blpc.bl.uk/>

Fransız Millî Kütüphanesi (*Bibliothèque nationale de France*): www.bnf.fr. Burada *online* katalog taraması için: <http://catalogue.bnf.fr/>

b) Türk Kütüphaneleri

Millî Kütüphane: <http://www.mkutup.gov.tr>

Kitap Tarama: <http://www.mkutup.gov.tr/veritabani.html>

Makale Tarama: <http://194.27.216.4/cgi-bin/WebObjects/Makale>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi: <http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane.htm>

ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı: www.ulakbim.gov.tr/cabim/vt/uvt/sbvt/

Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri: www.ankara.edu.tr/kutuphane/

A.Ü. Hukuk ve SBF Kütüphanelerinde Arama: <http://papyrus.ankara.edu.tr/web/catalog/search.php>

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi: http://www.istanbul.edu.tr/hukuk/kitap_arama.htm

Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi: <http://bliss.gazi.edu.tr>

Koç Üniversitesi Merkez Kütüphanesi: <http://www1.ku.edu.tr/main/library/>

Bilkent Üniversitesi Merkez Kütüphanesi: <http://bliss.bilkent.edu.tr>

Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesi: <http://kybele.anadolu.edu.tr/>

Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesi: <http://kybele.uludag.edu.tr/>

2. Temin Etme

Aradığınız kitap bulunduğunuz yerdeki kütüphanede varsa, onu kütüphaneden ödünç alabilirsiniz (Bazı kütüphaneler öğrencilere ödünç kitap vermez). Kitabın tamamına değil, birkaç sayfasına ihtiyaç duyulursa sadece o sayfaların fotokopisi yaptırılabilir. Maalesef ülkemizdeki üniversite kütüphaneleri fakirdir. Pek çok üniversitemizin kütüphanesinde piyasada bulunan pek çok baskı yapmış Türk anayasa hukuku kitapları bile yoktur. O nedenle, Türkiye’de öğrencilerin kütüphanelere güvenmemeleri, kendi kitaplıklarını oluşturmaya bakmaları gerekir. Piyasada bulunan kitapları temin etmenin en sağlam yolu onları kitapçılardan satın almaktır. Türkiye’de *online* olarak şu internet sitelerinden kitap satın alınabilir: www.hukukmarket.com, www.turhankitabevi.com.tr, www.seckin.com.tr veya www.kitapyurdu.com (Haliyle bu sitelerdeki kitap arama motorları piyasada bulunan kitaplar bakımından kaynak taraması yapmak amacıyla da kullanılabilir). ABD’de yayınlanan ve piya-

sada bulunan anayasa hukuku kitapları www.amazon.com'dan araştırılabilir ve satın alınabilir. İngiltere'de yayınlanan kitaplar için aynı şey www.amazon.co.uk; Fransa'da yayınlanan kitaplar için www.amazon.fr veya www.fnac.com adreslerinden yapılabilir.

Online Kitaplar.- Bazı klasik kitapların tam metinlerine internet üzerinden ücretsiz olarak ulaşmak mümkündür. Örneğin anayasa hukukuyla ilgili olarak Hobbes, Rousseau, Locke, Machiavelli gibi düşünürlerin eserlerine (İngilizce olarak) aşağıdaki sitelerden ulaşılabilir:

Gutenberg Projesi: <http://www.gutenberg.net/index.shtml>

Virjinya Üniversitesi Kütüphanesi Elektronik Kitap Sayfası: <http://etext.lib.virginia.edu/ebooks/>

Liberty Library of Constitutional Classics: <http://www.constitution.org/liberlib.htm>

(*Constitution Society*'nin sitesinde anayasa hukuku alanındaki klasik kitap ve diğer çalışmaların tam metinlerine ulaşılabilir)

Fransız Klasiklerine Fransızca olarak Fransız Milli Kütüphanesinin *Gallica* veritabanından ulaşılabilir: <http://gallica.bnf.fr/>

Sözlük, Ansiklopedi Gibi Online Kaynaklar İçin: Bartleby: <http://www.bartleby.com/>

B. MAKALE ARAMA VE TEMİN ETME

1. Arama

Makale arama, kitap aramaya göre çok daha zordur. Kütüphanelerde kitap katalogları vardır; ama makale katalogları yoktur. Türkiye'de yayınlanan makaleler bakımından makale taraması, Millî Kütüphane tarafından aylık olarak yayınlanan *Türkiye Makaleler Bibliyografyası*'na bakılarak yapılabilir (Bu kaynağa online olarak şu adresten ulaşılabilir: <http://tmb.mkutup.gov.tr/cgi-bin/WebObjects/Makale>).

Yabancı makaleler bakımından arama yapmak *Social Science Citation Index* (SSCI) kullanılabilir. SSCI'a online olarak *ISI: Web of Science* (<http://www.isinet.com>) (<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi?DestApp=WOS&Func=Frame>) veritabanından ulaşmak mümkündür. Keza Blackwell Synergy (<http://www.blackwell-synergy.com>), EBSCO Host: (<http://search.epnet.com>), A-to-Z (EbscoHost) (<http://atoz.ebsco.com>), Cambridge University Press (<http://journals.cambridge.org>), HeinOnline: (<http://heinonline.org/>), Kluwer Online (<http://www.kluweronline.com>), Oxford Reference Online (<http://www.oxfordreference.com>), Oxford Journals Online (<http://www3.oup.co.uk/jnls>), Springer Link (<http://link.springer-ny.com>) gibi çeşitli online veritabanlarında da makale taraması yapılabilir.

2. Temin Etme

Makaleler dergilerde yayınlanır. Makaleye ulaşmak için içinde bulunduğu derginin hangi kütüphanede bulunduğu saptamak ve ondan sonra o kütüphaneye gidip o dergiyi bulup aranan makalenin fotokopisini yaptırmak gerekir. Piyasada bulunan dergiler satın da alınabilir.

Online Veritabanları.- Çeşitli yabancı dergilerin tam metinlerini içeren çeşitli veritabanları vardır. Bunlar aracılığıyla aranılan makalenin tam metnine ulaşmak mümkündür. Ancak bunların çoğunluğu ücretlidir. Bazı üniversite kütüphaneleri bunların bazılarını abonedir. O üniversiteye bağlı bilgisayarlardan bu veritabanlarında makale araştırması yapılabilir ve bulunan makalenin metni indirilebilir. Hukuk alanında dergileri içeren en geniş veri tabanı *Westlaw* (www.westlaw.com) dur. Diğer bir veri tabanı da “*HeinOnline*” (<http://heinonline.org/>)’dır. Her iki veri tabanında da yüzlerce hukuk dergisi bulunmaktadır. Hukukla ilgili makalelerin yayınlandığı çeşitli dergilere aşağıdaki veritabanlarından da ulaşmak mümkündür:

- A-to-Z (EbscoHost): <http://atoz.ebsco.com>
 Blackwell - Synergy: <http://www.blackwell-synergy.com/>
 Cambridge University Press: <http://journals.cambridge.org>
 EBSCO Host: <http://search.epnet.com>
 Academic Search Premier (EbscoHost): <http://search.epnet.com>
 EJS (formerly Ebsco Online): <http://journal.ebsco.com>
 Elsevier Science Direct: <http://www.sciencedirect.com/>
 HeinOnline: <http://heinonline.org/>
 IEEE Xplore: <http://ieeexplore.ieee.org/Xplore/DynWel.jsp>
 JSTOR: <http://www.jstor.org/>
 Kluwer Online: <http://www.kluweronline.com/>
 Oxford Reference Online: <http://www.oxfordreference.com/>
 Oxford Journals Online: <http://www3.oup.co.uk/jnls/>
 Springer Link: <http://link.springer-ny.com/>
 Web of Science-WOS: <http://www.isinet.com/journals/index.html>
<http://atlas.ulakbim.gov.tr/cgi-isi/CIW.cgi>;
 Wiley InterScience: <http://www3.interscience.wiley.com/>

Bölüm 2

ANAYASA HUKUKU

(Tanımı, Konusu, Kısımları, Yaklaşım Biçimleri, Diğer Dallar ile İlişkisi, Tarihsel Gelişimi, vs.)*

Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı*, Bursa, Ekin, 2010 (www.anayasa.gen.tr/ahge-dk.pdf). © K. Gözler. Bütün hakları saklıdır. İzinsiz başka sitelere konulamaz, hangi suretle olursa olsun çoğaltılamaz.

Bibliyografya.- Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, İstanbul, Baha Matbaası, 1960, s.3-4; Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971, s.1-2; Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970, s.12-13; İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, Ankara, Doğuş Matbaacılık, 1964, s.4-6; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, 13. Baskı, 2009, s.3-4; Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Ankara, Orion, 4. baskı, 2007, s.27-30; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, Bursa, Ekin, 1999, s.194-196; Louis Favoreu, *et al.*, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Yedinci Baskı, 2004, s.1-27, 314-323; Louis Favoreu, “Le droit constitutionnel, droit de la constitution et constitution de droit”, *Revue française de droit constitutionnel*, no 1, 1990, s.85; Dominique Turpin, *Droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., “Quadrige”, 2003, s.1-10; Bertrand Mathieu ve Michel Verpeaux, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, Coll. Droit fondamental, 2004, s.19-20; Jean-Louis Mestre, “Les emplois initiaux de l’expression ‘droit constitutionnel’”, *Revue française de droit constitutionnel*, no 55, 2003, s.451-472; Vlad Constantinesco ve Stéphane Pierré-Caps, *Droit constitutionnel*, Paris, Presses Universitaires de France, Themis droit public, İkinci Baskı, 2006, s.7-10; Eric Oliva, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Altıncı Baskı, 2007, s.1-4.

Bu bölümde anayasa hukukunun tanımını, konusunu, kısımlarını, anayasa hukukunda değişik yaklaşım biçimlerini, anayasa hukuku ile siyaset bilimi diğer disiplinler ve keza hukukun diğer dalları arasındaki ilişkiyi ve anayasa hukukunun tarihsel gelişimini kısaca göreceğiz. Buna göre bu bölümün planı şu şekilde olacaktır:

PLÂN:

I. Terminoloji

II. Anayasa Hukukunun Tanımı, Konusu ve Kısımları

III. Anayasa Hukukunda Yaklaşım Biçimleri

IV. Anayasa Hukuku ile Siyaset Bilimi, Siyasal Felsefe ve Siyasi Tarih Arasındaki İlişki

V. Anayasa Hukuku ile Hukukun Diğer Dallarını Arasındaki İlişki

VI. Anayasa Hukukunun Tarihsel Gelişimi

VII. Niçin Anayasa Hukukunu Öğrenmek Gerekli?

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, s.25-101’den özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

Terminolojiyle işe başlayalım.

I. TERMİNOLOJİ¹

Bibliyografya- Başgil, *op. cit.*, s.3-4; Kubalı, *op. cit.*, s.1-2; Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar, op. cit.*, s.12-13; Arsel, *Anayasa Hukuku (Demokrasi), op. cit.*, s.4-6; Teziç, *op. cit.*, s.3-4; Erdoğan, *Anayasa Hukuku, op. cit.*, s.27-29.

Burada “anayasa” ve “anayasa hukuku” terimlerini göreceğiz.

A. “ANAYASA” TERİMİ

Türkçe “anayasa” kelimesi, İngilizce ve Fransızca *constitution*² (Fransızca konstitüsyon; İngilizce ,konsti'tyuu:şın okunur) kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Fransızca *constitution* kelimesi *constituer*³ fiilinden türemiştir. *Constituer* fiili ise “oluşturmak, teşkil etmek, meydana getirmek, kurmak, tesis etmek” anlamlarına gelmektedir⁴. O halde *constitution*’u “oluşum”, “kuruluş” olarak Türkçeye çevirebiliriz. Türkçede *constitution* kelimesinin karşılığında sırasıyla “kanun-u esâsi”, “teşkilât-ı esâsiye kanunu” ve “anayasa” kelimeleri kullanılmıştır.

1876 Anayasamızın resmi adı “Kanun-ı Esâsi”dir. “Esâsi”, “asıl ve temele mensup, esasa ilgili” demektir⁵. O halde “kanun-ı esâsi”, “asıl kanun”, “temel kanun” demektir. Dolayısıyla “temel kanun” anlamına gelen “kanun-ı esâsi” terimi, “kuruluş” anlamına gelen Fransızca “*constitution*” terimini karşılamaktan uzaktır.

1921 ve 1924 Anayasalarımızın resmi adı ise “Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu”dur. “Teşkilât-ı esâsiye”, “esas teşkilat”, yani “temel kuruluş” demektir. Yukarıda açıkladığımız gibi Fransızca “*constitution*” kelimesi de “kuruluş” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “teşkilat” terimi, Fransızca “*constitution*” terimini anlam olarak karşılamaktadır. Herhalde 1920’li yıllarda bu “teşkilât”a, onu dernek, vakıf, şirket gibi özel teşkilâtlardan ayırmak amacıyla ve 1876’nın mirasıyla bir de “esâsiye” sıfatı eklendi. Böylece “teşkilât-ı esâsiye” veya “esas teşkilât”, Fransızca *constitution* kelimesinin doğru bir karşılığı olarak o yıllarda Türkçede kullanılır oldu.

“Anayasa” terimi, resmi olarak ilk defa 1945 yılında kullanıldı. 1924 tarihli “Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu” 1945 yılında “mana ve kavramda bir değişiklik

-
1. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, Bursa, Ekin, 2. Baskı, 1999, s.131-134.
 2. İtalyanca *costituzione*, İspanyolca *constitucion*, Almanca *Verfassung*.
 3. İngilizce *constitute* fiili.
 4. Tahsin Saraç, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Adam Yayınları, 1990, s.310 (*constituer* maddesi).
 5. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 1984, s.271 (“esâsi” maddesi).

yapılmaksızın Türkçeleştirilmiş” ve yerine 10 Ocak 1945 tarih ve 4695 sayılı “Anayasa” kabul edilmiştir. Bu Anayasa, 1952 yılında kaldırılarak, 1924 tarihli “Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu” tekrar yürürlüğe konulmuştur. 1961 ve 1982 Anayasalarımızın başlığı da “Anayasa”dır.

“Anayasa” terimi “ana” ve “yasa” kelimelerinden oluşmuş bileşik bir kelimedir. “Yasa” kanun demektir. “Ana” ise bilindiği gibi yavruyu doğuran dişidir. Etimolojik olarak “anayasa” teriminin, “yasaların anası”, yani “yasaların kendisinden doğduğu yasa” anlamına geldiği söylenebilir.

B. “ANAYASA HUKUKU” TERİMİ

“Anayasa hukuku” karşılığında Fransızca *droit constitutionnel* (druva konstitüsyonel okunur), İngilizcede *constitutional law* (,konstr'tyu:şinl lo: okunur) terimi kullanılmaktadır. Bu terimler sıfat tamlaması şeklindedir. Fransızca *droit* ve İngilizce *law*, “hukuk” demektir. Fransızca *constitutionnel*, İngilizce *constitutional* ise yukarıda anlamını açıkladığımız *constitution* isminin sıfat halidir. Ülkemizde *droit constitutionnel* / *Constitutional law* yerine 1930’lu yılların sonuna kadar “hukuk-u esâsiye” tabiri kullanıldı. Bu tabirin “esasiye hukuku”, “esasî hukuk”, “esas hukuk” şekilleri de kullanılmıştır. 1930’lu yılların sonlarından itibaren ise “esas teşkilât hukuku” tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Esas teşkilât hukuku terimi günümüzde artık terk edilmiştir. 1940’lı yıllarda “esas teşkilât hukuku” terimi yerine ara ara “ana hukuk”, “devlet ana hukuku” gibi tabirler kullanılmışsa da bunlar tutmamıştır. “Anayasa hukuku” tabirini istisnaen 1940’lı yıllarda kullananlar varsa da bu tabirin gerçek anlamda yaygınlaşması 1960’lardan itibaren olmuştur. Anayasa hukuku teriminin günümüzde büyük ölçüde yerleştiğini ve genel kabul gördüğünü söyleyebiliriz.

Aslında “anayasa hukuku” terimi eleştiriye açık bir terimdir. Yasa, kanun demek olduğuna göre, anayasa hukuku “ana kanun hukuku” demek olur. Oysa hukuk kanundan ibaret bir şey değildir. Kanun, hukukun kendisi değil, konusudur. Nasıl medenî hukuka “medenî kanun hukuku”, ceza hukukuna “ceza kanunu hukuku” demek yanlış ise, *droit constitutionnel*’e de “anayasa hukuku” demek yanlıştır. Ancak gel gelelim, bu yanlış tabir günümüzde o derece yerleşmiştir ki, bu tabiri kullanmaktan başka bir yol kalmamıştır. Zira eskilerin dediği gibi, “galat-ı meşhur fasih-i mehcurdan evlâdır”⁶ ve Latinlerin dediği gibi *error communis facit ius*⁷.

6. Yaygın hata terkedilmiş doğrudan yeğdir (Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, İstanbul, Baha Matbaası, 1960, s.3; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, 13. Baskı, 2009, s.3).

7. Ortak hata hukuk yaratır (Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lügati*, Ankara, Türk Hukuk Kurumu Yayınları, 1944, s.560).

II. ANAYASA HUKUKUNUN TANIMI, KONUSU VE KISIMLARI⁸

Anayasa ve anayasa hukuku terimlerini gördükten sonra şimdi anayasa hukukunun tanımını, konusunu ve kısımlarını görelim.

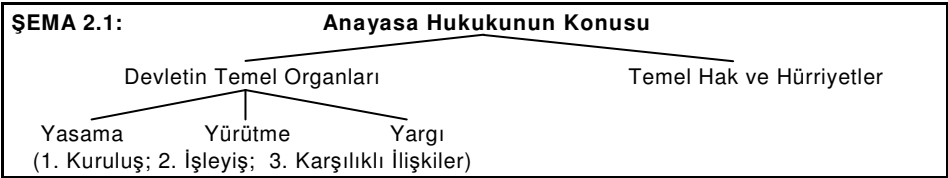
A. TANIMI

Birçok yazar anayasa hukukunu çok değişik şekillerde tanımlıyorsa⁹ da bu tanımların ortak özelliklerinden hareketle şöyle bir anayasa hukuku tanımı yapılabilir:

TANIM: *Anayasa hukuku, yasama, yürütme ve yargı gibi devletin temel organlarının kuruluşunu, işleyişini ve bu organlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ve devlet karşısında vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk kurallarını inceleyen bir hukuk bilimi dalıdır.*

B. KONUSU

Anayasa hukukunun belli başlı iki veçhesi vardır: Bunlardan birincisi devletin temel organlarıyla, ikincisi ise vatandaşların temel hak ve özgürlükleriyle ilgilidir. Birinci veçhesinde anayasa hukuku, yasama, yürütme ve yargıdan oluşan devletin temel organlarının, bir yandan *kuruluşunu*, diğer yandan *işleyişini* ve bu organların arasındaki *karşılıklı ilişkileri* incelemektedir. İkinci veçhesinde ise anayasa hukuku, vatandaşların devlet karşındaki *temel hak ve özgürlüklerini* incelemektedir.

C. ANAYASA HUKUKUNUN KISIMLARI

Türkiye’de anayasa hukuku genellikle kendi içinde “anayasa hukukunun genel esasları” ve “Türk anayasa hukuku” şeklinde bir ayrıma tâbi tutulmaktadır.

1. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi

Türkçede kendisine yaygın olarak “anayasa hukukunun genel esasları” denen “anayasa hukukunun genel teorisi (*general theory of constitutional law, théorie générale de droit constitutionnel*)”, inceleme konusuna belirli bir ülkenin anayasasının kurallarından bağımsız olarak, genel ve soyut düzeyde yaklaşır. Anayasa hukukunun genel esasları, bütün anayasa düzenleri için geçerli

8. Bu konuda bkz. Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi, op. cit.*, s.141-176.

9. Bu tanımlar konusunda bkz.: Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi, op. cit.*, s.141-145.

olabilecek genel teorik açıklamalarda bulunur. Örneğin kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi konusunda, sadece 1982 Türk Anayasasına bakarak değil, aynı zamanda diğer ülkelerin anayasalarının bu konudaki hükümlerine bakılarak, bu konunun gösterdiği özellikler saptanırsa, bir “anayasa hukukunun genel teorisi” çalışması yapılmış olur. Böyle bir çalışmada, varılan sonuçlar, Türkiye için olduğu kadar, Almanya, İtalya gibi anayasa yargısının bulunduğu diğer ülkeler için de genel olarak geçerli olur.

Anayasa hukukunun genel teorisi (genel esasları) kısmında işlenen konular arasında şunlar sayılabilir: Anayasa kavramı, anayasacılık hareketleri, kurucu iktidar, devlet kavramı (devletin unsurları), devlet şekilleri (tek devlet-federal devlet; cumhuriyet-monarşi), kuvvetler ayrılığı, kuvvetler ayrılığına göre hükümet sistemleri (meclis hükümeti, başkanlık rejimi, parlâmenter rejim), demokrasi teorisi, demokrasi anlayışları, egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi tipleri (doğrudan demokrasi, yarı-doğrudan demokrasi, temsilî demokrasi), seçim sistemleri, seçim ilkeleri, temel hak ve hürriyetler, anayasa yargısı, vs.

2. Türk Anayasa Hukuku

Anayasa hukukunun “Türk anayasa hukuku” kısmı, incelediği konuyu, Türkiye’de yürürlükte bulunan pozitif hukuk kuralları ve özellikle de 1982 Anayasası çerçevesinde ele alır. Bu konuyu düzenleyen hukuk kurallarının anlam ve içeriği ile ilgili sistematik açıklamalarda bulunur. Türk anayasa hukukunun yaklaşım tarzı hukuk dogmatikliği yaklaşım tarzıdır. Örneğin yasama organı 1982 Türk Anayasasının 75-100’üncü maddelerinin hükümlerine göre incelenirse bir Türk anayasa hukuku çalışması yapılmış olur.

Anayasa hukukunun Türk anayasa hukuku kısmında genellikle, ilk başta Türkiye’de anayasacılık hareketlerinin tarihsel gelişimini tanıtmak üzere, kısaca, Osmanlı devlet düzeni, 1808 Sened-i İttifak, 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 İslahat Fermanı, 1876 Kanun-u Esasisi, 1908 Kanun-u Esasi değişiklikleri, 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ve 1961 Anayasası üzerinde durulur. Daha sonra 1982 Anayasasının kurduğu anayasal düzenin incelenmesine geçilir. Burada ilk önce, Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkeleri olarak, cumhuriyetçilik, Atatürk milliyetçiliği, lâiklik, demokratik devlet, insan haklarına saygılı devlet, hukuk devleti, sosyal devlet ilkeleri incelenir. İlkelerden sonra anayasanın kurduğu temel hak ve özgürlükler düzeni incelenir. Burada anayasanın tanıdığı özgürlükler verilir. Özellikle bu özgürlüklerin normal ve olağanüstü dönemlerde sınırlandırılması sistemi açıklanır. Daha sonra devletin temel kuruluşunun incelenmesine geçilir. Burada yasama, yürütme ve yargı organlarının kuruluşları ve fonksiyonları ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri açıklanır. Türk anayasa hukuku kitapları genellikle, devletin temel organlarından yargının içinde bulunan Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve işleyişinin ağırlıklı olarak incelendiği bir bölüm ile sona erer.

Anayasa hukukunun genel teorisi ve Türk anayasa hukuku ayrımı ve her birinin inceleme konuları şematik olarak şu şekilde gösterilebilir.

ŞEMA 2.2:**ANAYASA HUKUKU****ANAYASA HUKUKUNUN GENEL TEORİSİ**

- Anayasa Hukuku Kavramı
- Anayasa Kavramı
- Kurucu İktidar
- Devlet Kavramı
- Devlet Şekilleri I: Monarşi-Cumhuriyet
- Devlet Şekilleri II: Tek Devlet-Bileşik Devlet
- Hükümet Sistemleri
- Demokrasi: Teoriler, Anlayışlar ve Modeller
- Demokrasi Tipleri: Doğrudan, Yarı-Doğrudan ve Temsilî Demokrasi
- Seçimler
- Yasama
- Yürütme
- Yargı
- Temel Hak ve Hürriyetler
- Anayasa Yargısı

TÜRK ANAYASA HUKUKU

- Osmanlı Anayasal Gelişmeleri
- Cumhuriyet Dönemi Anayasal Gelişmeleri
- Temel İlkeler (Devletin Temel Nitelikleri)
- Temel Hak ve Hürriyetler
- TBMM Üyelerinin Seçimi
- TBMM Üyelerinin Statüsü
- TBMM'nin İç Yapısı
- TBMM'nin Görev ve Yetkileri
- Cumhurbaşkanı
- Bakanlar Kurulu
- Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri
- Olağanüstü Yönetim Usûlleri
- Yargı
- Anayasa Yargısı
- Anayasanın Değiştirilmesi

Türk anayasa hukuku konularını biz ayrı kitapta inceledik. Bu konular için o kitabımıza bakılabilir¹⁰. Elinizde tuttuğunuz bu kitap bir “*Türk anayasa hukuku*” kitabı değil, bir “*anayasa hukukunun genel teorisi*” kitabıdır. Bu kitapta münhasıran anayasa hukukunun genel esasları konuları işlenmiştir. Planımız şu şekilde olacaktır:

Bölüm 1: Anayasa Hukukunun Bilgi Kaynakları

Bölüm 2: Anayasa Hukuku Kavramı

Bölüm 3: Anayasa Kavramı

Bölüm 4: Anayasanın Yorumu

Bölüm 5: Kurucu İktidar

Bölüm 6: Devlet Kavramı

Bölüm 7: Devletin Unsurları

Bölüm 8: Devlet Şekilleri I: Monarşi-Cumhuriyet

Bölüm 9: Devlet Şekilleri II: Tek Devlet-Bileşik Devlet

Bölüm 10: Federasyon (Federal Devlet)

Bölüm 11: Hükümet Sistemleri

Bölüm 12: Demokrasi Kavramı: Teoriler, Anlayışlar ve Modeller

Bölüm 13: Demokrasi Tipleri: Doğrudan, Yarı-Doğrudan ve Temsilî Demokrasi

Bölüm 14: Seçimler

Bölüm 15: Yasama

Bölüm 16: Yürütme

Bölüm 17: Yargı

Bölüm 18: Temel Hak ve Hürriyetler

Bölüm 19: Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi: Anayasa Yargısı

10. Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999.

III. ANAYASA HUKUKUNDA YAKLAŞIM BİÇİMLERİ¹¹

Anayasa hukukunun inceleme konularına tarihî, felsefî, sosyolojik ve hukukî olmak üzere değişik açılardan yaklaşılabilir.

A. TARİHÎ YAKLAŞIM

Anayasa hukukunun konularına öncelikle *tarihî açıdan* yaklaşılabilir. Zira, başta anayasa olmak üzere, anayasa hukukunun incelediği bütün kurum ve kurallar belirli tarihsel koşulların ürünüdür. Anayasa hukukunun incelediği kurum ve kuralların ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı tarih biliminin yöntemleriyle araştırılıp, bunların neden ibaret olduğu ortaya konabilir. Ancak unutulmamalıdır ki bu tür çalışmalar bir *hukuk* çalışması değil, bir *tarih* çalışmasıdır.

B. FELSEFÎ YAKLAŞIM

İkinci olarak, anayasa hukuku konularına *felsefî açıdan* da yaklaşılabilir. Zira bir anayasal düzen, sadece tarihî veya hukukî bir vakia değil, aynı zamanda bir değerler ve inançlar sisteminin somutlaşması, harekete geçirilmesidir¹². Diğer yandan, anayasa hukuku kurum ve kurallarının özünü anlamak, gerçek niteliğini ortaya koyabilmek ve ayrıntılarda kaybolmamak için, felsefî bir bakış açısıyla bakmak gerekir¹³. Nihayet, anayasalar “daha iyi” bir düzen yaratmak amacıyla yapılır. Bir anayasayla hedeflenen bu “daha iyi”nin ortaya konulması ve ideal bir temel kuruluşun ideal ilkelerinin saptanması gerekir. Tüm bunlar ise spekülâtif düşüncüyü ön plânda tutarak felsefî bir yaklaşımla yapılabilir. Şüphesiz böyle bir yaklaşımda büyük yarar vardır. Ancak böyle bir yaklaşım biçimiyle yapılan çalışma bir *hukuk* çalışması değil, bir *felsefe* çalışmasıdır ve dolayısıyla anayasa hukukçularının uzmanlık alanının dışında kalır.

C. SOSYOLOJİK YAKLAŞIM

Nihayet, anayasa hukuku konularına *sosyolojik açıdan* da yaklaşılabilir. Bu takdirde bu konular ampirik açıdan incelenir; gözlem yoluyla elde edilen veriler sistemleştirilir, genellemelere varılır, örüntüler saptanır; neticede anayasa hukuku kurum ve kurallarının “kanun”larına ulaşılmaya çalışılır. Örneğin anayasa hukukunun klasik konularından biri olan seçimler konusunda sık sık “saha çalışmaları” yapılmakta, örneğin seçmenlerin oy verme davranışları ampirik açıdan incelenmektedir. Şüphesiz anayasa hukukunun incelediği konulara sosyolojik açıdan da yaklaşılmalıdır. Bu tür konularda bir ampirik çalışma, bir

11. Bu başlık Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, *op. cit.*, s.157-163'ten özetlenmiştir.

12. Yahya Kazım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1973, s.25-26.

13. Yavuz Abadan, “Siyasette Nazariye ve Tatbikat Münasebeti ve Türk Anayasa Sistemi”, *İncelemeler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1960, s.95; Yavuz Abadan, “Amme Hukukunun Konusu ve Öğretim Metodu”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XX, 1965, Sayı 3-4, s.407.

siyasal sosyoloji çalışması, bir siyasal bilim çalışması fevkalâde gereklidir. Ancak kanımızca bu tür çalışmaları yapmak anayasa hukukçularının işi değildir. Bu tür ampirik çalışmalar, anayasa hukukunun değil, siyasal bilimin görevine girer.

D. HUKUKÎ YAKLAŞIM

Nihayet anayasa hukuku konularına *hukukî açıdan* da yaklaşılabilir. Zira anayasa hukukunun inceleme konusu olan kurum ve kurallar kaynaklarını pozitif hukukî metinlerde bulmaktadır. Bir konuya hukukî açıdan da iki değişik şekilde yaklaşılabilir: *Bir kere*, incelenmesi istenilen konu, pozitif hukuk kuralları çerçevesinde ele alınabilir. Bu konuyu düzenleyen hukuk kurallarının anlam ve içeriği ile ilgili sistematik açıklamalar getirilebilir. *İkinci olarak*, aynı konu pozitif hukuk kurallarından ve bunların uygulanmasına ilişkin sorunlardan bağımsız olarak, genel bir düzeyde ele alınabilir.

Bu yaklaşım olanaklarından *birincisi*, idare hukuku, ceza hukuku, medeni hukuk, ticaret hukuku gibi hukukun özel disiplinlerini, daha teknik bir terimle *hukuk dogmatikini*; ikincisi ise, *hukuk genel teorisini* oluşturur. Hukukun genel teorisi, hukukun içeriğini değil, hukukun normatif yapısını, formel yapısını inceler. Hukuk dogmatikî belirli bir hukuk düzenini incelerken, hukukun genel teorisi, bütün hukuk düzenleri için geçerli, genel, soyut ve evrensel düzeyde açıklamalarda bulunur¹⁴.

Anayasa hukuku konularına da hem *dogmatik*, hem de *genel teori* açısından yaklaşılabilir. Bir kere, belirli bir konu, belirli bir ülkede belirli bir tarihte yürürlükte olan anayasanın hükümleri çerçevesinde ele alınabilir. Bu takdirde *anayasa hukuku dogmatikî* çalışması yapılmış olur. İkinci olarak, aynı konu, belirli bir anayasanın kurallarından bağımsız olarak, genel ve soyut düzeyde ele alınabilir. Bu durumda *anayasa hukukunun genel teorisi* çalışması yapılmış olur. Anayasa hukuku dogmatikî, belirli bir anayasa düzenini incelerken, anayasa hukukunun genel teorisi, bütün anayasa düzenleri için geçerli, genel, soyut ve evrensel düzeyde açıklamalarda bulunur.

Örneğin parlâmenter sistem, 1982 Türk Anayasasının hükümlerine göre incelenirse bir *Türk anayasa hukuku dogmatikî* çalışması yapılmış olur. Bu çalışma sadece Türkiye için geçerli olur. Ancak parlâmenter sistem konusuna, genel, soyut düzeyde de yaklaşılabilir. Bu sistemin uygulandığı diğer ülkeler de göz önüne alınarak hepsi için geçerli olan ortak özellikler saptanabilir. Bu şekilde parlâmentarizmin temel ilkelerine ulaşılmaya çalışılır. Böyle bir çalışma, *anayasa hukukunun genel teorisi* çalışmasıdır. Bu çalışmada varılan sonuçların Türkiye için olduğu kadar, Almanya, İtalya gibi parlâmenter sistemi uygulayan diğer ülkeler için de geçerli olması beklenir.

14. Hukukun genel teorisi hakkında bkz. Kemal Gözler, *Hukukun Genel Teorisine Giriş*, Ankara, USA Yayincılık, 1998, s.1-23.

Anayasa hukuku dogmatığı ve anayasa hukukunun genel teorisi tabirleri Türk anayasa hukuku doktrininde genel kabul görmüş tabirler değildir. Türk anayasa hukuku doktrininde, bu tabirlerden birincisi yerine *Türk anayasa hukuku*, ikincisi yerine ise *anayasa hukukunun genel esasları* ifadesi kullanılmaktadır. İfadeler farklı da olsa, “anayasa hukuku dogmatığı–anayasa hukukunun genel teorisi” ayrımı ile “Türk anayasa hukuku–anayasa hukukunun genel esasları” ayrımı örtüşmektedir. Diğer bir ifadeyle, anayasa hukukunun genel esaslarının konularına yaklaşım biçimi “genel teori”, Türk anayasa hukukunun yaklaşım biçimi ise “dogmatik” yaklaşımdır.

Yaklaşımların Eşit Değeri.- Kanımızca, yukarıda sayılan tarihî, felsefî, sosyolojik ve hukukî yaklaşım biçimlerinin eşit teorik değeri vardır. Bir çalışmada bu yaklaşımlardan birisinin seçilmesi, diğer yaklaşım biçimlerinin öneminin ve gerekliliğinin inkâr edildiği anlamına gelmez. Zira bir çalışmada kullanılan yaklaşım biçimleri ile kullanılmayan yaklaşım biçimleri, birer yaklaşım tarzı olmaları itibarıyla aynı değere sahiptirler; ve bunların arasında bir çatışma değil, birbirlerini tamamlama ilişkisi söz konusudur.

Nihayet belirtelim ki, aynı değere sahip bu yaklaşım biçimlerinin *geçerlilik kriterleri* farklıdır. Örneğin sosyolojik yaklaşımın geçerlilik kriteri, gerçeklikle uyum, yani *ampirik tutarlılık* iken, hukukî yaklaşımınki *iç mantıkî tutarlılık*tır. Ayrıca bu yaklaşımların hepsini bilimsel saymak gerekir. Zira artık bilim, sadece gözlem ve deney ile tanımlanamaz. Günümüzde bilimden, iç mantıkî tutarlılığa sahip önermeler sistemini; açıkçası, dilin doğru bir teşkilini anlamak gerekir¹⁵. Bu anlamda, devletin temel kuruluşuna, sosyolojik açıdan yaklaşılması ile hukukî açıdan yaklaşılması arasında bilimsellik bakımından bir fark yoktur.

Sonuç: Münhasıran Hukukî Yaklaşım yahut Anayasa Hukukunun “Saf” Teorisi

Kanımızca, anayasal konulara şüpheşiz tarih, sosyoloji (siyasal bilim), felsefe (siyasal felsefe) açılarından da yaklaşılabilir ve yaklaşılmalıdır da. Ancak bu değişik yaklaşımlar, anayasa hukuku kitaplarında yapılmamalıdır. Her bilim dalının kendine has bir yöntemi vardır. Kanımızca bir bilim dalında, bu yöntemlerin bir karışımının yapılmasının bir yararı yoktur; dahası metodolojik bakımdan fevkalâde sakıncalıdır. Kaldı ki, tarih, sosyoloji ve felsefe formasyonundan mahrum olan bir hukukçunun anayasa hukukunda yöntem bağdaştırmacılığına gitmesi, onu kötü bir tarihçi, kötü bir siyasal bilimci, kötü bir felsefeci yapmaktan öteye götürmez. Örneğin eski yazı bilmeyen, arşiv belgelerini okuyamayan bir anayasa hukukçusu nasıl olacak da tarihi yaklaşımla anayasa hukuku alanında bilime katkı getiren orijinal çalışmalar yapacaktır? Anayasa

15. Zeki Hafizoğulları, “Hukuk ve Ceza Hukuku Biliminin Konusu ve Sınırları Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXV, 1978, Sayı 1-4, s.274-279.

hukukçularının görevi, amatör tarihçiler, ikinci sınıf siyasal bilimciler, vasat felsefeciler olmak değil, birinci sınıf anayasa hukukçusu olmaktır. Bunun için de kendi içlerine kapanmalı, kendi uzmanlık alanlarıyla yetinmelidirler.

O halde anayasa hukuku doktrini, kendisine yabancı olan unsurlardan arındırılmalıdır. Buna hukukun genel teorisinde “saflık (*purity, pureté*)”¹⁶ denmektedir. Anayasa hukuku kendisine yabancı tüm unsurlardan kurtulmalı, “saf (*pure*)” olmalıdır. Tekrar edelim: Anayasa hukukunun saf teorisi, anayasal konuların siyasal bilimle, tarihle, felsefeyle olan ilgisini inkâr etmez; ama kendi özünü belirsizleştiren bu “yöntem bağdaştırmacılığı” (*syncretism, syncrétisme*)’na karşı çıkar¹⁷.

Anayasa hukukunun saf teorisi, ne anayasa koyucunun amaçlarından, ne de toplumsal grupların çıkarlarından etkilenmelidir. Özetle, anayasa hukukunun saf teorisi, pozitif anayasa hukukunun yapısını tahlil etmeli; ama bu hukukun oluşumunda rol oynayan toplumsal, ekonomik ve siyasal koşulları dikkate almamalıdır¹⁸.

IV. ANAYASA HUKUKU İLE SİYASAL BİLİM, SİYASAL FELSEFE VE SİYASAL TARİH ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bir üst başlıkta anayasa hukukunun inceleme konusu olana devletin temel kuruluşuna, sadece hukukî açıdan değil, aynı zamanda sosyolojik, felsefî ve tarihî açılardan da yaklaşılabileceğini, ancak hukuk alanında kalınarak bu tür yaklaşımların anayasa hukukunda kullanılmaması gerektiğini söyledik. Burada benzer bir konuya değineceğiz. Anayasa hukuku ile siyaset bilimi, siyasal felsefe ve siyasî tarih arasındaki ilişkiye değineceğiz.

A. ANAYASA HUKUKU - SİYASET BİLİMİ

Bibliyografya.- Francis Hamon ve Michel Troper, *Droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, 29. Baskı, 2005, s.31-36; Favoreu et al., *op. cit.*, 2004, s.19-24; Turpin, *op. cit.*, 2003, s.1-10.

1. Konuları Arasında Ortaklık.- Anayasa hukuku ile siyaset bilimi arasında inceleme konuları itibarıyla kısmî bir ortaklık olduğu söylenebilir. Yukarıda açıklandığı gibi anayasa hukuku devletin temel organlarının kuruluş ve işleyişini incelemektedir. Siyaset biliminin konusunun ne olduğunu söylemek burada bizim üzerimize vazife değildir. Ancak siyaset bilimi kitaplarına bakıl-

16. Michel Troper, “Un système pur du droit: le positivisme de Kelsen”, in Pierre Bouretz (sous la direction de-), *La force du droit: panorama des débats contemporains*, Paris, Editions Esprit, 1991; Michel Troper, *Pour une théorie juridique de l'Etat*, Paris, P.U.F., Coll. “Léviathan”, 1994, s.35.

17. Hans Kelsen, *Théorie pure du droit*, (“Reine Rechtslehre”nin 2’nci Baskısından Charles Eisenmann Tarafından Yapılan Fransızca Çeviri), Paris, Dalloz, 1962, s.1-2.

18. Hans Kelsen, *General Theory of Law and State*, (Çev. Anders Wedberg), Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1946, preface, s.xiii. Bu konuda bkz. Troper, “Un système pur du droit”, *op. cit.*, s.123; Troper, *Pour une théorie juridique de l'Etat*, *op. cit.*, s.35.

dığında, siyaset biliminin, çeşitli siyasal olguların yanında eskiden beri ve hâlâ siyasî iktidarı ve özellikle devleti incelediği söylenebilir. Şüphesiz devlet ve devlet organları, modern siyaset biliminin tek inceleme konusu değildir; ancak bu konuların, eskiden olduğu gibi bugün de siyaset biliminin inceleme alanında bulunduğu söylenebilir.

Devlet organları, siyaset biliminin olduğu kadar, anayasa hukukunun da inceleme konusunu oluşturur. Diğer bir ifadeyle, devlet organları konusu itibarıyla siyaset bilimi ile anayasa hukuku arasında çakışma vardır. Ancak bunun böyle olması, bu iki bilim dalının aynı veya komşu bilim dalı olduğu anlamına gelmez. Zira bunların arasında *yöntem* farklılığı vardır.

2. Yöntemleri Arasında Farklılık.- Anayasa hukuku, *hukukun* bir alt dalıdır, dolayısıyla yöntemi hukukîdir. Metodolojik bakımdan anayasa hukukunda tümden gelim yöntemi kullanılır; kuraldan olaya gidilir; kural olaya uygulanır; olaya bakılarak kuralın ne olduğu söylenmez; kurala bakılarak olayın ne olması gerektiği söylenir.

Siyaset bilimi, *sosyolojinin* bir alt dalıdır, dolayısıyla ampirik bir bilim dalıdır. Siyaset bilimi incelediği konuya ampirik açıdan yaklaşır; gözlem yoluyla veriler elde eder; bu verileri sistemleştirir, genellemelere varır, örüntüleri saptar ve neticede incelediği konunun “kanun”larına ulaşmaya çalışır. Siyaset bilimi tüme varım yöntemini kullanır. Gözlemediği olay ve olgulardan genel kurallara ulaşmaya çalışır.

KUTU 2.1: Anayasa Hukukçusu Siyaset Bilimciler.- Anayasa hukuku ve siyaset bilimi birbirinden farklı iki disiplin olmasına rağmen, tarihsel sebeplerle, bazı anayasa hukukçuları, siyaset bilimi alanında çalışmışlardır. Zira kara Avrupası ülkelerinde, genellikle anayasa hukuku kürsüleri, siyaset bilimi kürsülerinden daha eskidir. Bu ülkelerde siyaset bilimi gerçek anlamda İkinci Dünya Savaşından sonra gelişti. Bu süreçte siyaset bilimine ilk el atanlar, benzer konuda çalışan anayasa hukukçuları oldu. Örneğin Fransa'da Georges Burdeau ve Maurice Duverger; bizde Tarık Zafer Tunaya ve Ergun Özbudun birer anayasa hukukçusu olmalarına rağmen, ülkelerinde siyaset biliminin kurucuları ve en önemli temsilcileri arasında yer aldılar.

Sonuç.- Kanımızca anayasa hukuku ile siyaset bilimi arasında yukarıda açıklandığı gibi kısmî bir konu ortaklığı vardır. Ancak konu ortaklığının olması, bunların birbirinin yerine geçebileceği; birinin diğerine olan ihtiyacı ortadan kaldırdığı anlamına gelmez. Çünkü bu iki bilim dalının metodolojisi tamamiyle farklıdır. Metodolojileri farklı oldukça da bu iki bilim dalı farklı iki bilim dalı olarak kalacaktır. Anayasa hukuku normatif, siyaset bilimi ise ampirik bir bilim dalıdır. Bunların her ikisi de gereklidir. Bunların biri diğerinin yerine geçemez. Nasıl kriminoloji, ceza hukukunun yerine geçemez ise, siyaset bilimi de anayasa hukukunun yerine geçemez. Bunun tersi de doğrudur. Nasıl ceza hukuku, kriminolojiye olan ihtiyacı ortadan kaldırmamış ise, anayasa hukuku da siyaset bilimine olan ihtiyacı ortadan kaldırmaz.

B. ANAYASA HUKUKU – SİYASAL FELSEFE

Anayasa hukukunun inceleme konusu olan devlet kavramı, aynı zamanda siyasal felsefenin de temel inceleme konularından biridir. Ancak bu iki disiplinin yöntemleri birbirinden tamamıyla farklıdır. Anayasa hukukunun yöntemini yukarıda açıkladık. Siyasal felsefenin yöntemi ise spekülattır. Siyasal felsefe devlet ile ilgili *değerleri* araştırır. “Daha iyi” bir devlet düzeninin ne olduğunu tartışır. Devletin temel kuruluşunun ideal ilkelerinin ne olduğu konusunda yapılan bir çalışma anayasa hukuku çalışması değil, siyasal felsefe çalışmasıdır. Şüphesiz devlet olgusunu bütün boyutlarıyla anlamak için bu tür çalışmalara da ihtiyaç vardır. Ancak bu tür çalışmalar, anayasa hukukunun değil, siyasal felsefenin uzmanlık alanına girer. Anayasa hukukçularının, devletin temel organlarının kuruluş ve işleyişini düzenleyen *hukuk kurallarını* tahlil etmekle yetinmeleri; bunların ötesine çıkıp, söz konusu organlarla ilgili değerleri incelememeleri, bu organların idealde veya mevcuda göre daha iyi nasıl kurulup çalışabileceği konusundaki tartışmalara girmemeleri gerekir. Değer yargılarının doğruluğunu bilimsel olarak ispatlamanın bir yolu yoktur.

B. ANAYASA HUKUKU – SİYASÎ TARİH

Yürürlükten kalkmış anayasalar tarafından öngörülen temel kuruluş ile ilgili olarak anayasa hukuku çalışması yapılabilir. Bu tür bir çalışma da anayasa hukuku çalışmasıdır. Yeter ki söz konusu temel kuruluş, mülga anayasanın kurallarına dayanılarak incelensin. Örneğin 1876 Kanun-ı Esasisine göre Osmanlı devletinin yasama, yürütme ve yargı organlarının kuruluş ve işleyişi incelenebilir. Eğer bu inceleme o zaman yürürlükte olan hukuk kurallarının tahlilinde ibaretse bu çalışma bir anayasa hukuku çalışmasıdır. Ancak bu çalışmada o zaman yürürlükte olan hukuk kuralları bir yana bırakılıp, 1876 Kanun-ı Esasisini hazırlayan tarihsel koşullar, yahut Kanun-ı Esaside yapılan değişikliklere sebep olan siyasal faktörler, Meclis-i Mebusanda temsil edilen siyasal güçler, vs. incelenmeye kalkılırsa, artık anayasa hukuku alanından çıkılmış, tarih alanına girilmiş olur.

Şüphesiz devletin temel kuruluşuyla ilgili tarih çalışmalarına da ihtiyaç vardır. Devletin belirli bir andaki temel teşkilatı, birden bire ortaya çıkmış bir teşkilat değildir. Bu teşkilat, kaçınılmaz olarak belirli bir tarihsel sürecin ürünüdür. Bu sürecin de ortaya konulmasında yarar vardır. Ancak bunu yapmak, anayasa hukukunun değil, siyasî tarihin alanına girer. Örneğin 1982 Anayasası tarafından kurulmuş olan temel teşkilatı incelemek anayasa hukukunun görevi, ama 1982 Anayasasının hangi tarihi koşullarda hazırlandığını, örneğin 12 Eylül 1980 askerî darbesini incelemek siyasî tarihin görevidir.

V. ANAYASA HUKUKU İLE HUKUKUN DİĞER DALLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Anayasa hukuku adı üstünde bir hukuk dalıdır. Hukuk ise kamu hukuku ve özel hukuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Anayasa hukuku kamu hukukunun bir dalıdır. Kamu hukukunun diğer kolları ise uluslararası kamu hukuku, idare hukuku, malî hukuk ve ceza hukukudur. *Kamu hukukunun bütün dalları konu itibarıyla devlet ile ilgilidir. Uluslararası kamu hukuku*, bir devlet ile diğer bir devlet veya devletler veya uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkileri; *idare hukuku*, devletin esas itibarıyla yürütme organının bir parçası olan ve kendisine “idare” denilen teşkilatın kuruluş ve işleyişini; malî hukuk devletin gelir ve giderlerini, ceza hukuku devletin cezalandırma hakkını incelemektedir. O nedenle anayasa bütün bu kamu hukuku dalları ile çok yakın ilişki içinde olması doğaldır.

Hatta anayasa hukuku ile bu kamu hukukunun diğer dalları arasında zaman zaman konu tedahülleri (konuların iç içe geçmesi) de söz konusu olmaktadır. Örneğin devletin bir organı olan “yürütme organı”, hem anayasa hukukunun, hem de idare hukukunun inceleme alanına girer. Genellikle yürütme organının üst kısımlarının (Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu, bakanların) esas itibarıyla idare hukukunun değil, Anayasa hukukunun inceleme alanına girdiği söylenebilir de, bütün idare hukuku kitaplarında Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu, bakanlar da incelenmektedir. Keza yürütme organının düzenleyici işlemleri (KHK, tüzük, yönetmelik) hem anayasa hukukunda, hem de idare hukukunda incelenir.

KUTU 2.2: “Anayasa Hukuku Geçer, İdare Hukuku Baki Kalır”.- Fransa ve Türkiye gibi pek çok anayasanın yapıldığı ülkelerde, idare hukuku, anayasa hukukuna nazaran daha istikrarlıdır. Yeni anayasa ile devletin temel kuruluş yeniden belirlenir; ama “idare”nin kuruluş ve işleyiş biçimi ölçüde aynı kalır. Bu durumu ifade etmek için Almanya’da “anayasa hukuku geçer; idare hukuku baki kalır (*Verfassungsrecht vergeht, Verwaltungsrecht besteht*)” özdeyişi kullanılmaktadır¹⁹. Bu özdeyiş, idare hukukunun devamlılığını dile getirir ki, bu büyük ölçüde doğrudur. Örneğin Fransa’da 1789 Devriminden bu yana, 16 Anayasa ve 19 geçici rejim görülmüştür²⁰, yani Anayasa kuralları iki yüzyılda 30 küsur defa değişmesine rağmen, idare hukuku kuralları büyük ölçüde değişmeden kalmış, anayasal gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmemişlerdir²¹.

Anayasa hukuku ile kamu hukukunun diğer dalları olan malî hukuk ve ceza hukuku arasında da çok sıkı ilişkiler vardır. *Malî hukukun* temel ilkelerinden pek çoğu (örneğin, “kanunsuz vergi olmaz” ve dolayısıyla “temsilsiz vergi olmaz” ilkesi) aynı zamanda anayasa hukukunda da incelenir. Zira bu ilke nedeniyle tarihte parlâmentolar ortaya çıkmış ve daha sonra yasama yetkisini yavaş

19. Hartmut Maurer, *Droit administratif allemand* (Çev: Michel Fromont), Paris, L.G.D.J., 1994, s.21.

20. Dmitri Georges Lavroff, *Le droit constitutionnel de la Ve République*, Paris, Dalloz, 1995, s.19-21.

21. Georges Vedel, “Discontinuité du droit constitutionnel et continuité du droit administratif: le rôle du juge”, *Mélanges Marcel Waline*, Paris, LGDJ, 1974, s.777.

yavaş ele geçirmişlerdir²². Bugün Türkiye’de malî hukukun pek çok ilkesi 1982 Anayasasında (örneğin m.73, 161-165) bulunmaktadır. Aynı şekilde *ceza hukukunun* temel ilkelerinden pek çoğu da günümüzde anayasal ilke durumundadır. Örneğin Türkiye’de 1982 Anayasasının 37 ve 38’inci maddelerinde neredeyse ceza hukukunun bütün temel ilkeleri sayılmaktadır.

Hatta günümüzde eskiden pek görülmediği ölçüde *anayasa hukuku ile özel hukuk dalları arasında da yakın ilişkiler* ortaya çıkmaktadır. Zira bir kere özel hukukun temelinde bulunan mülkiyet hakkı, özel teşebbüs hürriyeti gibi temel hak ve hürriyetler, hep anayasal temel hak ve hürriyetler konumundadır. Örneğin 1982 Türk Anayasası özel hukukun inceleme sahasında bulunan, mülkiyet (m.35), dernekler (m.35), aile (m.41), sözleşme hürriyeti (m.49) toplu iş sözleşmesi (m.53) gibi pek çok konuyu doğrudan doğruya veya dolaylı olarak düzenlemiştir. İkinci olarak, özel hukukla ilgili bir konu anayasada ayrıca düzenlenmemiş olsa bile, özel hukuk kurallarının da anayasanın diğer kurallarına (örneğin eşitlik ilkesine) uygun olma zorunluluğu vardır. Zira, özel hukuk alanındaki medenî kanun, borçlar kanunu, ticaret kanunu gibi temel kanunlar da normlar hiyerarşisinde anayasanın altında yer almakta ve dolayısıyla anayasaya uygun olmak zorundadırlar. Keza aynı sebepten dolayı, hukuk alanındaki temel kanunlar (medenî, borçlar, ticaret ve ceza kanunları) anayasa mahkemelerinin yargısal denetimine tâbidir. Örneğin Türkiye’de Anayasa Mahkemesinin Medenî Kanunda, Ticaret Kanunundaki ve Ceza Kanunundaki pek çok hükmü iptal ettiği görülmüştür (Örnek için aşağıdaki KUTU 2.3’e bakınız). Böyle bir ortamda, özel hukukçuların anayasa hukukuna ilgisiz kalmaları beklenemez. Neticede, özel hukukun artan bir oranda anayasallaştığından söz edilmektedir.

KUTU 2.3: ÖRNEK ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

Örnek 1.- 1926 tarihli eski Türk Medenî Kanununun 310’uncu maddesinin ikinci fıkrası cinsel ilişki sırasında erkeğin evli olması durumunda hâkimin babalığa hükmetmesini yasaklıyordu. Böylece evlilik dışında doğan çocuk ile doğal babası arasında (doğal babasının bir başka kadınla evli olmasından dolayı) sahipsiz doğan çocuk ve bu şekilde doğan çocuk, gerçek babasının soyadını taşıyamıyor ve onun mirasçısı olamıyordu. Eski Medenî Kanunun bu hükmü (m.310/2), 1961 Anayasasının eşitlik ilkesini düzenleyen 12’nci ve “aile Türk toplumunun temelidir” diyen 35’inci maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından 21 Mayıs 1981 tarih ve E.1980/29, K.1981/22 sayılı kararıyla iptal edilmiştir (AMKD, Sayı 19, s.102-129).

Örnek 2.- 1926 tarihli eski Türk Medenî Kanununun 443’üncü maddesinin ikinci fıkrası, nesebi gayri sahipsiz doğan çocuğun babasından nesebi sahipsiz çocukların aldığı mirasın yarısı oranında miras almasını öngörüyordu. Bu hüküm, bir babanın nesebi sahipsiz çocukları ile nesebi gayri sahipsiz çocukları arasında eşitsizlik yaratıyordu. Bu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından 11 Eylül 1987 tarih ve E.1987/1, K.1987/18 sayılı kararıyla iptal edilmiştir (AMKD, Sayı 23, s.306-308).

Örnek 3.- 1926 tarihli eski Türk Medenî Kanununun 292’inci maddesi zina mahsulü çocuğun tanınmasını yasaklamıştı. Bu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından 28 Şubat 1991 tarih ve E.

22. Kemal Gözler, “İngiltere’de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme”, Prof. Dr. Mualla Öncel’e Armağan, Ankara, Ankara Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 2009, c.I, s.365-374 (www.anayasa.gen.tr/mali-hukuk.htm).

1990/15, K.1991/5 sayılı kararıyla Anayasaya aykırı görülerek iptal edilmiştir (AMKD, Sayı 27, Cilt 1, s.161-181).

Örnek 4.- 1926 tarihli eski Türk Ceza Kanununun 441'inci maddesi kocanın zinasını karının zinasına göre farklı bir şekilde cezalandırıyordu. 440'ıncı maddeye göre karının zina suçunu işleyebilmesi için bu fiili bir defa yapması yeterli iken, 441'inci maddeye göre ise kocanın zina suçunu işleyebilmesi için karısı ile ikamet etmekte olduğu evde yahut herkesçe bilinecek surette başka yerde karı koca gibi geçinmek için bir kadını tutması gerekiyordu. Anayasa Mahkemesi bu hükmü Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı görerek 23 Eylül 1996 tarih ve E. 1996/15, K.1996/34 sayılı Kararıyla iptal etmiştir (AMKD, Sayı 32, c.2, s.800-809).

Türkiye'de Anayasa Mahkemesi kararlarının özel hukuka etkisi konusunda AÜHF Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü tarafından iki sempozyum düzenlenmiştir. Bkz.: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, *Özel Hukuk ve Anayasa Mahkemesi Kararları Sempozyumu*, Ankara, BTHAE Yayınları, I: 2001; II, 2004. Anayasa Mahkemesi kararlarının ceza hukukuna etkisi veya Anayasa Mahkemesinin ceza hukukuyla ilgili bazı kararlarının eleştirisi hakkında bkz.: Ersan Şen, *1962-1997 Anayasa Mahkemesi Kararlarında Ceza Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınevi, 1998; Doğan Soysal, "Ceza Hukuku ile Diğer Hukuk Dalları ve Özellikle Anayasa Hukuku'nun İlişkisi", *Prof. Dr. Jale G. Akipek'e Armağan*, Konya, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1991, s.105-144.

Hukukun Diğer Dallarının Anayasallaşması²³

Günümüzde anayasalar, diğer hukuk dallarının kuralları karşısında üstünlüğünü tartışmasız bir şekilde kurmuş durumdadırlar. Artık hukukun diğer dalları "anayasal temeller" üzerinde durmaktadır. Anayasanın temel ilkeleri hukukun diğer dallarını da etkilemektedir. Artık medenî hukukun, ticaret hukukunun, ceza hukukunun, iş hukukunun anayasal temelleri vardır. Aslında anayasanın bu üstünlüğü, tamamıyla mantıksaldır. Anayasa, normlar hiyerarşinde medenî kanun, ticaret kanunu, ceza kanunu gibi diğer kanunların üstünde yer aldığına göre, bu kanunların anayasanın etkisi altında bulunması gayet doğaldır. Diğer yandan, anayasa ile diğer kanunlar arasındaki bu hiyerarşik ilişkinin benzeri, anayasa mahkemeleri ile diğer yüksek mahkemeler (yargıtay, daniştay, vs.) arasında da kısmen vardır. Örneğin Türkiye'de Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasındaki görev uyuşmazlıklarında Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır (1982 Anayasası, m.158/3). Bu nedenle, gerek bizde, gerek başka ülkelerde, anayasa mahkemelerinin kendi anlayışlarını hukukun değişik dallarına empoze edebildikleri görülmektedir²⁴. Bu duruma Louis Favoreu, "hukukun diğer dallarının anayasallaşması süreci (*constitutionnalisation des diverses branches du droit*)" ismini vermektedir²⁵. Bu şu anlama geliyor ki, bugün, medenî hukuk, ticaret hukuku, ceza hukuku, idare hukuku, vergi hukuku, iş hukuku gibi hukukun değişik dallarının uzmanları, kendi alanlarının temel

23. Bu konuda bkz. Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, op. cit., s.194-196; Dominique Turpin, *Droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., "Quadrige", 2003, s.7; Bertrand Mathieu ve Michel Verpeaux, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 2004, s.19-20.

24. Turpin, *Droit constitutionnel*, op. cit., s.7.

25. Louis Favoreu, "Le droit constitutionnel, droit de la constitution et constitution de droit", *Revue française de droit constitutionnel*, no 1, 1990, s.85.

kanunlarını dikkate aldıkları gibi, anayasa kurallarını da dikkate almak zorunda kalıyorlar. Aynı şekilde hukukun değişik dallarının uzmanları, temyiz mahkemesi (yargıtay, danıştay) gibi kendi alanlarındaki yüksek mahkemelerin içtihatlarını inceledikleri gibi, anayasa mahkemelerinin içtihatlarını da incelemek zorunda kalıyorlar. Böylece anayasanın ilkeleri hukukun her alanında uygulanma imkânına kavuşuyor²⁶.

VI. ANAYASA HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Anayasa hukukunun tarihsel gelişimini Fransa'da ve Türkiye'de olmak üzere ikiye ayırarak incelemek uygun olacaktır.

A. FRANSA'DA

Bibliyografya.- Bu başlık, Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, op. cit., s.180-255'ten özetlenmiştir. Anayasa hukukunun tarihsel gelişimi konusunda ayrıca bkz.: Louis Favoreu, et al., *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Yedinci Baskı, 2004, s.11-27; Dominique Turpin, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF "Quadrige", 2003, s.1-10; Bertrand Mathieu ve Michel Verpeaux, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, Coll. Droit fondamental, 2004, s.17-22; Jean Gicquel, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Montchrestien, 16. Baskı, 1999, s.21-36; Olivier Duhamel, "Droit constitutionnel", in Olivier Duhamel ve Yves Meny, *Dictionnaire constitutionnel*, Paris, PUF, 1992, s.320-321; Louis Favoreu, "Le droit constitutionnel, droit de la constitution et constitution de droit", *Revue française de droit constitutionnel*, no 1, 1990, s.71-89; Louis Favoreu, "Propos d'un 'néo-constitutionnaliste'", in Jean Louis Seurin (sous la direction de-) *La constitutionnalisme aujourd'hui*, Paris, Economica, 1984, s.23-24; Louis Favoreu, *La politique saisie par le droit*, Paris, Economica, 1988; Georges Burdeau, "Une survivance: la notion de constitution", *Etudes en l'honneur d'Achille Mestre*, Paris, Sirey, 1956, s.53-62; Pierre Avril, "Une revanche du droit constitutionnel", *Pouvoirs*, no 49, 1989, s.5-14; François Luchaire, "De la méthode en droit constitutionnel", *Revue du droit public*, 1981, s.275-329; Michel Troper, *Pour une théorie juridique de l'Etat*, op. cit., s.239-262; Michel Mialle, "Le droit constitutionnel et les sciences sociales", *Revue du droit public*, 1984, s.263; Marcel Prélot, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Üçüncü Baskı, 1963, s.27-35; Maurice Duverger, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, PUF, 4. Baskı, 1959, c.I, s.VII-VIII; Benoît Jeanneau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Dalloz, Sekizinci Baskı, 1991, s.1-3; Dmitri Georges Lavroff, *Le droit constitutionnel de la Ve République*, Paris, Dalloz, 1995, s.8-10.

Fransa'da 1789 öncesi dönemde (*Ancien Régime*) üniversitelerde anayasa hukukunun incelediği konulara benzer konuların incelendiği derslere "kamu hukuku (*droit public*)" veya "siyasî hukuk (*droit politique*)" ismi veriliyordu²⁷. Fransız ihtilalinden sonra ilk defa 2 Eylül 1791 tarihli bir *Directoire* kararnamesiyle Dijon Hukuk Fakültesi profesörlerinden Simon Jacquinet'ya "anayasa hukuku profesörü (*professeur de droit constitutionnel*)" unvanı verilmiş ve kendisi "anayasayı öğretmek" ile görevlendirilmiştir²⁸. İzleyen yıllarda Fran-

26. *Ibid.*, s.86.

27. Jean-Louis Mestre, "Les emplois initiaux de l'expression 'droit constitutionnel'", *Revue française de droit constitutionnel*, no 55, 2003, s.467.

28. *Ibid.*

sa'da üniversiteler kaldırılmış, yerlerine “merkez okulları (*Écoles centrales*)” kurulmuştur. Bu okullarda ise anayasa hukuku alanına giren konular “anayasa hukuku” başlığı altında değil, “yasama dersi (*cours de législation*)” ismi altında okutulmuştur²⁹.

Bir üniversitede ilk defa bir “anayasa hukuku” kürsüsü, 31 Mart 1797 tarihinde İtalya'da Ferrara Üniversitesinde kurulmuştur. Bu kürsüye Giuseppe Compagnoni di Luzo atanmıştır³⁰. Giuseppe Compagnoni di Luzo aynı yıl *Elementi di diritto costituzionale...* isimli eserini yayınlamıştır. Kısa bir süre sonra Giuseppe Compagnoni di Luzo görevinden alınmış yerine hakim Grazio Ronchi-Braccioli atanmıştır. Ancak bu kürsü, Ferrara'nın 23 Mayıs 1799 tarihinde Avusturyalılar tarafından işgal edilmesi sonucu lağvedilmiştir³¹. Fransa'da ise 1834 yılında ilk anayasa hukuku kürsüsü ünlü devlet adamı François Guizot tarafından Paris Hukuk Fakültesinde kurulmuştur. Bu kürsüye ilk defa Pellegrino Rossi atanmıştır³². Napolyon III zamanında kürsü kaldırılmış, 1878'de yeniden kurulmuştur³³.

Fransız anayasa hukukunun gelişmesinde üç dönem gözlemlenebilir: Birinci dönem “klasik”, ikinci dönem “siyasal bilim”, üçüncü dönem ise “yeni anayasa hukuku” dönemidir.

1. Birinci Dönem: Anayasa Hukukunun Klasik Teorisi

Başlangıcından 1950'ye kadar devam eden birinci döneme “anayasa hukukunun klasik teorisi” ismi verilebilir. Bu klasik teorinin en ünlü temsilcileri olarak Adhémar Esmein³⁴ (Ademar Esmeyn okunur), Raymond Carré de Malberg³⁵ (Remon Kare dö Malber okunur), Léon Duguit³⁶ (Leon Dügi okunur), Maurice Hauriou³⁷ (Moris Oryu okunur), Joseph Barthélemy ve Paul Duez³⁸ (Jozef Bartelemy ve Pol Düez okunur), Julien Laferrière³⁹ (Jülyen Laferiyer okunur) ve son temsilcisi olarak Georges

29. *Ibid.*, s.468-469.

30. Marcel Prélôt, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Üçüncü Baskı, 1963, s.31; Mestre, *op. cit.*, s.469;

31. Mestre, *op. cit.*, s.470.

32. Prélôt, *op. cit.*, s.31. P. Lavigne, “Le comte Rossi, premier professeur de droit constitutionnel français”, *Mélanges J.-J. Chevallier*, Paris, Cujas, 1977, s.173-178'den nakleden Turpin, *op. cit.*, s.6; Mestre, *op. cit.*, s.471.

33. Maurice Duverger, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, PUF, 1962, c.1, s.1.

34. Adhémar Esmein, *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, Revue par Henry Nézard, Paris, Recueil Sirey, Cilt I, 1927 (650 s.); Cilt II, 1928 (695 s.). (AÜHF Kütüphanesi: K.4291).

35. Raymond Carré de Malberg, *Contribution à la théorie générale de l'Etat*, Paris, Librairie de la Société du Recueil Sirey, Cilt I: 1920 (638 s.); Cilt II: 1922 (839 s.) (1962'de *Editions du Centre national de la recherche scientifique* tarafından fotomekanik usûlle bir tıpkı basımı yapılmıştır).

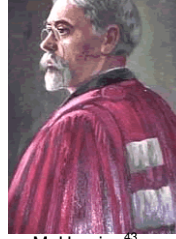
36. Léon Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Ancienne Librairie Fontemoing, (İkinci Baskı: 1921-1925; Üçüncü Baskı, Cilt I: 1927; Cilt II 1928).

37. Maurice Hauriou, *Précis de droit constitutionnel*, Librairie du Recueil Sirey, 1929.

38. Joseph-Barthélemy ve Paul Duez, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Librairie Dalloz, 2. Baskı, 1933, 955 s.

39. Julien Laferrière, *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, Domat Montchrestien, 1947, 1112 s.

Vedel⁴⁰ (Jorj Vedel okunur) sayılabılır. Bu dönemin en önemli özelliği, *anayasal metinlerin* incelenmesine büyük önem verilmesidir. Klasik teori, esas itibarıyla, devletin yüksek organlarının kuruluşunu ve işleyişini, birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerini incelemekle yetiniyordu. Diğer bir ifadeyle klasik teori “yönetenleri” inceliyor, “yönetilenleri” ise görmezden geliyordu. Yönetilenlerin temel hak ve özgürlükleri gibi konular klasik doktrinde nadiren işlenmiştir. Keza klasik teori yönetenlerin iktidara geliş süreçleriyle, yani siyasal partiler ve seçim sistemleri gibi konularla da pek ilgilenmiyordu⁴⁴. Devlet, devletin kişiliği, egemenlik, devlet çeşitleri, federal devlet, üniter devlet, monarşi, cumhuriyet, kuvvetler ayrılığı, başkanlık sistemi, parlâmenter rejim, doğrudan demokrasi, yarı-doğrudan demokrasi, temsilî demokrasi, anayasa teorisi, kurucu iktidar gibi anayasa hukukunun temel kavram, kurum ve ayrımları işte bu klasik dönemin ürünüdürler.

A. Esmein⁴¹L. Duguit⁴²M. Hauriou⁴³

KUTU 2.4: FRANSIZ ANAYASA HUKUKUNUN ALTIN ÇAĞI

Fransız anayasa hukuku doktrini, 1920'li yıllarda yakaladığı düzeyi bir daha yakalayamamıştır. Bu yıllarda Raymond Carré de Malberg, Léon Duguit ve Maurice Hauriou, üç büyük anayasacı, anayasa hukukunda üç büyük okul kurmuştur. Carré de Malberg anayasa hukukunda “pozitivist teori (*théorie positiviste*)”nin öncülüğünü yapmıştır. Kendisi Strasbourg Hukuk Fakültesi profesörü olduğu için temsilciliğini yaptığı bu akıma, “Strasbourg Okulu (*Ecole de Strasbourg*)” da denir. Léon Duguit (1859-1928) tamamen objektif verilere dayanan, tüm metafizik düşünceleri reddeden bir anayasa hukuku teorisi kurmaya çalışmıştır. Hukukun kaynağı olarak sosyal dayanışma olgusunu görmüştür. Bu nedenle Duguit'in teorisine “realist teori (*théorie réaliste*)”, “objektivist teori (*théorie objectiviste*)”, “sosyal dayanışmacı teori” gibi isimler verilmektedir. Duguit, Bordeaux Hukuk Fakültesi dekanı olduğu ve bu Fakültede 42 yıl çalıştığı için öncüsü olduğu akıma “Bordeaux Okulu (*Ecole de Bordeaux*)” da denmektedir⁴⁵. Maurice Hauriou “müessese teorisi (*théorie de l'institution*)”nin kurucusu olmuştur. Kendisi Toulouse Hukuk Fakültesi'nin dekanı olduğu için bu akıma “Toulouse Okulu (*Ecole de Toulouse*)” da denmektedir. Fransız anayasa hukukunun klasik doktrini 1930'lardan itibaren daha da klasikleşmiş, kendi sistemi içinde dört başı mamur eserler ortaya çıkarmıştır. Barthélemy ve Duez'in, Laferrière'in, Vedel'in eserleri artık klasik teorisinin doruk noktasında yer alır. Plânları, konuları, inceleme stilleri mükemmeldir. Neyin, nasıl anlatıldığı açıktır. Artık bazı konularda yapılan ayrımlar, kullanılan kavramlar standart hale gelmiştir. Bu teori gerçek anlamıyla artık “klasik”tir.

40. Georges Vedel, *Manuel élémentaire de droit constitutionnel*, Paris, Librairie du Recueil Sirey, 1949, (Tıpkı basımı aynı yayınevi tarafından 1989'da Paris'te yapılmıştır)

41. http://en.wikipedia.org/wiki/File:Adhémar_Esmein (Kasım 2009)

42. <http://cerccle.u-bordeaux4.fr/colloque-des-29-et-30/> (Kasım 2009)

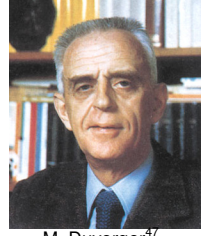
43. www.hauriou.net/maurice.hauriou.html (Kasım 2009)

44. *Ibid.*

45. Léon Duguit sadece anayasa hukuku alanında değil, idare hukuku alanında da bir teorisinin kurucusu olmuştur. Bu akıma da idare hukukunda “kamu hizmeti okulu (*Ecole de service public*)” denmektedir.

2. İkinci Dönem: Anayasa Hukukunda Siyasal Bilim Yaklaşımı⁴⁶

1950'den itibaren klasik teorinin yerini siyasal bilim yaklaşımı almaya başlamıştır. Siyasal bilim yaklaşımının önde gelen savunucusu önce Bordeaux Hukuk Fakültesi'nde, sonra da Paris Hukuk Fakültesinde profesör olan Maurice Duverger'dir (Moris Düverger okunur). Duverger, klasik teorinin yaklaşımının gerçek dışı olduğunu, bu teorinin ortaya attığı kavram ve kategorilerin yapay olduğunu ileri sürmüş, devletin ve hükûmetin *a priori* anlaşılışı

M. Duverger⁴⁷

ile uğraşmaktan ziyade, olguların analizine dayanan, metafizik olmayan, sosyolojik bir yaklaşımı savunmuştur⁴⁸. 1950'li ve sonraki yıllarda anayasa hukuku alanında siyasal bilim yaklaşımı hâkim olmuştur. 1954'te Fransa'da hukuk fakültelerinin resmî ders programlarında “anayasa hukuku (*droit constitutionnel*)” ismi yanına bir de “siyasal kurumlar (*institutions politiques*)” ismi eklenmiştir.

Bu ikinci dönemde sadece klasik teorinin konularına *bakış açısı* değişmedi; klasik teorinin incelediği *konular da* tümünden değişti. Artık sadece devlet ve yöneticiler değil, yönetilenler de inceleniyordu. Örneğin 1960'lı, 1970'li yıllarda yazılmış *Droit constitutionnel et institutions politiques* (Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar) isimli herhangi bir *manuel*'e bakılırsa, incelenen konular arasında, siyasal iktidar, propaganda, siyasal inanışlar, meşruluk tipleri, ideolojiler, seçim, seçim sistemleri, baskı grupları, siyasal partiler, parti sistemleri, kamuoyu, demokratik ve otoriter rejimler gibi düpedüz siyasal bilim konularının olduğu görülür. Bu konuların yanında artık devlet ve devlet çeşitleri, anayasa çeşitleri, anayasanın üstünlüğü, anayasa yargısı, kurucu iktidar, millî egemenlik ilkesi ve bu ilkeye göre demokrasi tipleri (doğrudan demokrasi, temsilî demokrasi), kuvvetler ayrılığı ilkesi ve buna göre hükûmet sistemleri (meclis hükûmeti, parlamenter sistem, başkanlık sistemi) gibi klasik anayasa hukuku konuları ya hiç, ya da hak ettikleri ölçüde yer almıyordu.

1970'li yıllarda siyasal bilim yaklaşımı öyle güçlendi ki, siyasal olguların incelenmesinde siyasal bilimin tekel sahibi olduğu, siyasal olguların hukukî açıdan incelenemeyeceği iddiasına kadar varıldı. Siyasal bilim yaklaşımının hâkimiyeti altındaki bu yıllarda, birçok anayasa hukukçusu, anayasa hukukunu bir “hukuk” olarak mütalâa etmekten ve bir “hukukçu” gibi davranmaktan çekindiler.

46. Turpin buna “politistlerin bakış açısı (*point de vue des politistes*)” demektedir (Turpin, *op. cit.*, s.3). Yazarın “politistler (*politistes*) ile kastettiği şey, “*political scientists*”tır. Favoreu ise bu yaklaşım biçimine “politiko-merkezilik (*politico-centrisme*)” demektedir. Bu ifadelerin Türkçe çevirisi pek güzel durmadığından “siyasal bilim yaklaşımı” ifadesini kullanmayı uygun gördük.

47. <http://standupforamerica.files.wordpress.com/2009/05/maurice-duverger.jpg>

48. Maurice Duverger, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, PUF, Dördüncü Baskı, 1959, c.I, s.VII-VIII.

3. Üçüncü Dönem: Yeni Anayasa Hukuku

Nihayet 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren siyasal bilim yaklaşımı gerilemeye başladı. Fransa’da siyasal bilim yaklaşımına en ağır eleştirileri yönelten ve “yeni anayasacılık”ın öncülüğünü yapan kişi, hiç şüphesiz Aix-Marseille III Üniversitesi profesörü Louis Favoreu (Lüvi Favorö okunur) olmuştur⁴⁹. O nedenle “yeni anayasa hukuku” anlayışına “Aix-en-Provence okulu (*Ecole d’Aix-en-Provence*)” da denir⁵⁰

L. Favoreu⁵¹

Louis Favoreu’ye göre anayasa, bugün bir “fikir”, bir “ideal kavram” olmaktan çıkıp, hukuken müeyyidedelendirilen ve etkileri vatandaşlar üzerinde hissedilen bir “norm” haline gelmiştir⁵². Yazara göre, anayasanın norm haline gelmesinin birinci sebebi anayasa yargısının yaygınlaşması ve dolayısıyla anayasa hukukunun yargısallaşmasıdır⁵³.

“Yeni anayasa hukuku (*nouveau droit constitutionnel*)”nun “içtihadilik”, “uygulama alanının genişlemesi” ve “diğer hukuk dalları karşısında üstünlüğünü kabul ettirme” olmak üzere başlıca üç tane ayırıcı özelliği vardır:

a) İçtihadîlik.- “Yeni anayasa hukuku”nun, “siyasal bilim yaklaşımı”na nazaran en önemli ayırıcı özelliği, “metne geri dönüş”tür. Bu bakımdan “yeni anayasa hukuku”, “klasik anayasa hukuku”na benzemektedir. Ancak klasik anayasa hukukunun metinlere atfettiği rol ile yeni anayasa hukukunun metinlere atfettiği rol arasında farklılık vardır. Klasik anayasa hukukunda metinleri yorumlayan, yazarların kendileridir. Yani klasik anayasa hukukunda, metnin yorumcusu doktrindir. Yeni anayasa hukukunda ise, anayasal metinleri yorumlayanlar artık, anayasa hukukçuları değil, anayasa mahkemeleridir. Diğer bir ifadeyle, “yeni anayasa hukuku”, anayasa metnlerinin doktrinal yorumu üzerine değil, bu metinlerin anayasa yargısı organları tarafından yapılan yorumları üzerine kuruludur. Anayasa metnlerinin anayasa yargısı organları tarafından yorumlanması sonucu, bu yeni dönemde, anayasa hukuku *yargısallaşmış*, yani yargıç tarafından uygulanan bir “hukuk” haline gelmiştir. Anayasal metinleri

49. Louis Favoreu, “Le droit constitutionnel, droit de la constitution et constitution de droit”, *Revue française de droit constitutionnel*, no 1, 1990, s.71-89; Louis Favoreu, *La politique saisie par le droit*, Paris, Economica, 1988; Louis Favoreu, “Propos d’un ‘néo-constitutionnaliste’”, in Jean Louis Seurin (sous la direction de-) *La constitutionnalisme aujourd’hui*, Paris, Economica, 1984, s.23-24.

50. Stéphane Pinon, “Le ‘nouveau droit constitutionnel’ à travers les âges”, *VIIe Congrès français de droit constitutionnel*, 27 septembre 2008, www.droitconstitutionnel.org/congresParis/comC2/PinonTXT.pdf (Aix-Marseille III Üniversitesi Hukuk Fakültesi Aix-en-Provence’ta bulunmaktadır).

51. <http://www.droitconstitutionnel.org/images/fav001.jpg> (Kasım 2009)

52. Favoreu, “Le droit constitutionnel...”, *op. cit.*, s.72.

53. *Ibid.*

uygulayan anayasa yargısı organları anayasayı yorumlayarak anayasal normlar yaratmıştır. Bu normlar bazen anayasa metninin ilk okunuşundan çıkan normlar değildir. Hatta bazen anayasa yargısı organları, anayasa metninde pek de bulunmayan yeni normlar yaratmışlardır. Böylece anayasa yargıçları anayasa hukukunda norm yaratıcısı durumuna gelmişlerdir. Bu şekilde ortaya çıkan anayasa hukukuna “jüriprudansiyel (*jurisprudential*, içtihadî) anayasa hukuku” denmektedir. Klasik teoride anayasa hukuku, bir doktrin hukukuydu. Oysa yeni anayasa hukuku, bir içtihat hukukudur.

b) Anayasa Hukukunun Uygulama Alanında Genişleme⁵⁴.- Klasik anayasa hukuku devletin temel organlarının kuruluşunu ve işleyişini inceliyordu. Yeni anayasa hukuku ise sadece bunları değil, aynı zamanda hukukun kaynaklarını, ulusal ve uluslararası hukuk arasındaki ilişkileri ve temel hak ve özgürlükleri incelemektedir. Diğer bir ifadeyle, yeni anayasa hukukunun üç ayrı konusu vardır: *Kurumlar*, *normlar* ve *özgürlükler*. Bu ayırmadan yola çıkarak, Louis Favoreu, yeni anayasa hukukunu üçe ayırmaktadır: Kurumsal anayasa hukuku, normatif anayasa hukuku ve maddî anayasa hukuku.

aa) Kurumsal Anayasa Hukuku.- Louis Favoreu’nün “kurumsal anayasa hukuku (*droit constitutionnel institutionnel*)” dediği şey klasik anayasa hukukuna tekabül etmektedir. Kurumsal anayasa hukuku, devletin kurumlarının kuruluşunu ve işleyişini incelemektedir. Bu bakımdan klasik anayasa hukukuna genel olarak benzemektedir.

*bb) Normatif Anayasa Hukuku*⁵⁵.- Louis Favoreu’nün “normatif anayasa hukuku (*droit constitutionnel normatif*)” diye isimlendirdiği şey aslında anayasa hukuku alanında “hukukun kaynakları (*sources du droit, fontes iuris*)”nın incelenmesidir. Bu kısımda bir yandan ulusal normlar ile uluslararası normlar, diğer yandan, ulusal normlar ile yerel veya federe normlar ve nihayet ulusal normların kendi aralarındaki ilişkiler (normlar hiyerarşisi) incelenmektedir⁵⁶.

*cc) Maddî Anayasa Hukuku*⁵⁷.- Louis Favoreu, yeni anayasa hukukunun temel hak ve özgürlüklerin incelendiği kısmına “maddî anayasa hukuku (*droit constitutionnel substantiel*)” ismini vermektedir⁵⁸. Louis Favoreu, Fransız anayasa hukuku literatüründe özgürlüklerin anayasa hukuku çerçevesinde incelenmediğini haklı olarak gözlemlemekte ve bundan yakınmaktadır.

c) Anayasa Hukukunun Diğer Hukuk Dalları Karşısında Üstünlüğü⁵⁹.- Diğer hukuk dalları karşısında anayasa hukuku, müeyyide eksikliğinden dolayı uzun süre bir “aşağı hukuk”, bir “eksik hukuk” olarak görülmüştür. Günümüz-

54. Turpin, *op. cit.*, s.6; Favoreu, “Le droit constitutionnel...”, *op. cit.*, s.74-77.

55. Favoreu, “Le droit constitutionnel...”, *op. cit.*, s.75-76.

56. *Ibid.*

57. *Ibid.*, s.76-77.

58. *Ibid.*, s.76.

59. Turpin, *op. cit.*, s.7-8; Favoreu, “Le droit constitutionnel...”, *op. cit.*, s.85-87.

de, Fransız üçüncü dönem anayasa hukukçularına göre, anayasa hukuku bu eksikliği gidermekle kalmamış, diğer hukuk dallarının “üstüne” de çıkmıştır. Artık hukukun diğer dalları “anayasal temeller” üzerinde durmaktadır. Anayasanın temel ilkeleri hukukun diğer dallarını da etkilemektedir. Artık medenî hukukun, ticaret hukukunun, ceza hukukunun, iş hukukunun anayasal temelleri vardır. Aslında bu üstünlük tamamen anayasa yargısı organlarının diğer yüksek mahkemelere üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. Fransa’da Anayasa Konseyinin kararlarının gücü Fransız Temyiz Mahkemesi (*Cour de Cassation*)’nin ve Fransız Devlet Şurası (*Conseil d’Etat*)’nin kararlarının gücünün üstünde yer alır. O halde anayasa hukukunu uygulayan anayasa yargısı organları kendi anlayışlarını hukukun değişik dallarına empoze edebilmektedirler⁶⁰. Diğer hukuk dallarının anayasallaşması konusuna yukarıda 33’üncü sayfada değinmiştik. Bu konuda daha geniş bilgi için oraya bakınız. Burada sadece şunu söyleyelim: Diğer hukuk dallarının anayasallaşması, yeni anayasa hukukunun ayırıcı bir özelliğidir.

Sonuç

Fransa’da anayasa hukuku alanında artık siyasal bilim yaklaşımı tamamıyla terk edilmiş, yerini “yeni anayasa hukuku” anlayışı almıştır. Bunun en güzel göstergesi anayasa hukuku kitaplarının başlıklarında görülmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Fransa’da 1960’lı, 79’li ve 80’li yıllarda yazılmış anayasa hukuku kitapları “anayasa hukuku ve siyasal kurumlar (*droit constitutionnel et institutions politiques*)” başlığını taşıyordu. Artık Fransa’da yeni yazılan anayasa hukuku kitaplarında istisnasız olarak sadece “*droit constitutionnel* (anayasa hukuku)” başlığı kullanılmaktadır. Eskiden yazılmış ve yeni baskıları yapılan kitapların birçoğunda da başlıklarından artık “*institutions politiques* (siyasal kurumlar)” veya “siyaset bilimi (*science politique*)” terimleri atılmıştır.

Örneğin Pierre Pactet’in *Institutions politiques, droit constitutionnel* isimli eseri de bu duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu eser bu isim altında 1969’dan 2003’e kadar 22 baskı yaptıktan sonra⁶¹, 2004’te Ferdinand Mélin-Soucramanien ile birlikte yaptığı, 23’üncü baskısında ismindeki *Institutions politiques* atılmıştır⁶². Diğer bir örnek Bernard Chantebout’un anayasa hukuku kitabı tarafından sağlanmaktadır. Bu kitap, 1978’den 2000’e kadar *Droit constitutionnel et science politique* (Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilim) ismi altında 17 baskı⁶³ yaptıktan sonra, 2001’de 19’uncu baskısında başlıktan *Science politique* (Siyasal Bilim) ibaresi atılmıştır⁶⁴.

60. Turpin, *op. cit.*, s.7.

61. Pierre Pactet, *Institutions politiques, Droit constitutionnel*, Paris, Armand Colin, 22. Baskı, 2003. (avec collaboration de Ferdinand Mélin-Soucramanien).

62. Pierre Pactet ve Ferdinand Melin-Soucramanien, *Droit constitutionnel*, Paris, Armand Colin, 23. Baskı, 2004.

63. Bernard Chantebout, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 17. Baskı, 2000.

64. Bernard Chantebout, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 18. Baskı, 2001.

B. TÜRKİYE’DE

Bibliyografya.- Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, op. cit., s.192-256; Tarık Zafer Tunaya, *Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, İkinci Baskı, 1969, s.106-141; Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970 (<http://auhf.ankara.edu.tr/kitaplar/kamu-hukuku/anayasa-hukuku-genel-esaslar-prof-dr-bulent-nuri-esen>), s.25, 33-38; Hüseyin Atay, “Medreselerin İslahatı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1982, Cilt 25, s.1-45 (www.egitim.aku.edu.tr/Medreseislahi.pdf).

Türkiye’de anayasa hukuku dersi ilk defa “Hukuku Siyasiye-i Osmaniye-i Dahiliye yani Hukuku Esasiye ve Hukuku İdare-i Mülkiye” adı altında 1874 yılında açılmış olan Mekteb-i Hukukta 1883 yılında okutulmuştur⁶⁵. Bu dersi ilk okutan hoca, asıl adı Emil olan Bohemya’da doğmuş Mehmed Emin Efendi’dir⁶⁶. Daha sonra bu dersi Kemalpaşazade Sait Bey okutmuştur⁶⁷. 1890 yılında Sait Bey sürgüne gönderilmiştir⁶⁸.

İkinci Meşrutiyet (1908) ile birlikte, Darülfünunun Hukuk Şubesinde ve İmparatorluğun çeşitli şehirlerindeki (Selanik, Konya, Beyrut, Bağdat) hukuk mekteplerinde, anayasa hukuku dersi, “hukuk-u esasiye” ismi altında okutulmaya başlanmıştır⁶⁹. Darülfünunun Hukuk Şubesinde bu ders Celaleddin Arif Bey, Mekteb-i Mülkiyede ise Babanzade İsmail Hakkı Bey tarafından verilmiştir⁷⁰.

İsmail Hakkı’nın 1909’da eski harflerle basılan *Hukuk-u Esasîye* (İstanbul, 1909) isimli kitabı ilk Türk anayasa hukuku kitaplarından biridir. Bundan sonra Celaleddin Arif’in iki ciltlik *Hukuk-u Esasîye*’sini (İstanbul, 1909-1911) görüyoruz. Yine Selanik Hukuk Mektebi hocası olan Osman Sermet’in 1909’da *Hukuk-u Esasîye* (Selanik, 1909) isimli bir kitabı yayınlanmıştır. Konya Hukuk Mektebinde hoca olan İbrahim Şinasi’nin *Methal-i Hukuk-u Esasîye* isimli bir kitabı Konya’da 1910’da basılmıştır. Kemalpaşa-zade Sait’in *Hukuk-u Siyasiye-i Osmaniye*’si ise İstanbul’da 1913’te çıkmıştır. Sonra Veli Beyin (Saltık) 1920’de İstanbul’da basılan *Hukuk-u Esasîye* isimli kitabı gelmektedir. Osmanlı döneminde son eser 1920 tarihli Feridun Fikri’nin *Hukuk-u Esasîye*’sidir⁷¹.

Osmanlı devrinde anayasa şerhi niteliğinde yazılmış eserler da vardır: Ömer Ziyaeddin, *Mir’at-t Kanûn-u Esasî*, İstanbul, 1908; Hasan Rıza (Dergüzinîzade), *Şer’i Siyasî - Şerh-i Kanûn-u Esasî*, İstanbul, 1910; Mehmet Memduh (İbn-ir-Refet), *Hukuk-u Esasiye ve Şerh-i Kanûn-u Esasî*, Dersaadet, 1926 (1910)⁷².

65. Tarık Zafer Tunaya, *Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, İkinci Baskı, 1969,s.106. Hüseyin Atay, “Medreselerin İslahatı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1982, Cilt 25, s.1-45 (www.egitim.aku.edu.tr/Medreseislahi.pdf).

66. Tunaya, *Siyasî Müesseseler*, op. cit., 2. Baskı, s. 106.

67. *Ibid.*

68. *Ibid.*, s.113.

69. *Ibid.*, s.132.

70. *Ibid.*

71. *Ibid.*, s.107, 197-203; Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, op. cit., s.33.

72. Bu şerhler Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, op. cit., s.34’te zikrediliyor.

İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesinde anayasa hukuku dersleri 1922 yılından 1933 üniversite reformuna kadar Ahmet Mithat (Metya) tarafından verilmiştir⁷³. Reform ile birlikte Ahmet Mithat'ın görevine son verilmiş yerine **Ali Fuat Başgil** 1933'te atanmıştır⁷⁴. Başgil, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Ali Fuat Başgil, çok partili dönemde Demokrat Partiyi destekledi. Ekim 1961'de Adalet Partisinden Samsun senatörü, 1965'te aynı partiden İstanbul milletvekili seçildi. Başgil 17 Nisan 1967'de İstanbul'da öldü⁷⁶. Ali Fuat Başgil, 1934 yılından 1960 yılına kadar değişik başlıklar altında anayasa hukuku genel eseri niteliğinde çeşitli kitaplar yayınlamıştır: *Esasiye Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1934; *Türkiye Esas Teşkilâtı ve Siyasî Rejimi*, İstanbul, 1939; *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1940; *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri* (Cilt II: Demokrasi), İstanbul, 1942; *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri* (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, 1945; *Ana Hukuk Dersleri*, İstanbul, 1948; *Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri*, İstanbul, 1957; *Esas Teşkilât Hukuku: Türkiye Siyasî Rejimi ve Anayasa Prensipleri* (Cilt I, Fasikül I), İstanbul, 1960.

A. F. Başgil⁷⁵

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde anayasa hukuku öğretimine 1943 yılında **Hüseyin Nail Kubalı** (Niğde 1903 - İstanbul 1981) katılmıştır. Kubalı, 1943'ten 1971'e kadar değişik başlıklar ile anayasa hukuku kitapları yayınlamıştır: *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1943; *Devlet Ana Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1945; *Devlet Ana Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1947; *Devlet Ana Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1949; *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1955, 1957, 1959, 1960, 1962, ; *Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Siyasî Rejimler*, İstanbul, 1964; *Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasî Rejimler*, İstanbul, 1969, 1971.

H.N. Kubalı⁷⁷

İzleyen dönemde İstanbul Üniversitesi mensubu olup anayasa hukuku ders kitabı yazmış A. Selçuk Özçelik, Orhan Aldıkaçtı, Tarık Zafer Tunaya, Server Tanilli, Erdoğan Teziç, Yıldızhan Yayla, Bakır Çağlar gibi yazarlar da vardır.

1925 yılında açılan **Ankara Hukuk Mektebinde** anayasa hukuku (esasiye hukuku) dersi ilk önce (1925-1926) Ağaoğlu Ahmet Bey tarafından verilmiştir⁷⁸. Ağaoğlu'nun *Esasiye Hukuku* isimli bir kitabı vardır⁷⁹. Bülent Nuri Esen, Cumhuriyet devrinde anayasa hukukuna dair çıkan ilk kitabın Haşim Refet'in (Hakarar) *Hukuku Esasiye* (1926) isimli kitabı olduğu not etmektedir⁸⁰. Ankara Hukuk Mektebinde Ağaoğlu'ndan sonra bu dersi Mahmut Esat (Bozkurt) ver-

73. Tunaya, *Siyasî Müesseseler*, op. cit., 2. Baskı, s.146. Bülent Nuri Esen, Ahmet Mithat'ın *Hukuk-u Esasiye* isimli bir taşbasması olduğu belirtiyor; ama kitabın yayın yeri ve tarihini vermiyor.

74. Tunaya, *Siyasî Müesseseler*, op. cit., 2. Baskı, s.147

75. www.kocaeli.bel.tr/images/Content/20090525_alifuadbasgil.jpg

76. Biyografisi *AnaBritannica*'dan alınmıştır (Cilt III, "Başgil" maddesi).

77. <http://www.habibgerez.com/fotolar/foto17.jpg>'den tarafımızdan alınan kesit. (Kasım 2009)

78. Tunaya, *Siyasî Müesseseler*, op. cit., 2. Baskı, s.143, 195

79. Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, op. cit., s.34.

80. *Ibid.*

miştir (1926). Daha sonra bu ders, bu okulda 1938 yılına kadar Yusuf Ziya Özer tarafından verilmiştir⁸¹. Özer'in *Mukayeseli Hukuku Esasîye Dersleri* (Ankara, Recep Ulusoglu Basımevi, 1939) isimli bir kitabı vardır⁸². Yusuf Ziya Özer'in yerini kısa sürelerle Tahsin Bekir Balta ve Ali Fuat Başgil almıştır. 1944'ten itibaren ise bu Fakültede anayasa hukuku dersi, Bülent Nuri Esen ve İlhan Arsel tarafından verilmiştir⁸³.

Bülent Nuri Esen (İzmir, 1911 - Ankara 1975)⁸⁴ 1945'ten 1971'e kadar birçok anayasa hukuku kitabı yayınlamıştır⁸⁵: *Anayasa Hukuku*, Ankara, 1945, 1946, 1948; *Anayasa Hukuku ve Siyasî Hukuk*, İstanbul, 1957; *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, 1963; *Türk Anayasa Hukuku*, Birinci Fasikül, Ankara, 1968, 1971; *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970⁸⁶.

B.N.Esen⁸⁷

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde anayasa hukuk dersi veren diğer bir kişi de **İlhan Arsel**'dir. 1921'de İstanbul'da doğan Arsel, 1944 yılında Ankara Hukuk Fakültesinde göreve başlamıştır. Arsel, 1978 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden istifa etmiştir. Yazar, 1955'ten 1968 yılına kadar değişik anayasa hukuku ders kitapları yayınlamıştır: *Anayasa Hukukunun Umumî Esasları*, Ankara, 1955. *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, Ankara, 1964, 1968. *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları*, Ankara, 1965.

İ. Arsel⁸⁸

Ankara Üniversitesi mensubu olup daha sonraki yıllarda bir anayasa hukuku ders kitabı yazmış Mümtaz Soysal, A. Şeref Gözübüyük, Ergun Özbudun, Cem Eroğul, Yavuz Sabuncu gibi yazarlar da vardır.

Not: Burada sadece Türk anayasa hukukunun tarihsel gelişimi verilmektedir. Günümüzde anayasa hukuku kitabı yazmış kişiler için yukarıda "Bilgi Kaynakları" başlıklı birinci bölüme bakınız.

81. Tunaya, *Siyasî Müesseseler*, op. cit., 2. Baskı, s.143, 151, 195.

82. Bu kitaba şu adresten online olarak ulaşılabilir: <http://auhf.ankara.edu.tr/kitaplar/kamuhukuku/ziya-ozer-mukayeseli-hukuku-esasiye-dersleri/>

83. *Ibid.*, s.195.

84. Özgeçmiş için bkz.: <http://bulentmuriesen.com/cv.htm> (Kasım 2009).

85. Yazarın yayın listesi için bkz. Ergun Özbudun et al. (Haz.,) *Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'e Armağan*, Ankara, Ankara Ü. Hukuk F. Y., 1977, s.XI-XV. Yukarıdaki liste de buradan alınmıştır.

86. Bu kitaba şu adresten online olarak ulaşılabilir: <http://auhf.ankara.edu.tr/kitaplar/kamuhukuku/anayasa-hukuku-genel-esaslar-prof-dr-bulent-nuri-esen/>

87. <http://bulentmuriesen.com/cv.htm>

88. <http://gizlibelge.files.wordpress.com/2010/02/ilhan-arsel.jpg>

VII. NİÇİN ANAYASA HUKUKUNU ÖĞRENMEK GEREKLİ?

Anayasa hukuku dersinin gerekliliğini açıklarken şu iki soruyu sorup cevap arayabiliriz:

1. Anayasa hukuku, sadece anayasa mahkemesi üyelerini mi ilgilendiriyor?- İlk bakışta anayasa hukukunun, anayasa mahkemeleri tarafından uygulanan bir hukuk olduğu ve dolayısıyla sadece anayasa mahkemesi üyelerini (ki çoğunlukla sayıları 20'den azdır) ilgilendiren bir hukuk olduğu akla gelebilir. Bu doğru değildir. Anayasa hukuku sadece anayasa mahkemesi üyelerini değil, bütün hukukçuları ilgilendiren bir hukuk dalıdır. Çünkü hukuk bir bütündür. Hukukun dallara ayrılması onun birbirinden bağımsız parçalardan oluştuğu anlamına gelmez. Bütün hukuk dallarının birbiriyle yakından ilişkisi vardır. Medeni hukuk bilmeden, borçlar hukukunu, borçlar hukuku bilmeden ticaret hukukunu öğrenmek mümkün değildir. Keza belli bir ölçüde ceza hukuku, idare hukuku bilmeyen bir hâkimin veya bir avukatın medenî hukuk, borçlar hukuku ve ticaret hukuku gibi alanlarda başarılı bir şekilde mesleğini icra etmesi mümkün değildir. Aynı şey çok daha büyük ölçüde anayasa hukuku için de geçerlidir. Belli bir düzeyde anayasa hukuku bilgisine sahip olmayan bir hâkimin veya avukatın, mesleğinde tam anlamıyla başarılı olması mümkün değildir. Çünkü medenî hukuk, borçlar hukuku, ticaret hukuku, ceza hukuku gibi hukukun diğer dallarındaki temel kanunlar anayasaya dayanır, geçerliliklerini anayasadan alırlar ve anayasaya aykırı olamazlar. Dolayısıyla bir hâkim, önündeki davada uygulayacağı kanun hükmünün anayasaya aykırı olup olmadığını araştırmak durumunda kalabilir. Aynı şekilde, bir avukat, takip ettiği bir davada uygulanacak kanunun anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmek durumunda kalabilir. Dolayısıyla anayasa hukuku sadece anayasa mahkemesi üyelerini değil, bütün hukukçuları ilgilendirir. Anayasa hukuku sadece teorik, genel bir şey değil, günümüzde tamamıyla diğer hukuk dalları gibi uygulaması olan bir şeydir. O hâlde anayasa hukukunu bütün hukuk fakültesi öğrencilerinin öğrenmesi gerekmektedir. Nitekim gerek Türkiye'de, gerek yabancı ülkelerde bütün hukuk fakültelerinin ders programlarında bir anayasa hukuku dersi vardır.

2. Anayasa hukuku sadece devletin temel organları olan, cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar ve milletvekillerini mi ilgilendiriyor?- Şüphesiz anayasa hukuku her şeyden önce devletin temel organlarını düzenlemektedir. Dolayısıyla cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar ve milletvekilleri anayasa hukukunun doğrudan doğruya ilgilendirdiği kişilerdir. Ancak anayasa hukuku sadece bu kişileri değil, herkesi, bütün vatandaşları ve hatta bir ülkede yaşayan yabancıları bile ilgilendiren bir hukuk dalıdır. Çünkü vatandaşların temel hak ve hürriyetleri anayasalarda düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Gerek bizde, gerek yabancı ülkelerde verilmiş anayasa mahkemesi kararlarına şöyle bir baktığımızda anayasa hukukunda içtihat teşkil eden pek çok önemli kararın bir "gerçek hayat hikayesi"nden çıktığına şahit oluruz. İki örnek verelim:

KUTU 2.5: ANAYASA HUKUKUNUN HERKESİ İLGİLENDİRMESİNE ÖRNEKLER

Türkiye'den Bir Örnek: Evli Kadının Çalışması.- Türk Anayasa Mahkemesinin 29 Kasım 1990 tarih ve E.1990/30 ve K.1990/31 sayılı kararına⁸⁹ konu teşkil eden olayda, İzmir'de şarkıcılık yapmak isteyen bir kadına, kocası izin vermemiş, kadın bu sefer izin alabilmek için İzmir 4'üncü Sulh Hukuk Mahkemesinde dava açmıştır. Davayı hakim reddetmesi gerekiyordu. Çünkü o zaman yürürlükte olan 1926 tarihli eski Türk Medenî Kanununun 159'uncu maddesi, evli kadının çalışabilmesi için kocasının iznini almasını öngörüyordu. Ancak hakim bu davayı reddetmemiş, eski Medenî Kanunun bu maddesinin Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurmuş, Anayasa Mahkemesi de 29 Kasım 1990 tarih ve E.1990/30 ve K.1990/31 sayılı kararıyla eski Türk Medenî Kanununun 159'uncu maddesinin Anayasaya aykırı olduğuna karar verip bu maddeyi iptal etmiştir. Böylece şarkıcılık yapmak isteyen İzmirli kadın şarkıcılık yapabilmiş ve bu karardan sonra da Türkiye'de çalışmak isteyen kadınlar, kocalarından izin almadan çalışabilmişlerdir. Görüldüğü gibi bu davada uygulanan anayasa hukuku, devletin temel organlarını değil, bütün kadınları ilgilendiren bir anayasa hukukudur.

ABD'den Bir Örnek: Brown Kararı (Bir Kız Çocuğunun İlikokula Gitmesi).- ABD Yüksek Mahkemesinin 1954 tarihli *Brown v. Board of Education of Topeka*⁹⁰ kararına kadar ABD'nin pek çok eyaletinde, bu arada Kansas'ta zenci ve beyaz çocuklar için ayrı okullar vardı. 1951 yılında Kansas Eyaleti Topeka şehrinde ilkokul öğrencisi bir zenci kız çocuğu olan Linda Brown, zenci okuluna değil, beyaz çocukların gittiği okula gitmek istedi. Ancak okula alınmadı. Bunun üzerine kızın babası okul idaresine karşı dava açtı. Bu davanın temyiz incelemesinde ABD Yüksek Mahkemesi beyaz çocuklar ile zenci çocukların ayrı okullara gitmesinin anayasaya aykırı olduğuna karar verdi ve böylece zenci çocuklar da, beyaz çocukların gittiği okula gitmeye başladı. Görüldüğü gibi bu olaydaki anayasa hukuku, bütün zenci çocukları ilgilendirmektedir (Fotoğraf: Linda Brown⁹¹).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, anayasa hukuku, sadece bir kaç kişi değil, herkesi, neredeyse bütün vatandaşları ilgilendiren bir hukuk dalıdır. O nedenle, anayasa hukuku sadece hukukçular tarafından değil, bütün vatandaşlar tarafından belirli bir ölçüde bilinmesi gereken bir hukuk dalıdır. Türkiye'de liselerde okutulan “yurttaşlık bilgisi” dersi bir nevi basitleştirilmiş “anayasa hukuku” dersidir. Keza Türkiye'de üniversite düzeyinde, anayasa hukuku dersi sadece hukuk fakültelerinde değil, üniversitelerin, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, maliye, çalışma ekonomisi, iletişim gibi daha pek çok bölümünde okutulan bir derstir. Keza Türkiye'de anayasa hukuku, polis okulları, polis akademisi, harp akademisi gibi yüksek öğrenim kurumlarında da şu ya da bu adlar altında okutulmaktadır. Bunların hepsi yerindedir. Hatta anayasa hukuku, sosyal bilimler alanında eğitim gören bütün üniversite öğrencilerinin okuyabileceği genel bir ortak ders olarak da görülebilir. ■

89. Anayasa Mahkemesi, 29 Kasım 1990 Tarih ve E.1990/30 ve K.1990/31 Sayılı Kararı, *AMKD*, Sayı 27, c.I, s.48-64.

90. 347 U.S. 483.

91. www.archives.gov/publications/ref-info-papers/112/images/linda-brown-lg.jpg (Kasım 2009).

DİZİN

Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı*, Bursa, Ekin, 2010.

- 1648 Devrimi, 334
1917 İhtilali, 150
A *Priori* Denetim, 442
A *Priori* Denetim, 441
A *verbis legis non est recedendum*, 93
Ab *Initio* Düzenleme Yetkisi, 377
Ab *Initio*, 106
Abberufungsrecht, 295
ABD Yüksek Mahkemesi, 429
ABD'de Düzenleme Yetkisi, 377
ABD'de Anayasa Değişikliği, 124
Abrogata lege abrogante non revivescit lex abrogata, 99
Act of Settlement 1701, 177, 335
Açıkça Temelden Yoksun, 418
Adalet Çeşmesi, 382
Adalet Dağıtma, 382
Adem-i Merkezî Tipte Anayasa Yargısı, 432
Adem-i Temerküz, 188
Administrative State, 222
Aidiyet, 74
AIHM Kararları, 420-421
Aile Oyu, 306
Aile Teorisi, 143
Aix-en-Provence Okulu, 38
Aksi ile Kanıt, 90
Aksiyojik Geçerlilik Anlayışı, 73
Aktif Statü Hakları, 397
Alenî Oy İlkesi, 310
Alman Federal Anayasa Mahkemesi, 210, 429
Alt Meclis, 338
Amaçsal, 89
Amar, 87
Amendment, 116
Amerikan Modeli Anayasa Yargısı, 432
Amerikan Tipi Kurucu Meclis, 111
Amparo, 445
Ampirik Demokrasi Teorisi, 259
Analogia, 90
Anayasa Değişikliği, 115
Anayasa Hukuku Dogmatığı, 26
Anayasa Hukuku Kavramı, 20-46
Anayasa Hukukunun Bilgi Kaynakları, 1-15
Anayasa Hukukunun Saf Teorisi, 27
Anayasa Hukukunun Tarihsel Gelişimini, 34
Anayasa Hukukunun Uygulama Alanında Genişleme, 39
Anayasa İçî Hiyerarşi, 75
Anayasa Kavramı, 47-83
Anayasa Konvansiyonları, 56, 81
Anayasa Mahkemeleri, 422-476
-Ek Görev ve Yetkileri, 447
-Yapıları, 429
-Yargılama Usûlleri, 463
-Kararlarının Bağlayıcılığı, 473
-Kararlarının Sonuçları, 471
-Kararlarının Yürürlüğe Girmesi, 470
-Üyelerinin Seçimi, 431
-Denetiminin Kapsamı, 456
-Yargılama Usûlleri, 463
Anayasa Normları Arasında Hiyerarşi Sorunu, 75
Anayasa Normlarının Geçerliliği, 73
Anayasa Şikayeti, 445
Anayasa Türleri, 52
Anayasa Yapma Usûlleri, 106
Anayasa Yargısı, 421-473
-Bireysel Başvuru, 445
-Meşruluğu Sorunu, 423
-Modelleri, 432
-Ön Koşulları, 424
-Ortaya Çıkışı, 428
-Varlık Koşulu, 425
-Varlık Nedeni, 423
Anayasacılık Dalgaları, 71
Anayasacılık Hareketleri, 69-72,79
Anayasacılıksız Anayasalar, 72
Anayasal Değişme, 115
Anayasal Haklar, 395
Anayasal Monarşi, 174
Anayasal Oto-Determinasyon Hakkı, 204
Anayasal Sınırlar, 408
Anayasal Teamül, 80
-Hukukî Değeri Sorunu, 81
Anayasaların İçerikleri, 63
Anayasaların Yapılması ve Değiştirilmesi, 102-132
Anayasallaşma, 33
Anayasalık Bloğu, 455
Anayasalık Karinesi, 462
Anayasanın Bütünüyle Değiştirilmesi, 115
Anayasanın Göndermede Bulunduğu Normlar, 455
Anayasanın İstikrarı, 117
Anayasanın Ruhunu, 79
Anayasanın Üstünlüğü, 423
Anayasasız Anayasacılık, 72
Anayasasızlaştırma, 105
Anayasaüstünlük Sorunu, 74
Anayasaya Karşı Hile, 79
Anayasaya Uygunluk Denetimi, 433-454
-Şekilleri, 443
-Konusu, 447
-Ölçüsü, 454
Anayasayı Değiştirme Usûlleri, 122
Anayasayı İlgâ, 105
Animus hominis est anima scripti, 88
Apaçık Çatışma, 434
Appenzell, 274
Aquinalı Aziz Thomas, 166
Ara Normlar, 456
Argumentum a contrario, 91
Argumentum a simili, 90
Aristo, 144
Artık Oyların Dağıtılış Usûlü, 321
Aslı Kurucu İktidar, 104-114
-Devamlılığı, 113
Assemblée constituante, 111
Atina Demokrasisi, 274
Attributed Power, 96, 98, 208
Avrupa Birliği, 192
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 414-420
Avrupa Konseyi, 415
Avrupa Modeli Anayasa Yargısı, 438
Avusturya, 200, 362, 363, 365, 429
Ayrılma Hakkı, 191, 185, 194
Ayrılma Yoluyla Federalizm, 211
Ayrışık Oy, 468
Azınlıkların Tanınmaması, 185
Azil Yasağı, 288
Aziz Paul, 165
Aziz Thomas, 166
Azledilmeme Teminatı, 389
Baba Soyundan - Ana Soyundan İntikal, 176
Bacon, 93
Bağımsız Devletin Birleşmesi, 105
Bağımsızlık, 163
Bakan Çeşitleri, 371
Bakan Seçilme Yeterliliği, 371
Bakanlar Arasında Eşitlik İlkesi, 370
Bakanlar Kurulu, 243, 368
Bakanlar, 370-371
Bakanlık, 370
Bakiye Yetkiler, 98, 208
Baraj, 326
Barışçıl Ayrılma, 105
Barrot, 188
Barthélemy, 106
Barthélemy, 35
Basit Çoğunluk, 344
Basit Devlet, 184
Başbakan, 253, 369-370
İngiltere'de Ortaya Çıkması, 369
Başbakanın Üstünlüğü İlkesi, 369
Başkan (Parlamento), 343
Başkan Yardımcısı, 237

- Başkan** (Başkanlık Sistemlerinde Yürütme Organı), **360-362**
- Başkanlık Hükümet Sistemi, 230-242**
- Başkent Teşkilâtı, 187
- Başlangıç (Anayasaların), 64
- Başlangıçların Hukukî Değeri, 65
- Bauer, 213
- Bayrak Yasası, 161
- Belçika, 211
- Bellum omnium contra omnes*, 152
- Beş Yıllık Sistem (*Quinquennat*), 363
- Beşinci Fransız Cumhuriyeti, 362
- Beyyine hilaf-ı aslı ispat içindir*, 96
- Biçimsel Geçerlilik Anlayışı, 74
- Biçimsel Özgürlükler, 401
- Bikameralizm, 337
- Bildirim Usûlü, 402
- Bileşik Devlet, 183, 189**
- Bileşik Devlet Ayrımı, 189-196**
- Bill of Rights*, 55, 109, 218, 334, 335
- Bill*, 55, 333
- Bireysel Başvuru (AİHM), 417-420**
- Bireysel Hürriyetler, 398
- Bireysel Kararlar, 468
- Bireysel Oy İlkesi, 307
- Birinci Kuşak Haklar, 397
- Birinci Meclis, 337
- Birleşim, 343
- Birleşme, 211, 137
- Birleşme Yoluyla Federalizm, 211
- Birleşmiş Milletler Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması, 414
- Bitişik Bölge, 161
- Biyolojik Teori, 145
- Blok Oylama, 113, 257
- Bloke Liste Usûlü, 325
- Bluntschili, 145
- Bodin, 144, 162
- Bonald, 166
- Bonapartist Anayasacılık, 113
- Bonham Davası, 424
- Bordeaux Okulu, 36
- Bossuet, 146
- Bourg*, 133
- Boussuet, 144
- Bölgesel Devlet, 200, 215-216**
- Brown v. Board of Education of Topeka*, 45, 115
- Bulunulan Yerde Oy, 309
- Bundesrecht bricht landesrecht*, 205
- Bundestag*, 202
- Bundesverfassungssgerichts*, 210
- Burdeau, 139
- Bütçe, 236
- Bütün Milletin Temsili İlkesi, 285
- Büyük Daire, 416, 419
- Büyük Dük, 362
- Cabinet Ministers*, 371
- Camera*, 465
- Cardin Le Bret, 165
- Carré de Malberg, 35, 106, 348
- Cezaî Sorumsuzluk, 365
- Cicero, 144
- Cinsiyete Bağlı Oy, 304
- Civar Sistemi, 176
- Clinton, 236
- Coğrafi Teminat, 390
- Coke (Edward), 94, 424
- Comité de salut national*, 228
- Common Law* Kuralları, 55, 56, 81
- Commune Concilium*, 252
- Compagnoni di Luzo, 35
- Compétence d'attribution*, 98, 208
- Compétence de droit commun*, 98, 208
- Compétence d'exception*, 98, 208
- Compétences attribuées*, 96
- Compétences concurrentes*, 209
- Compétences conjointes*, 209
- Compétences énumérées*, 98, 208
- Compétences législatives exclusives*, 209
- Compétences résiduelles*, 98, 208
- Concurrent Powers*, 209
- Concurring Opinion*, 468
- Conflict of Jurisdiction*, 210
- Conflits d'attributions*, 210
- Constitution*, 20
- Constitutional Law*, 21
- Contra Constitutionem* Teamüller, 82
- Contra Legem*, 375
- Contrat Social*, 151
- Convention*, 111
- Conventions of the Constitution*, 56
- Corporation Sole*, 370
- Costa C. E.N.E.L. Davası*, 77
- Cromwell*, 335
- Crown Proceedings Act*, 55, 138
- Crown Servants*, 138
- Cumhurbaşkanı, 361-365**
- Vekâlet, 363
- Kişisel Suçları, 365
- Görev Süresi, 363
- Hukukî Sorumluluğu, 365
- Cumhuriyet, 172, 180-182**
- Dar Anlamda Tanımı, 180
- Geniş Anlamda Tanımı, 181
- Cumhuriyet Hükümet Şekli, 204
- Cumhuriyetin İlanı (İngiltere), 335
- Çatışma Çözme Kuralları, 99
- Çekirdek Alan, 410
- Çevreye Karşı Bağımsızlık, 389
- Çift Meşruluk Sorunu, 240
- Çift Oy, 306
- Çifte Monarşi (*Dual Monarchy*), 190
- Çingeneler, 160
- Çoğul Oy, 305
- Çoğulcu Demokrasi Anlayışı, 264**
- Çoğunluğun Mutlakiyeti, 266
- Çoğunluk Prensipleri, 262
- Çoğunluk Sistemi, 316
- Çoğunluk, 363
- Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, 263**
- Çoğunlukçu Demokrasi Modeli, 268**
- Çok Oy, 305
- D'Hondt Usûlü, 323
- Daha Az Yetki İlkesi, 97
- Daha Fazla Hak İlkesi, 97
- Dahl, 258, 259
- Daire, 416
- Danışma Referandumu, 290
- Danimarka, 177
- Dantzig'te Polonya Uyruklular, 77
- Dava** (Anayasa Yargısında), 443
- Dava Açma Hakkı, 443
- Dava Açma Süresi, 444, 464
- Dava Açma Yetkisi, 463
- Dava Dilekçesi, 465
- Davanın Açılması, 463
- Davanın Görüşülmesi, 465
- Dayanışma İlkesi, 244
- Def'i, 444
- Değiştirilemez Hükümler, 61, 119
- Demokrasi, 258-269**
- Anlayışları, **261-267**
- Modelleri, **267-269**
- Teorileri, **258-261**
- Demokratik Egemenlik Teorileri, 166
- Demokratik Toplum Düzeninin Gerekliliği, 407
- Demos*, 258
- Dermeyan Edilemezlik, 78
- Devlet, 133-154**
- Terimi, 133
- Tanımı, 133
- Devlet Ana Hukuku, 21
- Devlet Başkanı, 362-366**
- Cezaî Sorumluluğu, 364
- Görev ve Yetkileri, 366
- Sorumluluğu/-suzluğu, 364
- Devlet Başvurusu (AİHM), 417
- Devlet Birliği, 190**
- Devlet Kavramı, 133-154**
- Devlet Olarak Katılma, 201
- Devlet Sekreteri, 371
- Devlet Şekilleri, 173-196**
- Devlet Toplulukları, 183, 191
- Devlet Yetkisi (*Droit régalien*), 382
- Devletin Beşeri Unsuru, 155
- Devletin Devamlılığı İlkesi 140
- Devletin Faaliyet Alanı, 142
- Devletin Federal Yapısı, 118
- Devletin Hukukî Kişiliği, 137-138
- Devletin İktidar Unsuru, 162
- Devletin Koruma Borcu, 159
- Devletin Kökeni Hakkında Teoriler, 143-154**

- Devletin Temel Organları, 68
 Devletin Toprak Unsuru, 159
Devletin Unsurları, 155-171
 Devletin Ülkesinin Bütünlüğü İlkesi, 161
 Devletin Üniter Yapısı, 118
 Devletlerin Egemen Eşitliği, 163
 Devletlerin Kurulması, 136
 Devletlerin Sona Ermesi, 137
 Devredilebilir Tek Oy, 324
 Devredilmiş Adalet (*Justice Délégée*), 382
 Devredilmiş Düzenleme Yetkisi, 377
 Devrim, 104
 Devrimlerin Etkisiyle Anayasasızlaştırma, 105
 Deyimsel Yorum, 87
 Dış Egemenlik, 163
 Dicey, 55, 56
 Diktatörlük, 224
 Dil Birliği, 156
 Dilekçe Hakkı, 408
 Dilekçe Hakkının Kanun Tasarısına Dönüşmesi, 333
 Din Birliği, 157
 Dinî İfadeler (Anayasalarda), 65
 Direkt Hat Sistemi, 175
 Divan, 343
 Diyalektik Materyalizm, 148
 Diyet (*Diète*), 191
 Diyet, 191
 Doğal Yaşam, 151
 Doğüstü İlahî Hukuk Doktrini, 166
Quamdiu se bene gesserint, 390
Doğrudan Demokrasi, 169, 273-278
 Doğrudan Oy İlkesi, 306
 Doğrudan Uygulanabilirlik, 206
 Dokunulmaz Prensipler, 118
 Dolaylı Hat, 176
 Dostane Çözüm, 419
 Dönem Yasağı, 61
 Dörtte Üç Çoğunluk, 126
Dreielementenlehre, 133
 Dreyfus, 347
Droit régalien, 382
Dublin Weil Women c. Irlande, 77
 Duez, 35
 Duguit, 35, 146, 172, 180, 182, 345, 346
Durante bene placito, 390
 Duverger, 37
 Duverger'in "Kanunları, 327
 Düalist Anlayış, 78
 Dünya Çingene Kongresi 160
 Dürüst Yorum İlkesi, 94
 Düzeltici Denetim, 442
Düzenleme Yetkisi, 376
 Düzenlememe, 461
 Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi, 366
 Egemen, 362
 Egemen İktidarın Nitelikleri, 164
 Egemen Sınıf, 148
Egemenlik, 161-171
 -Bölünmezliği İlkesi, 165, 185
 -Değişik Anlamları, 163
 -Devredilmezliği İlkesi, **165**,
 -Devri, 278
 -Kaybı, 137
 -Kullanılmasının Devri, 278
 -Nitelikleri, 164
 -Sahibi Konusunda Teoriler, 165
 -Tekliği İlkesi, 165
 -Teorileri, 165
Egemenliğin Kullanılması Bakımından Demokrasi Tipleri, 273-296
 Ehlîyetsizlik, 301
 Ek Güvenceler, 406
 Ek Oy, 306
 Ekber Evlat Sistemi, 176
Ekklesia, 273
 Ekonomik Teori, 148
 Ekonomik ve Sosyal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 414
 Eksik Düzenleme, 461
 Elverişlilik İlkesi, 405
 Emirname (*Ordinance*), 376
 Emredici Vekâlet, 168, 170, 281-283
Emredici Vekâlet Yasağı, 286
 En Büyük Artık Usûlü, 322
 En Kuvvetli Ortalama Usûlü, 322
 En Üstün İktidar, 164
Enumerated Powers, 98, 208
Erga Omnes, 473
Esas Bakımından Denetim (Anayasa yargısı), 457
 Esas Bakımından İnceleme Safhası (AİHM), 419
 Esas Teşkilât Hukuku, 21
 Esasiye Hukuku, 21
 Esasın Ret, 469
 Esen, 42, 43
 Eski Yunan, 273
 Esmein, 35, 106
 Espinas, 145
 Eşit İki Meclislilik, 202
 Eşit Oy İlkesi, 305
 Eşitler Arasında Birinci, 244, 369
Etat, c'est moi, 137
Eternity Clause, 119
 Etiyopya Anayasası, 108
 Etkililik, 74
 Etkin Siyasal Makamlar, 259
 Etnik Bölünmüşlüğe, 214
 Etnik Federalizm, 213
 Evde Oy, 308
 Evleviyet, 90, 92
Ex Nunc, 470
Ex Tunc, 470
Exceptio, 444
Exceptiones sunt strictissimae interpretationis, 95, 427
Exclusive powers, 209
Executive Orders (ABD), 377
Expressio unius est exclusio alterius, 90, 91
Expressio Unius İlkesi, 90
Extinction, 179
 Eyalet, 200, 204
 Favoreu, 38
Federal Devlet, 198-216
 -Terim, 200
 -Yargı Organı, 203
 -Yasama Organı, 201
 -Yürütme Organı, 203
 Federal Devlet - Üniter Devlet Karşılaştırması, 197
 Federal Devlet ile Federe Devletler Arasında Yetki Paylaşımı, 206
 Federal Devletin Yetkilerini Sayma, 208
Federal law shall override land law, 205
 Federal Hukukun Doğrudan Uygulanabilirliği, 206
 Federal Hukukun Üstünlüğü, 205
 Federal Konsey, 229
 Federal Meclis, 229
 Federal Vatandaşlık, 196, 201
Federalizm, 183, 198-216
 -Değerlendirilmesi, 214
 -Avantajları, 214
 -Dezavantajları, 214
 -Nedenleri, 212
 Federasyon - Konfederasyon Karşılaştırması, 194, 196
Federasyon (Federal Devlet), 183, **198-216**
 Federasyon Başkanı, 362
 Federasyonda Vatandaşlık, 201
 Federasyonların Kurulması, 211
 Federasyonun Devlet Yapısı, 199
Federe Devletler, 199, 200, 204-205
 - Eşitliği İlkesi, 202
 - Uluslararası Kişiliği, 204
 - Yetkilerini Sayma, 208
 Federe Vatandaşlık, 196, 201
 Felsefî Açığı, 25
 Felsefî Yaklaşım, 25
 Ferdi Hürriyetler, 395
 Ferman, 107
 Ferrare Üniversitesi, 35
 Fesih, 137, 246
 Fesih Tehdidî Altında Güvenoyu, 256
 Fetret, 176
 Filadelfiya Konvansiyonu, 111
 Finlandiya, 362, 363, 365

- Foedus*, 198
 Fonksiyonel Anlamda Yargı, 378, 383
 Fonksiyonel Federalizm, 213
Fontain of justice, 382
 Franklin, 339
 Fransa, 363, 365
 Fransız Anayasa Konseyi, 429
 Fransız Devrimi, 111
 Fransız Tipi Kurucu Meclis, 111
 Frenler ve Dengeler (*Checks And Balances*) Sistemi, 237
 Friedrich, 213
 Gasp, 147
 Geciktirici Veto, 62, 127, 356
 Geçerli Oylar, 126
 Geçmiş Etkili Olarak Yürürlüğe Girme, 470
 Geçmiş Yönelik Etki, 470
 Geleceğe Yönelik Etki, 470
 Geleneksel Anayasa, 52
 Genel Baraj, 326
 Genel Hükümler, 65
 Genel İrade, 154, 263
 Genel Kural, 90
 Genel Mahkeme Sistemi, 432
 Genel Oy İlkesi, 168, 302
 Genel Vali (*Governor-General*), 362
 Genel Vekâlet, 286
 Genel Yetki (*Compétence de droit commun*), 98, 98, 208, 426, 446,
 Gens (Geniş Aile, Sülale), 143
 Gerçek Anayasa, 73
 Gerçek Birlik, 190
 Gerçek Özgürlükler, 401
 Gerekeç, 467
 Gerekliklik İlkesi, 405
Gerrymandering, 315
 Giyotin, 257
 Gizli Oy, 309, 310
 Glarus, 274
Gouvernement d'Assemblée, 170
Governor-General, 362
 Gönüllü İltihak veya Emilme, 137
 Görev Süresi, 363
 Görev-Seçmenlik (*Électorat-Fonction*), 167, 311
 Görünüşte Anayasalar, 73
 Görüşme (*Délibération*), 354, 355
 Görüşme (Anayasa Yargısında), 466
 Gözbüyük, 43
 Gramatikal Yorum, 87
Grand Duke, 362
Great and Model Parliament, 332
 Grotius, 219
Grundrecht, 395
 Guizot, 35
 Güçleştirici Veto, 128, 355
 Gündem, 344
 Gür (Refik), 427
 Güvensizlik Oyu, 248, 254
Habeas Corpus Act, 335
 Hagenbach-Bischoff Formülü, 324
 Hak, 394
 Hakemler (*Arbitres*), 383
 Hakikî Birlik, 183, 190
Hâkim, 386-390
 Hâkim Kanununun Ağzıdır, 85
 Hakimler Hükûmeti, 459
 Hakimler Yüksek Kurulları, 391
Hâkimlerin Atanması, 390
 Hâkimlerin Bağımsızlığı, 388
 Hakimlerin Kanun Koyucuya İtaat Duygusu, 93
 Hakimlerin Normatif İdeolojisi, 93
 Hâkimlerin Özlük İşleri, 390
 Hâkimlik Teminatı, 389
 Hakkın Özü, 406, 407
 Hak-Seçmenlik (*Électorat-Droit*), 169, 311
 Hakyemez (Yusuf Şevki), 266, 267
 Halk, 167
Halk Egemenliği Teorisi, 110, 169
 Halk Teşebbüsü, 170, 293
 Halk Vetosu, 170, 293
 Halkoylaması, 60, 170
 Hamilton, 462
 Hanedan Tükenmesi, 179
 Hauriou, 35, 181
 Hava Sahası, 161
 Hazırlık Çalışmaları, 87
Hazine v. Kurt Davası, 427
Hearing in plenum, 465
 Helvetya Konfederasyonu, 192
 Heraklitos, 146
Hereditary Peers, 341
 Herkes İhtiyacına Göre, 149
 Herkesin Herkesle Savaşı (*Bellum Omnium Contra Omnes*), 152
 Hesap Sorulabilirlik, 239
 Hoadly, 85
 Hobbes, 151
Hollingsworth v. Virginia, 451
Homo homini lupus, 152
 Homojenlik İlkesi, 244
House of Commons, 332
 Hukuk Boşluğu, 104
 Hukuk Dışılık, 106
 Hukuk Dogmatigini, 26
 Hukuk Genel Teorisi, 26
 Hukuk Kuralı, 47
 Hukuk Kuralları Arasında Çatışma Çözme Kuralları, 99
 Hukuk Yaratıcı Olay, 82
 Hukukî Anayasa Anlayışı, 101
 Hukukî İşlem, 350
 Hukukî Kişilik, 137
 Hukukî Yaklaşım, 26
 Hukukîlik Denetimi, 458
 Hukuk-u Esâsiye, 21
 Hukukun Diğer Dallarının Anayasallaşması, 33
 Huntington, 71
Hükümet, 368-370
Hükümet Sistemleri, 217-257
 -Tasnifi, 223
 Hüküm Fıkrası, 467
 Hükümdar (*Monarch*), 173, 362
 Hükümet Darbesi, 104
 Hükümet Dışı Kuruluşlar, 420
 Hürriyet Asıldır, 395
 Hürriyet Karanesi, 97
Hürriyet, 393, 394
 Hürriyetçi (Liberal) Anlayış, 395
 Hürriyet-Hak Ayrımı, 394
 Hürriyetin Monizmi, 398
 Hürriyetlerin Bütünlüğü, 398
Impeachment, 235
Instrument of Government (İngiltere), 335
Interpretatio cessat in claris, 93
 İrk Birliği, 156
 İrka Bağlı Oy, 305
 İsdar, 354, 355
Ius Sanguinis (Kan Esası), 158
Ius Soli (Toprak Esası), 158
 İbni Haldun, 146
 İcraî Güç (*Force exécutoire*), 383
 İç Egemenlik, 164
 İç Egemenlikteki Değişmeler, 140
 İç Geçerlilik, 78
 İç Hukuk Yollarını Tüketme, 417
 İç Koruma (THH'lerin), 412
 İç Yapı (Parlamentoların), 343
 İçişlerinde Bağımsızdır, 204
 İçişlerine Karışmama İlkesi, 163
 İçtihadî Anayasa Hukuku, 39
 İçtihadilik, 38
 İçtüzük, 343
 İdare, 186
 İdare Hukuku, 31
 İdarî Başvuru Yolu, 413
İdarî Fonksiyon, 346, 347
 İdarî Vesayet, 189
 İddia-Tespit-Müeyyide, 347
 İhtilaf, 379
 İhtiyarî Oy, 169, 310, 311
 İhtiyarî Referandum, 291
 İki Defa Görüşülme, 125
 İki Dereceli Seçim, 307
 İki-Başlı Yürütme, 241
 İki-Başlılık, 243
 İki-Dereceli, 307
İki-Meclislilik, 202, 204, 337-339
 - Değerlendirilmesi, 339
 - Nedenleri, 338
 İkinci Dönem Anayasa Hukuku, 37

- İkinci Dünya Savaşı, 104
 İkinci Kuşak Haklar, 397
 İkinci Meclis, 337
 İkinci Mecliste Eşit Temsil, 203
 İki-Turlu Çoğunluk Sistemi, 318
 İktidarın Kişiselleşmesi, 251
 İktidarın Kişiselleşmesinin Önlenmesi, 139
 İleri Sürülemezlik, 78
 İlga Eden Kanunu İlga Etmek, 99
 İlhak, 137
 İlk Anayasa, 69
 İlk İncelemeden Ret, 469
 İlk Niyet, 88
 İmparator, 362
Impeachment, 235-236
Imperium Yetkisi, 133, 383
In claris non fit interpretatio, 93
In dubiis, non præsuntur pro potentia, 97
In favorem libertatis, 97, 396
In glabo, 286
Inclusionis unius fit exclusio alterius, 91
Individual opinions, 468
 İngiliz Anayasa Hukuku, 81
 İngiliz Anayasa Hukukunun Kaynakları, 55
 İngiltere ile Hanover, 190
 İngiltere'de Parlâmentonun Doğuşu ve Gelişmesi, 330
 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 414
 İnsan Hakları, 395
 İnsan Topluluğu, 155
Inter Partes Etki, 434
 İnternet Demokrasisi, 277
 İnterregnum Yasağı, 176
 İntikal Kuralları, 175
Intra Constitutionem, 357
Intra Legem, 375, 376
 İptal Davası, 443, 469
 İrlanda, 362, 363, 365
 İrsî Lordlar, 341
 İrsî Monarşiler, 175
 İrsimsiz Hürriyetler, 400
 İspanya, 216, 391
 İspanyol AYM Mahkemesi, 430
 İsrail Anayasası, 57
 İsteğe Bağlı Referandum, 291
 İstikrarlılık, 249
 İstinaî Hâl Rejimlerinden, 409
 İstisna, 90
 İstisnaî Yetki (*Compétence d'exception*), 98, 208
 İstişarî Referandum, 290
 İsviçre Konfederasyonu, 192
 İsviçre, 229, 274
 İtalyan Anayasa Mahkemesi, 430
 İtalyan Anayasası 1848, 107
 İtibarî Anayasalar, 73
İtiraz Yolu (Anayasa Yargısında), **444**
İus dispensandi, 334
İus soli, 158
 İzin Usûlü, 402
 İzlanda, 362, 363
 İzlanda-Danimarka Birliği, 191
 Jandarma Devlet, 142
 Jefferson, 117
 Jellinek, 133
 Jellinek'in Sınıflandırması, 397
 Johnson, 236
Joint Jurisdiction, 209
 Joseph de Maistre, 166
Judex est lex loquens, 85
Judge-made constitution, 55
Judicis est jus dicere, non dare, 85
Juris Diction, 379
Jurisdictio Yetkisi, 383
 Jürisprüdansiyel, 39
 Kabine (*Cabinet*), 243, 252, 368
 Kabinenin Ortaya Çıkışı, 252
 Kabul Edilebilirlik İncelemesi, 418
 Kabul, 354
 Kadınlara Oy Hakkı, 304
 Kamu Alacaklarının Devamlılığı, 141
 Kamu Hürriyetleri, 395
 Kan Esası, 158
 Kanada, 214
 Kanton, 200, 204
 Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi, 376
 Kanun Tasarısı, 355
 Kanun Teklifi, 355
 Kanun, 354
 Kanuna Aykırı Olmama, 375
 Kanuna Dayanma, 374
 Kanunla Düzenleme Alanı, 356
 Kanunla Sınırlama, 404
 Kanunları Uygulama Yönetmelikleri, 376
 Kanunların Anayasa Uygunluğu Karinesi, 462
 Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal Denetimi, 422
Kanunların Anayasaya Uygunluk Denetimi, 421-476
 Kanunların Yapılış Usûlü, 354
 Kanun-Parlâmento Kararı Ayrımı, 352
 Kanun-u Esasî, 20
 Kanunun Ağzı, 85
 Kanunun Amacı, 89
 Kanunun Sözünden, 93
 Kapalı Oy Verme Yeri, 309
 Kara Sahası, 160
 Karar Referandumu, 291
 Karar Safhası, 124
 Karar Verme Süresi, 466
 Karar Yeter Sayıları, 125, 466
 Karar Yetkisi, 124
Kararlar (anayasa mahkemesinin), 467-471
 -Kesinleşmesi, 469
 -Yayınlanması, 469
 -Yazılması (AYargısı), 467
 -Yürürlüğe Girmesinin Ertelenmesi, 471
 -Zaman Bakımından Etkisi, 470
 Kararname, 376
 Karasuları, 161
 Karma Devlet, 183, 189
 Karma Liste Usûlü, 325
 Karma Seçim Sistemleri, 326
 Karşı Oylar, 468
 Karşı-İmza, 56, 367
 Karşılıklı Etkileşim Araçları, 235, 247
 Katı Anayasa, 59
 Katılık Problemi, 240
 Kaza, 378
 Kelsen, 51, 76, 428, 438
 Kısıtlı Oy, 303
 Kısmî Yenileme, 338
 Kıta Sahanlığı, 161
Kıyas, 90
 Kıyas Yasakları, 90
King can do no wrong, 55, 138
King is never an infant, 177
King never dies, 177
King, 362
 Kişi Hak ve Hürriyetleri, 395
 Kişisel Federalizm, 213
 Kişisel Oy İlkesi, 308
 Kişisel Suçları, 365
 Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 414
 Klasik Demokrasi – Marksist Demokrasi Anlayışları, 267
 Klasik Demokrasi, 262
 Klasik Teorisi, 35
 Kolejyalik İlkesi, 244
 Kolektif Hürriyetler, 398
 Kolektif Sorumluluk, 244
 Kolektif Vekâlet İlkesi, 286, 287
 Komisyonlar, 343
 Komite, 416
 Komünizmin Alt Aşamaları, 149
 Komünizmin Üst Aşamaları, 149
Konfederasyon, 183, 191-193
 Kongre, 237
 Konu Unsuru, 460
 Konvansiyon, 111
 Korku Atmosferi, 292
Korporatif Federalizm, 212-214
 Koruma, 159
 Köy Derneği, 276
Kral, Krallar, 173, 361, 362, 364, 366, 367, 368, 372
 Kral Haksızlık Yapmaz, 55

- Kral Hiçbir Zaman Küçük Değildir, 177
 Kral Öldü, Yaşasın Kral, 177
 Kral Saltanat Sürer, Ama Yönetmez, 179
 Kralın Cezaî Sorumsuzluğu, 364
 Kralın Şahsının Dokunulmaz Olması, 364
 Kralın Şahsının Kutsal Olması, 364
 Kraliçe, 362
 Kraliyet Ailesi, 175
 Kralların Hukukî Sorumsuzluğu, 365
 Kubalı, 42
 Kural-İşlem, 345
 Kurucu İktidar - Kurulmuş İktidarlar Ayrımı, 103
Kurucu İktidar, 102-132
 Kurucu Meclis, 112
 Kurucu Referandum, 110, 112
 Kurulmuş İktidar, 103
 Kurumsal Anayasa Hukuku, 39
 Kutuplaşma, 251
 Kuvvet ve Mücadele Teorisi, 146
 Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri, 230
Kuvvetler Ayrılığı Teorisi, 217- 223
 Kuvvetler Birliği Sistemleri, 223
 Kuvvetlerin İşbirliği, 242
 Kültürel ve Etik Bölünmüşlük, 212
 Laferrière, 35, 82
 Lafzi Yorum Metodu, 87
 Laiklik, 66
 Länder Vatandaşlığı, 201
 Länder, 200
 Landsgemeinde, 274
 Lane, 182
 Latran Andlaşması, 160
 Law Lords, 255
Le roi règne, mais ne gouverne pas, 179
 Leviathan, 152
 Lewinsky, 236
Lex posterior derogat legi priori, 99
Lex specialis derogat legi generali, 99
Lex superior derogat legi inferiori, 99, 433
 Liberal Anlayış, 395
 Liberal Görüş, 142
 Lijphart, 182, 213, 259, 261, 267, 338
 Lincoln, 258, 409
 Liste, 324
 Listeli İki-Turlu Çoğunluk Sistemi, 318
 Listeli Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi, 317
 Locke, 152, 218, 396
 Long Parliament, 334
 Lordlar Kamarası, 252
 Loser loses all, 240
 Loysel, 224
 Lozan Sulh Muahedenamesi, 141
 Lütherci Evanjelik Mezhebi, 177
 Machivelli, 133
 Maddî Anayasa Hukuku, 39
 Maddî Anlamda Anayasa, 49
 Maddî Anlamda Kanun, 354
 Maddî Geçerlilik Anlayışı, 74
 Maddî Kriter (Devlet Fonksiyonlarını Ayırmada), 345, 379
 Maddî Kriterin Eleştirisi, 347
 Maddî Sınırlar, 118
Magna Carta Libertatum, 109, 331
Magnum Concilium, 252, 330
 Mahallî İdareler, 188
 Mahfuz Alan, 356
 Mahkeme Kavramı, 385
 Maistre, 166
Maledicta est expositio quae corruptit textum, 94
 Manevî Unsur, 80
 Mantiki Yorum Metodu, 88
Marbury v. Madison, 428, 433, 435
 Marksist Demokrasi Anlayışı, 267
 Marksist Devlet Teorisi, 148
 Marksist Özgürlük Anlayışı, 401
 Marshall, 435
 Marsilius Patavinus, 144
 Materyalizm, 148
 Mecburî Halkoylaması, 128
 Mecburî Oy, 168, 310, 311
 Mecburî Referandum, 291
Meclis Hükûmeti Sistemi, 225-228
 Meclis, 329
 Meclisin Sürekliliği, 226
 Mefhum-u Muhalefet, 91
 Mekanist Anayasa Anlayışı, 101
 Mektupla Oy, 309
 Merkezî Devlet, 199
 Merkezî İdarenin Taşra Teşkilatı, 187
 Merkezî İdare, 187
 Merkezî Tipte Anayasa Yargısı, 438
 Mesaj, 236
 Meslekî Oy, 308
 Meşrutî Monarşi, 174
 Metin (Yüksel), 404
 Metinselcilik, 87
 Mevsuk Yorum, 85
 Militan Demokrasi Anlayışı, 266
Millet, 110, 155-159, 167
 Millet'in Bölünmezliği, 185
 Milletlerarası Antlaşmalar, 452
 Milletvekili, 340
 Millî Bakiye, 323
Millî Egemenlik Teorisi, 110, 167
 Milliyetler Prensibi, 159
 Misak, 108
 Model Parlâmento, 331
 Monark, 173
 Monarşi Çeşitleri, 173
 Monarşi, 172, 173, 180
Monarşi, 173-180
 Monarşik Usûller, 107
 Monarşilerde Devlet Başkanları, 362, 364, 366, 367, 368, 372
 Monarşilerin Değeri, 179
Monicagate, 236
 Monist Anlayış, 78
 Monist, 360
 Monokameralizm, 336
 Montesquieu, 85, 93, 219
 Muhalefet Şerhi, 468
 Muhalefetin İktidar Olma Şansı, 260
 Mutlak (İki-Turlu) Çoğunluk, 315
 Mutlak Demokrasi, 262
 Mutlak Monarşi, 174, 223
 Mutlak Monarşilerden Sınırlı Monarşilere Geçiş, 108
 Mutlak Primogenitur, 176
 Mutlak Veto, 62, 128, 355
 Mücadeleci Demokrasi, 266
 Müdahaleci Görüşler, 142
 Müeyyide, 48
 Mülkî (Ülkesel, Yersel), 193, 204
 Münhasır Ekonomik Bölge, 161
 Münhasır Yetkiler, 209
 Münhasır Yetkiler-Ortak Yetkiler, 209
 Mürekkep Devlet, 189
 Müzakere, 466
Myers v. United States, 361
 Naip Prens, 178
 Napılık, 178
 Napoleon Bonaparte, 113, 293
National Prohibition Cases, 451
Necessitas non habet legem, 409
 Negatif Statü Hakları, 397
Nemo aliquam partem recte intelligere potest..., 89
Nemo iudex in sua causa, 387
 New England, 276
 Nispi Çoğunluk, 344
Nispî Temsil Sistemi, 319-324
 -Liste Çeşitleri, 324
 -Diğer Formülleri, 324
 Nitelikli Çoğunluk, 60, 126, 344, 363
 Nixon, 236
 Niyabet, 178
No representation without taxation, 303
No taxation without representation, 303
Non est potestas nisi a deo, 165
 Norm Koyma Yetkisi, 186
 Norman İstilası, 330
 Normatif Anayasa Hukuku, 39
 Normatif Çeşme, 68
Normatif Demokrasi Teorisi, 258
 Normlar Hiyerarşisi, 51

- Norveç-İsveç Birliği, 191
Numerus Clausus Sayma, 91
Obiter Dictum, 467
 Objektif Millet Anlayışı, 156
 Objektif Sınırlar, 408
 Olağanüstü Hâl, 410
 Oligarşinin Demir Kanunu, 228
 Ombudsman, 413
Omnis potestas a deo, 165
Omnis potestas a deo, per populum, 166
 Onay Referandumu, 291
 Onay Safhası, 127
 Onay, 354
 Ondördüncü Louis, 137, 140
One man, one vote, 305
Ope legis, 176
Open Door, 77
Opinio necessitatis, 80
Opinio seriatim, 468
 Oppenheimer, 146
 Optimal Katılık Derecesi, 63
 Orange Prensi William III, 179
 Organlık İlkesine, 405
 Organik Anlamda Yargı, 383
 Organik Kriter, 348, 381
 Organizmacı Teori, 145
Original intent, 88
 Ortak Yetkiler, 209
 Otantik Yorum, 85
 Otomatik İntikal, 177
 Otoriter Diktatörlükler, 225
 Oturum, 343
Oy Hakkı, 298-315
 -Kişiselliği, 308
 -Eşitliği, 305
 -Bireyselliği, 307
 -Genelliği, 302
 -İlkeleri, 302
 -Şartları, 300
 Oy Vermenin Niteliği, 311
 Oy, 299
Oydaşmacı Demokrasi, 271
 Oylama, 299
 Ölçü Normları, 454
Ölçülülük İlkesi, 404
 Ön Denetim, 464
 Ön Referandum, 290
 Önceden Bilinebilirlik, 239, 250
 Öncelik, 92
 Öneri, 354
 Önleyici Denetim, 441
 Özbudun, 43, 94, 356
 Özçelik, 42
 Özel Hukuk, 32
 Özel Kaynaklar, 1
 Özel Mahkeme Sistemi, 438
 Özerk Bölge, 215
 Özerk Düzenleme Yetkisi, 376, 377
 Özerk Kararname Çıkarma
 Yetkisi, 376
 Özgül Güvenceler, 400, 406, 406
 Özgürleştirme, 401
 Özgürlük, 393
Pacta Sunt Servanda İlkesi, 452
Panachage, 325
 Papalık, 160
 Parâmentonun Feshi, 125
 Parlâmenter Bağışıklıklar, 342
 Parlâmenter Cumhuriyetlerde
 Cezaî Sorumsuzluk, 365
Parlâmenter Hükümet Sistemi, 242-257
 -Ortaya Çıkışı, 251
 -Yürütme Organı, 361
 Parlâmento İktidârları, 452
 Parlâmento Kararları, 352, 353, 453
 Parlâmento Üyeliği, 340-342
Parlâmentolar, 252, **329-345**
 -Çalışma Düzeni, 343
 -Görev ve Yetkileri, 358
 -İç Yapısı, 342, 343
 -Yapısı (Tek-İki Meclisli), 336
 Parlâmentonun Devamlılığı, 344
 Parlâmentonun Egemenliği, 313
 Parlâmentonun İkiye Bölünmesi, 332
 Parlâmentoyu Toplantıya Çağırma, 366
Partes potentiales summi imperii, 219
Petition of Rights, 55, 334
 Platon, 145
 Plebisit, 113, 292
 Plebisiter Diktatörlükler, 224
Plessy v. Ferguson, 115
 Poliârşi, 259
Polis, 133
 Portekiz Anayasa Mahkemesi, 430
 Portekiz, 362
Potestas stricte interpretatur, 97
Powers are narrow, rights broad, 97, 396
 Pozitif Statü Hakları, 397
Praeter Constitutionem Teamüller, 81
Presumption of Liberty, 97
 Prezidansiyalizm, 231
 Primogenitur, 175
Primus inter pares, 369
Principle of Least Authority, 97, 396
Principle of Most Rights, 97, 396
Privy Council, 333, 369
Pro Futuro Etki, 470
Pro Praeterito Etki, 470
 Proletarya Diktatörlüğü, 150
 Proleterya Devrimi, 149
Protectio irahit subjectionem et subjectio protectionem, 159
 Providansiyel İlâhî Hukuk
 Doktrini, 166
Quamdiu se bene gesserint, 390
 Québec, 214
Qui dicit de uno negat de altero, 91
Qui potest maius, potest minus, 92
Quinquennat, 363
Quorum for decisions, 125
Quorum for meeting, 126
Quorum, 344
 Raportör Hakim, 465
Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm, 255-227
Ratio Decidendi-Obiter Dictum, 467
Re muore mai, 177
 Realist Yorum Teorisi, 100
Recall, 170, 296
 Referandum, 170, 289
 Renan, 157, 158
 Renner, 213
Res Judicata, 379
Res Publica, 133, 180
Residual Powers, 98, 208
 Resmî Dil, 185
 Resmî Din, 66
 Resmî Kaynaklar, 1
 Ret Kararı, 469
Roi est mort, vive le roi, 177
 Romieu, 409
 Rossi, 35
Rousseau, 110, **153-154**, 169, 263, 277
Royal Assent, 333
 Ruh (Anayasanın), 79
 Rüşet Yaşı, 177
 Sadakat, 159
 Saf Demokrasi, 273
 Saf Temsilî Demokrasi, 279
 Safılık, 28
 Sahipsiz Toprak Parçası, 136
 Saint-Lague Formülü, 324
 Salık Kanunu, 176
 Salt Çoğunluk, 363
 Salt veya Mutlak Çoğunluk, 344
 Savaş Esiri, 159
 Savaş Hali, 409
 Sayılmış Yetkiler (*Compétences Énumérées*), 98, 208
 Scalia, 87
 Scrutton, 409
 Seans, 343
Secundum Constitutionem
 Teamüller, 82
Secundum Constitutionem, 357
Secundum Legem, 357, 375, 376, 377
 Seçilme Yeterliliği, 341, 362
 Seçim Barajları, 326
 Seçim Çevresi Barajı, 326
 Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi
 Temsil, 321
 Seçim Çevresi, 315
 Seçim Kotası, 321
 Seçim Rüşütü, 300

Seçim Sistemleri, 316-327

Seçim Uyumsuzlukları, 313-314
 -Siyasal Çözümü Sistemi, 313
 -Yargısal Çözümü Sistemi, 314
 Seçimin Samimiliği, 312
 Seçimler Serbest Olmalıdır, 260
Seçimler, 298-328
 Seçimlere Katılmama, 311
 Seçimlerin Serbestliği İlkesi, 312
 Seçimli Monarşi, 179
 Seçme Hakkı, 299
 Seçme Yetkisi, 362
 Seçmen Listesi, 301
 Seçmenin Bağımsızlığı, 312
 Self-Determinasyon Hakkı, 159
Semi-Salic Law, 176
 Senato, 237
 Senatör, 340
Seniorat Sistemi, 176
Septennat, 363
 Serbest Oy, 312
 Serbestlik Usülü, 402
 Serinleme Süreleri, 256
 Sert Kuvvetler Ayrılığı, 230
 Servete Bağlı Oy, 303
Sifat-ı arızada asolan ademdir, 95
 Sıkıyönetim, 409
 Sınıf Savaşımı, 148
 Sınıflar (*Ordres*), 308
 Sınırlandırmanın Sınırları, 403
 Sınırlı Demokrasi, 263
 Sınırlı Monarşi, 174
 Sınırlı Oy, 168
 Sınırsızlık, 106
Si veut le roi, si veut la loi, 224
 Siyès, 103
Silent enim leges inter arma, 409
 Simon de Montfort, 331
 Sistematik Yorum, 88
 Siyasal Bilim Yaklaşımı, 37
 Siyasal Denetimi, 422
 Siyasal Felsefe, 30
 Siyasal Kurumlar, 37
 Siyaset Bilimi, 28
 Siyasî Parti Grupları, 343
 Siyasî Rüş, 300, 301
 Siyasî Sorumluluk, 364
 Siyasî Tarih, 30
 Sofistler, 146
Sole Corporation, 252
 Somut Norm Denetimi, 444
 Sonraki Referandum, 290
 Sosyal Demokrat Görüş, 142
 Sosyal Devlet, 142
 Sosyal Oy, 308
Sosyal Sözleşme Teorisi, 151-154, 169, 277
 Sosyalist Görüş, 142
 Sosyalist Toplum, 149

Sosyolojik Federalizm, 213
 Sosyolojik Yaklaşım, 25
 Soyut Norm Denetimi, 443
 Sözleşmenin Kapsamı, 415
Speaker, 56, 81, 332
 Spesifik Güvenceler, 400
 SSCB, 151, 230, 283
Stare Decisis, 433
Status naturae, 151
Statute Law, 55
Statute, 333
Statuto Albertino, 59
Statutory Powers, 377
 Strasbourg Okulu, 36
 Su Sahası, 161
 Suçlandırma, 235
Summa potestas, 164
Superposition, 199
Supreme Court of the United Kingdom, 255
 Suudi Arabistan, 182
 Sübjektif Millet Anlayışı, 157
 Süre Yasağı, 61
 Şahsî Birlik, 183, 190
 Şekil Bakımından Denetim, 457
 Şekil, 456
 Şekli Anayasa - Gerçek Anayasa Ayrımı, 73
 Şekli Anlamda Anayasa, 49
 Şekli Anlamda Kanun, 354
 Şekli Kriter, 348
 Tabiat Hali, 151, 396
 Tabiat Hâli, 396
 Tabii Hak Doktrini, 396
 Tabii Hal, 151
 Tabii Senatörler, 341
 Tacin İrtihali, 178
 Tacin Otomatik İntikali, 177
 Taç (*Crown*), 252
 Taç Giyme Töreni (*Coronation*), 177
 Tahkim, 475
 Talebin Gerekçesiyle Bağlı Olmama, 467
 Taleple Bağlılık, 466
Tali Kurucu İktidar, 114-130
 -Biçimleri, 122
 -Sahibi, 117
 Tam Demokrasi, 273
 Tam Nispi Temsil, 323
 Taraflar Arasında (*Inter Partes*) Bağlayıcılık, 472
 Tarihi Yaklaşım, 25
 Tarihi Yorum, 87
 Tarihsel Materyalizm, 148
 Tasarıtlı Teşebbüs, 294
 Tasarsız Teşebbüs, 294
 Tasdikî Referandum, 291
 Tasrih Mukabelesinde Delalete İtibar Yoktur, 93

Taşra Teşkilatı, 187
 Teamül, 80
 Teamüli Anayasa, 52, 53
 Tek Başına Bir Makam (*Corporation Sole*), 370
 Tek Dereceli Seçim, 306
 Tek Devlet, 184
 Tek-Başlı, 241
 Tek-Başlılık, 231
 Tek-İsimli İki-Turlu Çoğunluk Sistemi, 318
 Tek-İsimli Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi, 316
 Teklif Safhası, 123
 Teklif Yetkisi, 123
Tek-Meclisi ve İki-Meclisi Parlâmentolar, 336-338
 Tek-Meclislilik, 336
 Tekrar Seçilebilirlik, 363
 Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi, 316
 Teleolojik Metod, 89
 Teleolojik Yorum, 89
Temel Hak ve Hürriyetler, 393-421
 -Arasındaki Hiyerarşi, 398
 -Korunması, 412
 -Kötüye Kullanılmaması, 402
 -Kullanılmasında Sistemler, 402
 -Sınıflandırılması, 396
 -Sınırlanması, 403
 -Sınırlılığı, 408
 -Süjeleri, 400
Temel İlkeler (Anayasaların), 65
 Temel Kanun Tipi Anayasa, 110
 Temel Kanun, 110
 Temsil Kavramı, 279
 Temsil Olunan Kişi, 279
 Temsilci, 279, 340
 Temsilci-Görevli Ayrımı, 280
 Temsilcilerin Azli (*Recall*), 168, 170, 295
Temsilî Demokrasi, 168, 169, 278-289
 Temsili Sistem, 110
 Temsilî Vekâlet Teorisi, 284
 Temsilsiz Vergi Olmaz, 303
 Teokratik Egemelik Teorileri, 165
 Tercihli Oy Usülü, 325
Terra Nullius, 136
Terra, 133
 Teşebbüs Kudreti, 357
 Teşriî Başvuru Yolu, 412
 Teşriî Devir Yoluyla Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi, 376
 Teşriî Devir, 376
 Teşriî Komisyonlar, 343
 Teşriî Masûniyet, 342
 Teşriî Olmayan Komisyonlar, 343
 Teşriî Referandum, 292
 Teşriî Tarih, 88

- Teşriî Zorunluluk Hali, 257
Textualism, 87
Tiers Etat, 103
 Toplantı Dönemi (*Session*), 344
 Toplantı Yetersayısı, 126, 344
 Toplantılarını Erteleme, 366
 Toplantılarını Kapatma Hakkı, 366
 Toplantıya Katılan Üye Sayısı, 126
 Topluluk Oyu, 308
 Toprak Esası, 158
Total Revision, 116
 Totaliter Diktatörlük, 225
 Toulouse Okulu, 36
Tout ce que la loi ne défend pas est permis, 98
Toute justice émane du roi, 224
Town Meeting, 276
Travaux préparatoires, 87
Tribü (Boy, Kabile, Aşiret), 143
 Troper, 101
 Tunaya, 42
 Tutulmuş Adalet (*Justice Retenue*), 382
 Türk Anayasa Mahkemesi, 430
 Ulusal Artık Sistemi, 323
 Ulusal Baraj, 326
 Ulusal Düzeyde Nispi Temsil, 320
 Uluslararası Hukuk Normlarının Anayasaüstütlüğü Sorunu, 76
 Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülükler, 410
 Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşlar, 420
 Uluslararası Koruma, 414
United States v. Sprague, 451
 Uri, 274
 Usul-Fürü (Direkt Soy) Sistemi, 175
Ut Singuli, 286
 Uydu Partileri, 260
 Uyuşmazlık (İhtilaf, *Litige*), 379
 Uyuşmazlık Çözme, 386
 Uyuşmazlık Kavramı, 379
 Uzlaşmacı Demokrasi Modeli, 268
Uzlaşmacı Demokrasi, 271
 Uzun Parlamento, 334
 Üç Değişik Geçerlilik Anlayışı, 73
 Üç Unsur Teorisi, 133
 Üçte İki Çoğunluk, 126
 Üçüncü Kuşak Haklar, 397
 Ülke Barajı, 326
Ülke, 159-162
 Ülkenin Bölünmezliği, 185
 Ülkenin Bütünlüğü, 161, 185
 Ülkenin Kısımları, 160
 Ülkesinin Bütünlüğü İlkesi, 161
Üniter Devlet, 184-189
Üniter Devlet-Bileşik Devlet Ayırımı, 184-196
 Üretim Biçimleri, 148
 Üst Meclis, 338
 Üye Tam Sayısının Salt Çoğunluğu, 60, 126
 Vatandaş Hakları, 395
 Vatandaşın Sadakatı, 159
 Vatandaşlık, 158, 196, 201, 300
 Vedel, 36, 75, 76
 Vekâlet, 281
 Vekaletle Oy, 309
 Vekil-Kral, 178
 Venedik Komisyonu, 3
 Veraset Kuralları, 175
 Veraset, 172
Verbis standum ubi nulla ambiguitas, 93
Verfassungsrecht vergeht, verwaltungsrecht besteht, 31
 Vergiye Bağlı Oy İlkesi, 303
 Vergiye Muvafakat Silahı, 333
 Verilmiş Yetki, 96, 98, 208, 427,
 Veto, 144, 236
 Viyana Sözleşmesi, 77
 Walpole, 253
Watergate, 236
 Westminster Modeli Demokrasi, 268
 William I, 330
 Wilson, 144
Winner takes all, 240
 Witan, 330
 Witangemote, 330
World Romani Congress, 160
 Ya Hep, Ya Hiç Oyunu, 240
 Yabancılar, 408
 Yaklaşım Açıkları, 25
 Yapıcı Güvensizlik Oyu, 256
 Yapısal Açidan Yargı Organı, 384
 Yaptırım, 48
Yargı Fonksiyonu, 346, **378-383**
Yargı Organı, 383-391
Yargı, 378-391
 Yargıç Yapısı Anayasa, 55
 Yargılamaya Yetkisi, 382
 Yargısal Başvuru Yolu, 413
Yarı-Başkanlık Sistemi, 241-242,
Yarı-Doğrudan Demokrasi, 289-296
 Yarı-Salıklar Kanunu, 176
 Yarışan Yasama Yetkisi, 209
 Yarışan Yetkiler, 209
Yasama, 329-358
 Yasama Bağdaşmazlığı, 341
 Yasama Bağışıklığı, 342
 Yasama Dokunulmazlığı, 342
 Yasama Dönemi, 343
Yasama Fonksiyonu, 345-358
 -Özellikleri, 356
 Yasama İşlemleri, 349-351
 Yasama Kuvvetinin Zayıflaması, 222
 Yasama Meclisi, 329
Yasama Organi, 329-345
 -Düzenleyici İşlemi, 352
 -Yargı Organından Ayrılması, 329
 -Yürütme Org. Ayrılması, 329
 Yasama Referandumu, 292
 Yasama Sorumsuzluğu, 342
Yasama Yetkisi, 356-359
 -Aslılığı, 357
 -Devredilmezliği, 358
 -Genelliği, 356
 Yasamanın Güveni, 245
 Yaşama Hakkı, 411
 Yayım, 354
Yazılı Anayasa, 52
Yazısız Anayasa, 52
 Yetki Üyeler, 466
 Yedi Yıllık Sistem (*Septennat*), 363
 Yeni Anayasa Hukuku, 38
 Yeni Kuşaklar Teorisi, 117
 Yerel Yönetimler, 188
 Yerindelik Denetimi, 458
 Yeteneğe Bağlı Oy, 303
 Yeter Sayı (*Quorum*), 363
 Yetki Bölüşümü Usûlü, 208
 Yetki Genişliği, 188
Yetki Paylaşımı (Federalizmde),
 197, 206, 208
 Yetki Uyuşmazlıkları, 210
 Yetki Uyuşmazlıklarının Yargısal Çözüm Yolu, 210
 Yetkiler Dar Yorumlanır, 97
Yorum, 84-101
 -İlkeleri, 93-101
 -Yöntemleri, 87-90
 -Mantık Kuralları, 90-93
 Yumuşak Anayasa, 59
 Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı Sistemi, 242
 Yunanistan, 363
Yürütme, 359-378
Yürütme Fonksiyonu, 372-376
 -Özellikleri, 374
 -Yargı Fonksiyonundan Ayrılması, 373
 -Yasama Fonksiyonundan Ayrılması, 372
 Yürütme İşlemi, 373
 Yürütme İşlemlerinin Türleri, 373
Yürütme Organi, 359-372
 -Düzenleme Alanı, 375
 -Düzenleyici İşlemleri, 376
 -Yapısı, 360
 Zaruret Hâli Teorisi, 409
 Zımnî Güven, 256
 Zımnî İlga Doktrini, 116
 Zorlama Gücü, 195
 Zorunlu Oy, 169
 Zorunlu Referandum, 291 ■